

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTADUSKOND
Äriõiguse ja intellektuaalse omandi õppetool

Andrei Urbanik

**TARBIJAST LAENUSAAJAT LIIGKASUVÕTMISE EEST KAITSVATE
MATERIAALÕIGUSLIKE SÄTETE MENETLUSLIK KOHALDAMINE**

Magistritöö

Juhendaja
Dots. Villu Kõve

Tartu
2014

SISUKORD	
SISSEJUHATUS	4
1. LIIGKASUVÕTMISE EEST KAITSVAD MATERIAALÕIGUSLIKUD ALUSED	7
1.1. Krediidi kulukuse määra piiramine tarbijakrediidilepingutes	7
1.1.1. Liigkasuvõtmise koosseis tarbijakrediidilepingutes ja valdkonnaga seotud õigusnormid	7
1.1.2. Liigkasuvõtmine kui vastuolu heade kommetega	10
1.1.3. TsÜS § 86 lg 2 kohaldamise eeldused ja tõendamiskoormus	12
1.1.3.1. Silmatorkav ebaproportsionaalsus	12
1.1.3.2. Sundolukord	14
1.1.3.3. Sundolukorra ärakasutamine	16
1.1.4. TsÜS § 86 lg 1 kohaldamise eeldused	17
1.1.5. TsÜS § 86 kohaldamise tagajärjed	18
1.1.6. Krediidi kulukuse absoluutse piiramise vajalikkus ja lubatavus	19
1.1.7. TsÜS § 86 tagasiulatuv kohaldamine	21
1.2. Laenulepingu rikkumisega seotud viivise piiramine	23
1.2.1. Liigkasuvõtlikud kõrvalkulud tarbijakrediidi lepingutes	23
1.2.2. Viivisnõue tarbijakrediidi lepingus (VÕS § 415 lg 1)	24
1.2.3. Kõrge viivis kui ebamõistlikult kahjustav lepingutingimus (VÕS § 42 lg 3 p 5)	26
1.2.4. Intressilt, sealhulgas viiviselt viivise arvestamise keeld (VÕS § 113 lg 6)	28
1.2.5. Hinnang viivise regulatsioonile tarbijakrediidi lepingutes	30
1.3. Materiaalõiguslike sätete kohaldamise järjekord	32
2. TARBIJAKREDIIDILEPINGUST TULENEVA NÕUDE LAHENDAMISE MENETLUSLIKUD ASPEKTID	35
2.1. Kohtu roll liigkasuvõtmise tõkestamisel	35
2.2. Tagaseljaotsuste tegemine hagimenetluses	36
2.2.1. Tagaseljaotsuste tegemine tarbijakrediidi lepingust tuleneva nõude lahendamisel	36
2.2.2. Õiguskaitsevahendid tagaseljaotsuse puhul	38
2.3. Kohtu kohustused maksekäsu kiirmenetluses tarbijakrediidi lepingust tuleneva nõude lahendamisel	40
2.3.1. Probleemipüstitus	40
2.3.2. Maksekäsu kiirmenetluse regulatsioon kehtivas õiguses	42
2.3.3. Võlgniku õiguskaitsevahendid maksekäsu tegemise korral	44
2.3.4. Kohtu kohustused maksekäsu kiirmenetluses EK praktika järgi	46
2.3.5. Maksekäsu kiirmenetluse võimalik areng	48
2.4. Kompromisside ja sundtäidetavate tarbijakrediidi lepingute sõlmimine ning täitmine	51
2.4.1. Võlatunnistuste sõlmimine laenuvõlgnevuse tunnustamiseks	51

2.4.2. Kohtulike kompromisside ja sundtäidetavate kokkulepete sõlmimine tarbijakrediidi lepingutes.....	54
2.4.3. Laenusaja õiguskaitsevahendid täitemenetluses.....	56
2.5. Vahekohtukokkulepped tarbijakrediidi lepingutes.....	57
2.5.1. Vahekohtuklausli ohtlikkus.....	57
2.5.2. Tarbijakrediidi nõudest tuleneva vahekohtuotsuse tunnustamine ja täitmine.....	59
2.5.3. Vahekohute pädevuse piiramise vajalikkus tarbijakrediidi nõude lahendamisel....	60
KOKKUVÕTE	63
ПРОЦЕССУАЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ ПРИМЕНЕНИЯ МАТЕРИАЛЬНО-ПРАВОВЫХ НОРМ ПРИ ЗАЩИТЕ ЗАЕМЩИКА ОТ РОСТОВЩИЧЕСТВА. Резюме.....	66
LÜHENDID	72
KASUTATUD KIRJANDUS	73
KASUTATUD ÕIGUSAKTID	78
KASUTATUD KOHTUPRAKTIKA.....	80

SISSEJUHATUS

Selle magistritöö teemaks on „Tarbijast laenusaaajat liigkasuvõtmise eest kaitsvate materiaalõiguslike sätete menetluslik kohaldamine“. Töö eesmärgiks on hinnata, kas tarbijaga sõlmitud laenulepingute liigkasuvõtmist keelavate normide toime on tsiviilkohtumenetluses tagatud. Eelnevast tulenevalt on töö jaotatud kaheks suuremaks peatükiks. Neist esimeses selgitatakse, millised tähtsamad normid piiravad liigkasuvõtmist tarbijaga sõlmitud laenulepingutes ning millised on nende normide kohaldamise eeldused ja võimalused. Kuna materiaalõiguslikud lahendused ei saa olla edukad ilma neile vastavate kohaste menetlusõiguslike reegliteta, analüüsitakse töö teises osas kõige teravamaid menetluslikke küsimusi. Töö kokkuvõttes antakse liigkasuvõtmist piiravale regulatsioonile üldhinnang ja ideed selle parandamiseks. Lähtuvalt eesmärgist on töös püstitatud hüpotees, milleks on väide, et liigkasuvõtmist piiravad normid ei takista menetluses passiivselt tarbijalt liigkasu võtmist.

Mõistetavalt ei ole võimalik ühe magistritöö raames vaadelda kõiki liigkasuvõtmist piiravaid materiaal- ja menetlusõiguslikke aspekte. Liigkasuvõtmise eest kaitsvad normid võib liigitada kahte rühma. Esimese moodustavad õiguskaitsevahendid, mida kohus saab kohaldada ainult laenusaaaja taotlusel.¹ Teise moodustavad imperatiivsed keelud, mille rikkumine toob kaasa tehingu tühisuse.² Samas iseloomustab kiirlaenusaaajaid passiivsus menetluses ja madal õigusteadlikkus, mistõttu ei täida sätteid, mida on võimalik kohaldada laenusaaaja taotlusel, oma eesmärgi. Magistritöö mahu piiratuse tõttu on autor pööranud tähelepanu krediidi kulukuse määra ja viivisintressi piiravatele sätetele, mille rikkumine toob kaasa tehingu või selle osa tühisuse.

Esimene peatükk on jagatud kaheks osaks, millest esimeses analüüsitakse krediidi kulukuse määra piiravaid sätteid ning teises osas viivisintressi piiravaid sätteid. Kuigi ka vastutustundliku laenamise põhimõte on oluline õiguskaitsevahend, ei käsitle autor seda, kuna krediidivõimelisuse hindamise kohustus on olemuslikult seotud lepingueelse vastutusega.³ Piiratud osas on käsitletud viivise vähendamise⁴ küsimusi.

¹ Näiteks viivise vähendamine (VÕS 113 lg 8) ja vastutustundliku laenamise põhimõtte rakendamine (VÕS § 403²).

² Vaata nt VÕS §§ 415 lg 1 ja 421, 113 lg 6, 42 lg 3 p 3 ja § 42 lg 1, TsÜS § 86.

3 Vt: K. Koll. Tarbija õigused vastutustundliku laenamise põhimõtte rikkumise korral. Magistritöö. Tallinn: TÜ õigusteaduskond 2011. – Arvutivõrgus: <http://dspace.utlib.ee/> (28.04.2014).

4 Viivise vähendamine ei saa toimuda kohtu omal algatusel, kuna eeldab võlgniku avaldust (VÕS § 113 lg 8). Samas iseloomustab kiirlaususaajaid passiivsus menetluses ja madal õigusteadlikkus, mistõttu viivise vähendamine ei ole kohtumenetluses osutunud tõhusaks õiguskaitsevahendiks. Viivise vähendamise kohta

Töö põhiallikaks on TsÜS § 86 ja VÕS §-d 415, 113 ja 42. Teiseste allikatena kasutatakse töös Eesti ja Saksa asjakohast õiguskirjandust. Saksa õiguskirjandus on valitud põhjusel, et see oli VÕSi, TsÜSi ja TsMSi üheks eeskujuks. Kuigi meie riikide regulatsioonid on tõesti sarnased, esineb olulisi erinevusi. Veel tuuakse näiteid asjakohasest regulatsioonist Soome õiguses, kus viimasel aastal on toimunud olulised muudatused tarbimislaenude valdkonnas, mis võiksid olla positiivseks eeskujuks Eesti õiguse edasiarendamisel. Loomulikult ei saa mööda vaadata Euroopa Liidu (EL) õigusest ja seda sisustavast Euroopa Kohtu (EK) praktikast, kelle otsuste mõjul on välja arendatud tarbijakaitse kontseptsioon. Samuti käsitletakse asjakohast regulatsiooni Euroopa ühise tugiraamistiku kavandis (*Draft Common Frame of Reference*, DCFR), sest tänapäeval on DCFR oluline allikas õigusteadusele ja Euroopa Liidu seadusandjale⁵ ning võib seepärast olla suunaks seaduse edaspidisel arendamisel.

Eesti õiguskirjanduses on liigkasuvõtmise problemaatikaga tegelenud K. Saare, K. Sein ja M. A. Simovart oma 2010. aasta artiklis⁶, kus vaatluse all oli peamiselt tolle aja värskelt muudetud TsÜS § 86, mistõttu ei ole käsitletud neid probleeme ja raskusi, mis on tekkinud selle kohaldamisel kohtupraktikas. Krediidi kulukuse piiramise küsimust käsitles ka I. Ulst,⁷ kelle tehtud järeldustega käesoleva töö autor päris nõustuda ei saa⁸.

Liigkasuvõtmine tekitab kõige enam probleeme nõndanimetatud kiiralaenude valdkonnas. Mõistet „kiiralaen“ ei ole Eesti seadustes selgitatud. Üldistatult võib öelda, et tegemist on laenuutootega, mida iseloomustab väike laenusumma ning lühike tagastamise tähtaeg. Asjaolu, et laenuaotluse esitamise ja laenu saamise vahele jääv aeg, samuti laenu tagastamise aeg on väga lühikesed, on põhjuseks, miks sellist laenu mitmes riigis nimetatakse just kiiralaenuks.⁹ Peale selle iseloomustab kiiralaenu tagatise nõude puudumine, mistõttu on see oluliselt kallim võrreldes pankade pakutavate tarbimislaenudega. Samuti on kiiralaenule iseloomulik ebapiisav krediitvõimelisuse hindamine¹⁰ ning laenusajate madal õigusteadlikkus,¹¹ mis tekitavad raskusi lepingu täitmisel.

vt põhjalikumalt: K. Mühls. Viivise ja leppetrahvi mõistliku suuruse hindamise kriteeriumid. Magistr töö. Tallinn: TÜ õigusteaduskond 2013. – Arvutivõrgus: <http://dspace.utlib.ee/> (28.04.2014).

⁵ I. Kull. Euroopa ühine müügiõigus – uus instrument Euroopa lepinguõiguses. – *Juridica* 2013/3, lk 153.

⁶ Laenusaja õiguste kaitse SMS-laenu lepingute puhul. *Juridica* 2010/1 lk 41 jj.

⁷ I. Ulst. Balancing the Rights of Consumers and Service Providers in Electronic Retail Lending in Estonia. Doktoritöö. Tartu: TÜ Õigusteaduskond 2012. – Arvutivõrgus: <http://dspace.utlib.ee/> (28.04.2014).

⁸ Vt käesolev töö. *infra* p 1.1.6.

⁹ A. Värvi jt. Kiiralaenude alane regulatsioon välisriikides. Lühiaurimus. Riigikogu Kantselei õigus- ja analüüsiosakond 2012, lk 1. – Arvutivõrgus: <http://www.riigikogu.ee/doc.php?172495%E2%80%8E> (05.05.2014).

¹⁰ 15.10.2013 toimunud avalik parlamentaarne kuulamine teemal „Tarbijakrediidi valdkonna olukorrast ja probleemidest seoses nn SMS-laenudega“.

¹¹ RKTko 3-2-1-186-13 p 25.

Pärast ülemaailmse majanduskriisi algust parandas seadusandja korduvalt seadusi, nähes vajadust piirata liigkasuvõtmist tarbijakrediidilepingutes, kuid sellest hoolimata tekitab regulatsioon jätkuvalt probleeme. Hinnanguliselt on kiirlaenu võtnud üle 100 000 isiku.¹² Maksehäireregistrisse oli 1. oktoobri 2013. aasta seisuga kantud 34 047 isikut, kellel oli kiirlaenude või tarbijakrediidile spetsialiseerunud ettevõtete antud laenude alusel tekkinud maksehäireid.¹³ Liigkasuvõtmisega kaasnevate probleemide aktuaalsust tarbija krediteerimise valdkonnas näitab Riigikohtu praktika ja otsuste emotsionaalsus. Näiteks 19. veebruari 2014 otsuses kasutas Riigikohus esimest korda oma lahendis mõistet „laenuorjus“¹⁴ ning 5. märtsi 2014 lahendis¹⁵ juba andis seadusandjale selge sõnumi tarbimislaenude valdkonna normistiku muutmise vajaduse kohta. Justiitsministeerium saatis 25. märtsil 2014 kooskõlastusringile eelnõu¹⁶ ja tarbijalt nõutavate sissenõudmiskulude piirangute väljatöötamise kavatsuse¹⁷, millega muu hulgas tahetakse leevendada kiirlaenamise valdkonnast tuleneva kahju mõju, mida töös samuti käsitletakse ja millele antakse hinnang.

Liigkasuvõtmise piiramise vajadust tarbijakrediidi valdkonnas näitab ka Euroopa riikide viimase aasta areng, kus on seatud mitmeid piiranguid kiirlaenuandjate tegevusele. Soomes on 15. märtsist 2013 kehtestatud tarbimislaenudele krediidi kulukuse ülemmäär.¹⁸ Läti parlamendis on praegu menetluses eelnõu, millega kehtestatakse krediidi kulukuse lubatud ülempiiriks 100 protsenti.¹⁹ Rootsis jõustusid alates 1. aprillist 2014 tarbijakrediidi seaduse (*konsumentkreditlag*)²⁰ muudatused, millega karmistati laenuandjapoolse vastutustundliku laenamise kohustuse rikkumise eest määratavaid sanktsioone – krediidivõimelisuse hindamise kohustuse korduva rikkumise korral võib tarbijakaitseamet keelata laenamistegevuse (*konsumentkreditlag*, § 51).

Töö autor tänab dots. Villu Kõve teema uurimisel osutatud igakülgse kaasabi ja juhendamise eest.

¹² T. Danilov jt. Kiirlaenualgatus – analüüs ja ettepanekud. Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium, veebruar 2014. www.mkm.ee/public/kiiralanuturg_analyys_ja_ettepanekud.pdf (27.04.2014).

¹³ T. Danilov. Tarbijakrediidi turg Eestis. Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium 2013 (autori valduses).

¹⁴ RKTko 3-2-1-169-13 p 21.

¹⁵ Vt RKTkm 3-2-1-186-13 p 25.

¹⁶ Tsiviilkohtmenetluse seadustiku, võlaõigusseaduse ja tsiviilseadustiku üldosa seaduse muutmise seaduse eelnõu. Eelnõu toimiku nr 14-0394. Justiitsministeerium 25.03.2014. – Arvutivõrgus: eelvoud.valitsus.ee/main#WLfolAvv (28.04.2014).

¹⁷ Tarbijalt nõutavate sissenõudmiskulude piirangute väljatöötamise kavatsus. Toimiku nr 14-0393. Justiitsministeerium 25.03.2014. – Arvutivõrgus: <http://eelvoud.valitsus.ee/main#DZkITLD7> (28.04.2014).

¹⁸ Lähemalt: käesolev töö *infra* p1.1.6.

¹⁹ T. Danilov jt. Kiirlaenualgatus – analüüs ja ettepanekud, lk 41.

²⁰ Konsumentkreditlag. – 2010:1846 ... 2014-03-06. – Arvutivõrgus: <https://lagen.nu/2010:1846> (27.04.2014).

1. LIIGKASUVÕTMISE EEST KAITSVAD MATERIAALÕIGUSLIKUD ALUSED

1.1. Krediidi kulukuse määra piiramine tarbijakrediidilepingutes

1.1.1. Liigkasuvõtmise koosseis tarbijakrediidilepingutes ja valdkonnaga seotud õigusnormid

Ajalooliselt on liigkasuvõtmise sünonüümina käsitatud laenu pealt intressi võtmist ning sellesse on suhtunud erinevalt. Nii näiteks leidsid Kreeka filosoofid Platon ja Aristoteles, et laenu pealt intressi võtmine suurendab rikaste ja vaeste vahelist varalist lõhet ning peaks seetõttu olema riiklikult keelatud.²¹ Tänapäeval ei tähenda intressi võtmine veel liigkasuvõtmist. Liigkasuvõtmise kontseptsioon üldistatult tähendab teise isiku nõrkuse, hädavajaduse või kogenematususe ärakasutamist isikliku kasu saamise eesmärgil, olles ühtlasi ebaproportsionaalne, ülemäärane või õigustamatu.²² Liigkasuvõtmine on tuntud paljudes õiguskordades. Saksamaal kannab see õigusinstituut nimetust *wucher*²³, Venemaal – *посмовушечство*, Inglismaal – *usury* või *unfair*, Soomes – *kiskonta*.

Rarhuvahelise Tööorganisatsiooni (*International Labour Organization*, ILO) konventsioon nr 117 sotsiaalpoliitika kohta²⁴ art 13 lg 2 sätestab, et liikmesriigid peavad tõkestama liigkasuvõtmist töötajatelt ja tootjatelt, võttes tarvitusele kõikvõimalikud meetmed laenude intressimäärade vähendamiseks ja laenuandjate tegevuse kontrolliks. Meetmete sisu konventsioon ei täpsusta. Tulenevalt õigusharudest võib liigkasuvõtmist tõkestavad meetmed liigitada kolme rühma: administratiivsed (riiklik järelevalve laenuandjate tegevuse üle), turuosalistest sõltuvad ehk eraõiguslikud ja karistusõiguslikud.

Mitmed Euroopa riigid nägid liigkasuvõtmises niivõrd tõsist ohtu, et peale muude meetmete, otsustati koosseis lausa kriminaliseerida. Näitena võib tuua Saksamaa, Rootsi ja Soome õigused, kus liigkasuvõtmine laenusuhtes on karistatav. Saksamaa karistusseadustiku (*Strafgesetzbuch*,

²¹ J. Ackerman. Interest Rate and the Law: a History of Usury. Arizona State Law Journal 1981, lk 61 jj. Viidatud: A. Värvi. Intresse puudutavad piirangud Euroopa Liidu liikmesriikides. Riigikogu Kantselei õigus- ja analüüsiosakond 2012, lk 3. – Arvutivõrgus: www.riigikogu.ee/doc.php?172539 (05.05.2014).

²² U. Reifner, M. Knobloch. Study on interest rate restrictions in the EU Final Report. – Arvutivõrgus: http://ec.europa.eu/internal_market/finservices-retail/docs/credit/irr_report_en.pdf (27.03.2014);

²³ Selle eriliigid krediidilepingutes on *zinswucher* (liigkasuvõtmine, mis seisneb kõrge intressi võtmises) ja *kreditwucher* (liigkasuvõtmine krediidisuhtes).

²⁴ Social Policy (Basic Aims and Standards) Convention, 1962 (No. 117). – Arvutivõrgus: www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:C117 (16.04.2014)

StGB)²⁵ § 291 lg 1 p 2 kohaselt on krediidi väljastamine kutsetegevuses isiku rasket majanduslikku olukorda või nõrkust ära kasutades karistatav lg 2 p 2 alusel kuni kümneaastase vangistusega. Soome karistusseadustiku (*Rikoslaki*)²⁶ 36. ptk § 6 kohaselt on teadlik liigkasuvõtmine karistatav kuni kaheaastase vangistusega. Rootsi karistusseadustiku (*Brottsbalk*)²⁷ 9. ptk § 5 järgi on liigkasuvõtmine karistatav vangistusega kuni neli aastat.

Kuna liigkasuvõtmine toimub lepingu täitmise käigus, on tegemist eraõigusliku suhtega, mistõttu seda reguleerivad ennekõike eraõiguslikud normid. Euroopa Liidu (EL) liikmesriikides on tarbijakrediidilepinguga seotud küsimusi reeglina sätestatud lepingu- või tarbijaõigust puudutavates seadustes.²⁸ Euroopa Liidu tasandil reguleerivad tarbijakrediidi lepingutega seonduvat suuremal määral Euroopa Parlamendi ja nõukogu 5. aprilli 1993 direktiiv²⁹ 93/13/EMÜ ebaõiglaste tingimuste kohta tarbijalepingutes (edaspidi: tarbijakaitse direktiiv) ja 23. aprilli 2008 direktiiv³⁰ 2008/48/EÜ (edaspidi: tarbijakrediidilepingu direktiiv).³¹

EK kinnitusel on tarbijakaitse direktiivi eesmärgiks tõsta elatustaset ja elukvaliteeti ühenduse kogu territooriumil.³² Selle direktiivi üheks tähtsamaks sätteks on art 6 lg 1, mille kohaselt ebaõiglased tingimused lepingus, mille müüja või teenuseosutaja on tarbijaga sõlminud, ei ole riigisisestes õigusaktides sätestatud tingimustel tarbijale siduvad ning leping jääb muus osas pooltele siduvaks, kui see saab kehtida ka ilma ebaõiglase tingimusega. Ebaõiglaseks osutada võivate tingimuste loetelu on sätestatud direktiivi lisas. Tarbijakaitse direktiiv lähtub

²⁵ Strafgesetzbuch. – 13.11.1998 (BGBl. I S. 3322) ... 10.10.2013 (BGBl. I S. 3799). – Arvutivõrgus: www.gesetze-im-internet.de/stgb/ (21.03.2014).

²⁶ Rikoslaki. – 19.12.1889/39 ... SDK 281/2014 (julkaistu 3.4.2014). – Arvutivõrgus: <http://www.finlex.fi/fi/> (12.04.2014).

²⁷ Brottsbalk. – 1962:700 ... 2014-01-01. – Arvutivõrgus <https://lagen.nu/1962:700> (27.04.2014).

²⁸ Näiteks Saksamaal tsiviilseadustiku (Bürgerliches Gesetzbuch, BGB) tarbijakrediidilepingu peatükk (§-d 491-505); Soomes tarbijakaitse seaduse (*kuluttajansuojalaki*) 7. peatükk tarbijakrediidilepingu kohta (*kuluttajahuotot*); Rootsis tarbijakrediidiseadus (*konsumentkreditlagen*).

²⁹ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 5. aprilli 1993. aasta direktiiv 93/13/EMÜ ebaõiglaste tingimuste kohta tarbijalepingutes. – L 095, 21.04.1993, lk 0029-0034.

³⁰ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 23. aprilli 2008. aasta direktiiv 2008/48/EÜ, mis käsitleb tarbijakrediidilepinguid ja millega tunnistatakse kehtetuks nõukogu direktiiv 87/102/EMÜ – ELT L 133, lk 66.

³¹ Tarbimislaenu valdkonnaga on samuti seotud Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 1997/7/EÜ, 20. mai 1997, tarbijate kaitse kohta sidevahendi abil sõlmitud lepingute korral. – EÜT L 144, 4.6.1997, lk 19–27; Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2002/65/EÜ, 23. september 2002, milles käsitletakse tarbijale suunatud finantsteenuste kaugturstust ja millega muudetakse nõukogu direktiive 90/619/EMÜ ja 97/7/EÜ (finantsteenuste kaugturstuse direktiiv), 23.09.2002. – EÜT L 271, 9.10.2002, lk 16–24. Nimetatud regulatsioon põhineb Euroopa Nõukogu 22. detsembri 1986. aasta direktiivil 87/102/EÜ tarbijakrediiti käsitlevate õigus- ja haldusnormide ühtlustamise kohta liikmesriikides. – EÜT L 42, 12.2.1987, lk 48–53; Euroopa parlamendi ja nõukogu direktiiv 2005/29/EÜ, 11. mai 2005, mis käsitleb ettevõtja ning tarbija vaheliste tehingutega seotud ebaausaid kaubandustavasid siseturul ning millega muudetakse nõukogu direktiivi 84/450/EMÜ, Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiive 97/7/EÜ, 98/27/EÜ ja 2002/65/EÜ ning Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrust (EÜ) nr 2006/2004 (ebausate kaubandustavade direktiiv).

³² EKo 26.10.2006, C-168/05, *Mostaza Claro*, p 37.

põhimõttest, et tarbijakaitse ei saa olla näilik, liikmesriikide kohustuseks on tagada, et tarbijatel oleksid piisavad ja tõhusad vahendid lõpetada ebaõiglaste tingimuste seadmist lepingutes, mille müüjad või teenuseosutajad nendega sõlmivad (vt art 7 lg 1).

Tarbijakrediidi direktiivi üheks tähtsamaks eesmärgiks on tagada ühenduse tarbijatele nende huvide võrdselt kõrgetasemeline kaitse ning luua tõeline siseturg (preambuli lg 5). Laenusaaajate õiguste tõhus kaitse on direktiivi tekstis läbivalt rõhutatud (preambuli lg 3, 8, 9, 18, 23, 24, 38 ja 45 ja artiklite 15 lg 2, 17 lg 1 ning 22 lg 4). Kuna kiirlaenu omapära on muu hulgas reeglina väike laenatav summa ja lühike tagastamise tähtaeg, on oluline märkida, et direktiivi art 2 lg 2 p c kohaselt ei kohaldata direktiivi krediidilepingute suhtes, mille kogusumma on väiksem kui 200 eurot, ja direktiivi art 2 lg 1 p f järgi lepingutele, mis kohustavad tarbijat krediidi tagasi maksuma alla kolme kuu jooksul.³³ Siiski võimaldab direktiivi preambuli lg 10 liikmesriigil rakendada riigisiseseid õigusakte direktiiviga otseselt hõlmamata krediidilepingute suhtes.

Liigkasuvõtmine võib seisneda nii intressi viivise kui ka teiste kõrvalkulude võtmises. Eesti õiguses reguleerivad tarbijakrediidilepingutega seonduvat tsiviilseadustiku üldosa seaduse³⁴ (TsÜS) ja võlaõigusseaduse³⁵ (VÕS) normid. Pärast ülemaailmse majanduskriisi algust parandas seadusandja seadusi korduvalt, et piirata liigkasuvõtmist tarbijakrediidilepingutes. Nii tunnistati 1. mail 2009 kehtetuks VÕS § 403 lg 3 p 1 ja p 2, mis välistas tarbijakrediidi regulatsiooni kohaldamist lepingutele, mille puhul laenatav summa jäi alla 200 eurot või kui tarbija pidi tagastama laenu kolme kuu jooksul. Ühtlasi tehti muudatused TsÜS-is.³⁶ 1. juulil 2011 sätestati vastutustundliku laenamise põhimõte VÕS §-s 403², mida täpsustati krediidivõimelisuse hindamise kohustusega 1. juulil 2013 jõustunud seadusemuudatusega³⁷ ja pandi muudatusega tõendamiskoormus vastutustundliku laenamise põhimõtte järgimiseks vajalike kohustuste täitmise asjus krediidiandjale³⁸, samuti seati piiranguid laenutoodete reklaamimisele.³⁹

³³ Tarbijakrediidi direktiivi art 22 lg 1 sätestab maksimumharmoniseerimise nõude.

³⁴ Tsiviilseadustiku üldosa seadus. – RT I 2002, 35, 216 ... RT I, 13.03.2014, 103.

³⁵ Võlaõigusseadus. – RT I 2001, 81, 487 ... RT I, 29.11.2013, 4.

³⁶ Muudatused on käsitletud käesolevas töös, *infra* p 1.1.3.

³⁷ Võlaõigusseaduse ja reklaamiseaduse muutmise seadus. – RT I, 11.06.2013, 3.

³⁸ Võlaõigusseaduse ja reklaamiseaduse muutmise seaduse eelnõu 347 SE II seletuskiri, 21.05.2013, lk 1. – Arvutivõrgus: <http://www.riigikogu.ee/?op=ems&page=eelnou&eid=7df3d370-3b77-4c0b-be6b-c73fffd0242b&> (28.04.2014).

³⁹ Sealsamas.

1.1.2. Liigkasuvõtmine kui vastuolu heade kommetega

Eraõiguses eristatakse tühiseid ja tühistatavaid tehinguid. Kuigi mõlemad on kehtetud, seisneb vahe selles, et esimene on kehtetu ilma täiendavate õiguslike toiminguteta, tühistatav tehing aga loetakse kehtivaks kuni teise poole avalduse esitamiseni.

DCFR kohaselt on heade kommetega vastuolus olev tehing tühistatav ning see põhimõte on kirjas artiklis II.–7:207 (*Unfair exploitation*). Artikli teine lõige näeb ette, et kohus võib ebasoodsa tehingu tunnistada heade kommetega vastuolus olevaks ärakasutatud poole taotlusel. Isik, keda tahetakse tehingus ära kasutada, võib oma kohustuste täitmisest pääseda, kui ta esitab selleks kohtule vastavasisulise avalduse.⁴⁰

Kuni 1. juulini 2002 kehtinud TsÜS (vana TsÜS)⁴¹ § 74 kohaselt oli liigkasuvõtmine samuti tühistatav tehing. Selle järgi võis tehingu lugeda võlgniku esitatud avalduse alusel kehtetuks, kui võlgnik tõendab, et tegi tehingu äärmiselt ebasoodsatel tingimustel ja oli sunnitud sellise tehingu tegema raskete asjaolude kokkusattumise mõjul ning teine pool kasutas seda olukorda ära. Ka 1. juulil 2002 jõustunud TsÜS § 97 järgi peeti liigkasuvõtmist kui raskete asjaolude ärakasutamist tühistatavaks tehinguks.⁴²

Riigikohtul tuli liigkasuvõtmist laenulepingus esimest korda käsitleda 1997. aasta otsuses⁴³, kus leiti, et intressi võib piirata, lähtudes üldise huvi kriteeriumist, piiranguks intressi suurusele on vastuolu heade kommetega.⁴⁴ Kuigi selles otsuses asus Riigikohus põhimõtteliselt seisukohale, et intressi suurust võib lugeda tehingu tühisuse aluseks, ei võtnud kolleegium seisukohta küsimuses, mis määras on kõrge intress heade kommene vastane.

Aastal 2002 on Riigikohus esimest korda võtnud selge seisukoha liigkasuvõtmise ja heade kommene instituutide seose ja eristamise kohta.⁴⁵ Kolleegium sedastas, et tehingud võivad olla vastuolus heade kommetega erinevatel põhjustel, mida ühiskonnas valitsevate arusaamade järgi võib pidada ebamoraalseteks ja taunitavateks.⁴⁶ Riigikohus nõustus, et laenuintress 60 protsenti aastas on ebaproportsionaalne, kuid märkis, et laenulepingu kehtetuks tunnistamiseks peavad

⁴⁰ C. v. Bar *et al* (eds.). Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law Draft Common Frame of Reference (DCFR), II.–7:207/A. Arvutivõrgus: ec.europa.eu/justice/policies/civil/docs/dcf_r_outline_edition_en.pdf (11.04.2014).

⁴¹ Tsiviilseadustiku üldosa seadus. – RT I 1994, 53, 89 ... RT I 1998, 59, 941.

⁴² TsÜS § 97 redaktsioonis kuni 01.05.2009 sätestas: tehingu teinud füüsiline isik võib tühistada tema poolt äärmiselt ebasoodsatel tingimustel tehtud tehingu, mille tegemisel teine pool kasutas ära tema erakorralisi vajadusi, sõltuvussuhet, kogenematust või muid selliseid asjaolusid.

⁴³ RKTKo 3-2-1-116-97.

⁴⁴ Sealsamas.

⁴⁵ RKTKo 3-2-1-80-02.

⁴⁶ RKTKo 3-2-1-80-02 p 10.

olema täidetud täiendavad vana TsÜS §-s 74 nimetatud raskete asjaolude ärakasutamise kriteeriumid.⁴⁷ Sama seisukohta kordas Riigikohus hilisemates lahendites⁴⁸. Siiski tuleb nentida, et Riigikohus jättis tähelepanuta Saksa õigusteoorias tunnustatud ja tsiviilasjas 3-2-1-116-97 väljendatud erisuse, et kui ka ei esine kõiki sundolukorra ärakasutamise aluseid, võib tehing siiski olla tühine vastuolu tõttu heade kommetega.

Riigikohtu praktika mõjul on alamad kohtud teinud kiirlaenudega seonduvalt hämmastavaid otsuseid. Näiteks tsiviilasjas 2-08-55988, kus SMS Laen OÜ laenas kostjale 3 000 krooni, mõisteti tarbijalt võlgnevuse katteks välja 25 681,86 krooni ja veel 7 650 krooni menetluskulude katteks. Samas peab tõdema, et tegemist ei ole erandliku otsusega, vaid pigem tolle aja väljakujunenud praktikaga⁴⁹. Lugeses Eesti kohtute varasemaid lahendeid tarbijakrediidi valdkonnas, jääb kohati mulje, nagu oleksid kohtud unustanud ära selle, et tarbijaga sõlmitud laenulepingud alluvad tarbijakrediidi regulatsioonile ja tüüptingimuste regulatsioonile ning kohtul on kohustus anda hinnang lepingu tingimuste kehtivusele.

Sotsiaalsetel kaalutlustel ja tulenevalt vajadusest kaitsta tarbijaid liigkasuvõtlike laenude eest võttis valitsus 25. veebruaril 2009 vastu sisulise seadusemuudatuse.⁵⁰ Nimelt loeti edaspidi sundolukorra⁵¹ ärakasutamist (mille hulka kuulub liigkasuvõtmine) aluseks tehingu tühiseks tunnistamisel. Selleks tunnistati kehtetuks TsÜS § 97 raskete asjaolude ärakasutamise koosseis ja täpsustati TsÜS §-s 86 sisalduvat heade kommete mõistet. Kehtiva TsÜS § 86 lg 2 kohaselt on tehing heade kommetega vastuolus muu hulgas juhul, kui pool teab või peab teadma tehingu tegemise ajal, et teine pool teeb tehingu tulenevalt oma erakorralisest vajadusest, sõltuvussuhtest, kogenematusel või muust sellisest asjaolust (sundolukord), ja kui tehing on tehtud teise poole jaoks äärmiselt ebasoodsatel tingimustel või pooltele tulenevate vastastikuste kohustuste väärtus on heade kommete vastaselt tasakaalust väljas. Seletuskirjas märgitu kohaselt tõi muudatus kaasa kohtu kohustuse omal algatusel kontrollida, kas sõlmitud tarbijakrediidileping poolte vahel on

⁴⁷ Siiski peab arvestama siinse kohtuasja eripäraga, et laenuleping oli sõlmitud füüsiliste isikute vahel, millele tarbijakaitse ei laiene. Selle kohta märgiti, et laenule, mida annab majandustegevuse raames mittetegutsev laenuandja, ei saa Eesti Panga poolt avaldatud keskmist intressimäära otse kohaldada, kuna sõlmitavate tehingute puhul on risk suurem, sest üldjuhul puuduvad kindlad tagatised, mis kajastub intressimääras (RKTKo 3-2-1-80-02 p 12).

⁴⁸ RKTKo 3-2-1-108-02 p 11, RKTKo 3-2-1-29-04 p 17.

⁴⁹ HMKo 22.09.2008, 2-08-14287; HMKo 07.11.2008, 2-08-14255, HMKo 31.01.2008, 2-07-43706, HMKo 10.11.2008, 2-07-42398.

⁵⁰ Tsiviilseadustiku üldosa seaduse ja võlaõigusseaduse muutmise seadus. – RT I 2009, 18, 108.

⁵¹ Raskete asjaolude ärakasutamise sünonüümiks on sundolukord.

kehtiv.⁵² Alljärgnevalt vaadeldakse kehtiva TsÜS § 86 kohaldamise eeldusi ja peamisi probleeme, mis sellega praktikas kaasnevad.

1.1.3. TsÜS § 86 lg 2 kohaldamise eeldused ja tõendamiskoormus

1.1.3.1. Silmatorkav ebaproportsionaalsus

Esimene eeldus, mis TsÜS § 86 lg 2 p 2 ja lg 3 kohaldamisel tuleb kindlaks teha, on tehingu äärmine ebasoodsus.⁵³ Kohtul tuleb kontrollida, kas tehingust tulenevate vastastikuste soorituste väärtus on heade kommete vastaselt tasakaalust väljas.⁵⁴ Toodud eeldust nimetatakse objektiivseks eelduseks.⁵⁵ Soorituste väärtuste vahe tõendamiseks tuleb poolel näidata võrreldavate soorituste objektiivsete väärtuste vahet ehk käibes tavapärasest vastet tühistatava tehingu suhtes. TsÜS § 86 lg 3 teise lause kohaselt eeldatakse, et pooltele tulenevate vastastikuste kohustuste väärtus on heade kommete vastaselt tasakaalust väljas muu hulgas siis, kui tarbija poolt tasumisele kuuluva krediidi kulukuse määr (edaspidi: kulukuse määr)⁵⁶ ületab krediidi andmise ajal Eesti Panga viimati avaldatud keskmist krediidiasutuste poolt eraisikutele antud tarbimislaenude kulukuse määra (edaspidi: keskmine turuintress) enam kui kolm korda. TsÜS § 86 lg 3 teise lause eesmärgiks on sätestada tõendamiskohustus tühisusele tugineva isiku kasuks.⁵⁷ Riigikohtu seisukoha järgi aga ei välista TsÜSi § 86 lg-s 3 näidatust väiksem kulukuse määr laenulepingu tühisust.⁵⁸ Laenuvõtjal on õigus tugineda tühisusele ka siis, kui lepingujärgne krediidi kulukuse määr on sellest väiksem, kuid sellisel juhul lasub tõendamiskohustus TsMS § 230 lg 1 alusel laenuvõtjal.⁵⁹

Eesti Panga andmete kohaselt on viimane avaldatud⁶⁰ keskmine turuintressi määr 36,64% aastas.⁶¹ Seega on töö kirjutamise ajal vastastikuste soorituste väärtus heade kommete vastaselt tasakaalust väljas, kui laenulepingu kulukuse määr ületab 109,92%⁶² aastas.

⁵² Tsiviilseadustiku üldosa seaduse ja võlaõigusseaduse muutmise seaduse eelnõu SE 366 seletuskiri. – Arvutivõrgus: http://www.riigikogu.ee/?op=emsplain&page=pub_file&file_id=d92e1442-e748-9854-f088-bc69cbc330d2& (11.02.2014).

⁵³ Tsiviilseadustiku üldosa seaduse ja võlaõigusseaduse muutmise seaduse eelnõu SE 366 seletuskiri, lk 26.

⁵⁴ RKTkm 3-2-1-49-11 p 8.

⁵⁵ Tsiviilseadustiku üldosa seaduse ja võlaõigusseaduse muutmise seaduse eelnõu SE 366 seletuskiri, lk 26.

⁵⁶ VÕS § 406 lg 1 kohaselt on krediidi kulukuse määr krediidi kogukulu tarbijale eeldusel, et tarbijakrediidileping kehtib kokkulepitud tähtaja jooksul ja laenuvõtja täidab oma kohustusi. Autor kasutab töös krediidi kulukuse määra tähistamiseks ka saksakeelset vastet.

⁵⁷ RKTkm 3-2-1-49-11 p 8.

⁵⁸ RKTkm 3-2-1-49-11 p 8 neljas lõik.

⁵⁹ Sealsamas.

⁶⁰ Veebruari 2014. aasta seisuga.

Krediidi kulukuse määra nimetatakse Saksamaal efektiivseks intressimääraks (*Effektivzinssätze*), mis on samuti piiratud heade kommete instituudi abil. Saksamaa tsiviilseadustiku (*Bürgerliches Gesetzbuch*, BGB)⁶³ § 138 sisaldab kaks koosseisu: liigkasuvõtmine (*Wucher*, teine lõige) ja heade kommetega vastuolus olev tehing (*Sittenwidriges Rechtsgeschäft*, esimene lõige). Saksamaal loetakse liigkasuvõtlikud laenulepingud heade kommete vastaseks ja seega tühiseiks. Sarnaselt Eesti õigusega eeldab liigkasuvõtmise koosseis (BGB § 138 lg 2) objektiivse ja subjektiivse elemendi olemasolu, mis tähendab, et tehing on tühine juhul, kui üks pool kasutab ära teise poole sundolukorda, otsustusvõimet, kogenematust, tahtejõuetust või ilmselget nõrkust, mille kaudu saab kas endale või kolmandale isikule sooritusena varalisi eeliseid, mis on silmatorkavalt ebaproportsionaalsed esimese poole pakutava sooritusega. Laenulepingu puhul esineb ebaproportsionaalsus Saksa kohtupraktika kohaselt siis, kui efektiivne intressimäär ületab tarbimislaenude keskmist turuintressi (*Schwerpunktzins*) enam kui kaks korda⁶⁴ või absoluutne erinevus on vähemalt 12%.⁶⁵ Saksamaa *Bundesbank*'i avaldatud viimane (2014. aasta veebruari seisuga) keskmine eraisikutele antud lühiajaliste (tagastustähtajaga kuni üks aasta) tarbimislaenude keskmine turuintressimäär on 5,78%.⁶⁶ Seega saab efektiivse intressimäära BGB § 138 lg 2 alusel pidada ebaproportsionaalseks seda, kui vastav näitaja on kõrgem kui 11,56%⁶⁷. Võrreldes kulukuse määrasid, mida loetakse (töö kirjutamise ajal) ebaproportsionaalseteks Eestis (109,92%) ja Saksamaal (11,56%), tuleb nentida, et meie ettekujutus headest kommetest ja liigkasuvõtmisest erineb oluliselt. Eesti keskmine turuintressi määr tundub olevat ebaproportsionaalne ka võrreldes Soomega, kus vastav näitaja on ligikaudu 7%⁶⁸.

⁶¹ Eesti Panga statistika on kättesaadav:

<http://statistika.eestipank.ee/?lng=et#listMenu/981/treeMenu/FINANTSSEKTOR/147/979> (26.03.2014).

⁶² = 36,64x3.

⁶³ Bürgerliches Gesetzbuch. – 02.01.2002 (BGBl. I S. 42, ber. S. 2909, 2003 I S. 738) ... 07.05.2013 (BGBl. I S. 1122).

⁶⁴ S.o. relatiivne ehk suhteline erinevus, mille puhul võrreldakse lepingujärgset kulukuse määra keskmise turuintressiga.

⁶⁵ H.-P. Mansel. BGB § 138/16. Stürner (Hrsg.). Jauernig Bürgerliches Gesetzbuch mit Allgemeinem Gleichbehandlungsgesetz. Kommentar. 15. Aufl. Verlag C. H. Beck 2014; H. Weber. Kreditsicherungsrecht. Verlag C. H. Beck oHG 2006, lk 36-37.

⁶⁶ Effektivzinssätze Banken DE. Deutsche Bundesbank. – Arvutivõrgus: www.bundesbank.de/Navigation/DE/Statistiken/Zeitreihen_Datenbanken/Makrooekonomische_Zeitreihen/its_details_value_node.html?tsId=BBK01.SUD113 (14.04.2014).

⁶⁷ = 5,78x2.

⁶⁸ A. Värj jt. Kiiralaenude alane regulatsioon välisriikides, lk 5.

1.1.3.2. Sundolukord

Teine eeldus, mida TsÜS § 86 lg 2 kohaldamisel tuleb kontrollida, on see, kas laenuleping oli sõlmitud sundolukorras. Riigikohus märkis, et tehingu tühisuseks TsÜS § 86 lg 2 alusel peab lisaks soorituste väärtuste vahe tasakaalust väljas olekule olema üks tehingu pooltest selle teinud tulenevalt oma erakorralisest vajadusest, sõltuvussuhtest, kogenematuses või muust sellisest asjaolust (sundolukord).⁶⁹ Tühisusele tuginev pool peab kohtule selgitama vähemalt ühe sundolukorda iseloomustava asjaolu.⁷⁰ Seega lasub TsÜS § 86 lg 2 preambulis sätestatud sundolukorda iseloomustavate asjaolude tõendamiseks esile toomise kohustus laenuvõtjal, kes laenulepingu tühiseks tunnistamiseks peab suutma selgitada ja tõendada, milles sundolukord seisnes.

Sundolukorda tuleb eitada juhul, kui isik oleks sõlminud tehingu igal juhul, sest talle oli tehingu väärtus ükskõik.⁷¹ Hiljem täpsustas Riigikohus, et laenuvõtja jaoks ei ole kohustuste väärtuse vahe oluline eelkõige juhul, kui tal oleks võimalik saada laenu ka soodsamatel tingimustel (s.t madalama intressiga), kuid ta kasutas suurema intressiga kiirlaenu teenust põhjusel, et kiirlaenu oli talle kiiremini või mugavamalt kättesaadav ning laenuintressi suurusel ei olnud laenuotsuse tegemisel määravat tähtsust.⁷² Seega ei esine sundolukorda juhul, kui laenuvõtjal oli raha saamiseks mõistlik alternatiiv (näiteks võimalus saada tarbimislaenu pangast, kus intressid on enamasti märksa madalamad). Kui aga tarbija võtab kiirlaenuandjalt laenu mugavuse või kiiruse pärast, käitub ta ükskõikselt ja talle ei laiene seadusega ette nähtud kaitse.

Nagu märgitud, võivad sundolukorda iseloomustada erakorraline vajadus, sõltuvussuhe, kogenematus või muu asjaolu. Erakorralise vajaduse hindamise aluseks tuleb võtta laenuvõtja majanduslik olukord laenuvõtmise hetkel.⁷³ Majanduslik olukord aitab selgitada laenuvõtmise motive.⁷⁴ Lähtuvalt M. Vuti analüüsist erakorraliste vajaduste kohta on kohtud leidnud, et ainuüksi korduv laenuvõtmine ei tõenda veel erakorraliste vajaduste olemasolu. Samuti ei kinnita erakorralist vajadust kiirlaenu võtmine ajutise ülekulu kompenseerimiseks.⁷⁵ Tallinna

⁶⁹ RKTkm 3-2-1-186-13 p 20.

⁷⁰ RKTkm 3-2-1-49-11 p 9; RKTkm 3-2-1-186-13 p 20.

⁷¹ RKTko 3-2-1-49-11 p 9.

⁷² RKTkm 3-2-1-186-13 p 18.

⁷³ Sundolukorda tuleb hinnata lepingu sõlmimise aja seisuga, mitte laenu tagastamisel. – vt RKTkm 3-2-1-186-13 p 18.

⁷⁴ RKTkm 3-2-1-186-13 p 21.

⁷⁵ M. Vutt. Tehingu heade kommete vastasus TsÜS § 86 alusel. Tartu: Riigikohtu Õigusteabe osakond 2012, lk 26.

Ringkonnakohus märkis, et sundolukorda iseloomustavad asjaolud ei esine juhul, kui laenu võtab keskmise sissetulekuga inimene.⁷⁶

Sõltuvussuhtele võib viidata laenu refinantseerimine, sest refinantseerimist kasutatakse tihtipeale võttena lükata edasi laenu tagastamist. Kui isikul ei ole võimalust raha tagasi maksta, sõlmitakse refinantseerimisleping. Siiski üldjuhul ei peeta kohtupraktikas võlgniku laenu refinantseerimist ja uue, kõrgema intressimääraga laenulepingu sõlmimist heade kommetega vastaseks,⁷⁷ küll võib see rikkuda vastutustundliku laenamise põhimõtet.⁷⁸ Kohtud leidsid, et laenu refinantseerimine ei pea toimuma kindlasti võlgniku jaoks soodsamatel tingimustel.⁷⁹

Kogenematusle võib osutada isiku noorus või näiteks see, kui ta on sõlminud ühe oma esimesi krediitilepinguid.⁸⁰ Sellest saab järeldada, et kogematust ei esine juhul, kui tarbija sõlmib kiirlaenulepingu korduvalt. Kogenematust välistavaks asjaoluks ei saa lugeda ainuüksi omandatud haridust või krediidi võtmise eesmärki.⁸¹ Soomes on pakutud keelata kiirlaenude võtmine alla 25-aastastel isikutel.⁸² Ka Saksamaa kohtupraktikas on leitud, et kogenematus on elu- või ärikogemuse puudumine, millega ei ole siiski tegemist juba juhul, kui puuduvad kogemused ja äriteadmised ainult teatud kindlal elu- või majandusalal.⁸³ Eesti kohtupraktika kohaselt ei ole vanus ainuke kriteerium, vaid kõiki asjaolusid tuleb hinnata kogumis. Näiteks Tallinna Ringkonnakohus leidis, et kuna laenuvõtja oli 25 aastat vana, töötas juhiabina ja oli mitme äriühingu asutajaks, osanikuks ning juhatuse liikmeks, ei saa teda pidada kogenematuks.⁸⁴ Kohtute arvates ei saa kogenematusle tugineda ka juhul, kui tehing sõlmiti notari vahendusel, kes selgitas pooltele tehingust tulenevaid tagajärgi.⁸⁵

⁷⁶ Laenuvõtja neto töötasu oli 9 000 krooni kuus.

⁷⁷ T. Danilov jt. Kiirlaenuvõtmine – analüüs ja ettepanekud. Tallinn: Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium 2014, lk 21. – Arvutivõrgus: http://www.mkm.ee/public/kiirlaenuvõtmine_analyys_ja_ettepanekud.pdf (26.02.2014).

⁷⁸ Riigikohus on näiteks asunud seisukohale, et lepingu tühisuse aluseks ei saa olla võimalik vastutustundliku laenamise põhimõtte rikkumine ega hageja hea usu põhimõtte vastane käitumine (RKTKo 3-2-1-169-13 p 18).

⁷⁹ VT nt RKTKo 3-2-1-169-13 p 18; TRKo 02.11.11, 2-11-16839.

⁸⁰ RKTKm 3-2-1-49-11 p 9.

⁸¹ RKTKm 3-2-1-49-11 p 9.

⁸² Pikaluottolainsäädännön muuttaminen. Helsinki: Oikeusministeriö 2012, lk 23. – Arvutivõrgus: <http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2012/20120078> (25.03.2014).

⁸³ BGH: Marktpreis als Barzahlungspreis bei Abzahlungskauf = BGH NJW 1979, 758.

⁸⁴ TlnRKo 07.12.2011, 2-10-2110.

⁸⁵ Vt nt HMKo 17.06.2006, 2-10-50703.

1.1.3.3. Sundolukorra ärakasutamine

Kolmandat eeldust nimetatakse subjektiivseks koosseisuks.⁸⁶ Subjektiivne koosseis eeldab sundolukorra ärakasutamist. TsÜS § 86 lg-s 3 muudetakse tõendamiskoormust tühisusele tugineda sooviva isiku kasuks juhul, kui poolte soorituskohustuste väärtuse vahe on heade kommete vastaselt ebamõistlikult tasakaalust väljas, ja sel juhul peab tehingu kehtivusest huvitatud isik tõendama, et ta ei teadnud teise poole sundolukorrast ega pidanudki teadma. Seda, kas majandustegevuses tegutsev krediidiandja on olnud piisavalt hoolas, hindamaks teise poole sundolukorda, tuleb hinnata igal üksikjuhul eraldi.⁸⁷

Lugemaks lepingut heade kommetega vastuolus olevaks, ei piisa meil sarnaselt Saksamaaga ainuüksi sellest, et soorituse ja vastusoorituse vahel valitseb silmatorkav tasakaalustamatus. Tehingu tühisus kaasneb alles siis, kui on täidetud ka teised BGB § 138 lg-s 2 nimetatud asjaolud.⁸⁸ Selle normi alusel on heade kommetega vastuolus olevaiks arvatud krediidilepingud, milles soorituse ja vastusoorituse vahel esineb silmatorkav ebaproportsionaalsus ja laenuandja kasutab teise poole kehva olukorda teadlikult oma huvides ära või kui laenuandja pidi teadma, et laenusaaaja sõlmib lepingu oma kehva olukorra tõttu.⁸⁹ Subjektiivne koosseis on täidetud siis, kui laenuandja ignoreerib laenusaaaja majanduslikku nõrkust,⁹⁰ subjektiivse elemendi täitmiseks ei ole vaja tuvastada tahtlust krediidivõtja ärakasutamiseks, piisab, kui laenuandja pidi lepingu sõlmimisel aru saama, et laenuvõtja on sundolukorras ega ole oma valikus vaba.⁹¹ Laenuandja teadmist laenusaaaja raskest olukorrast eeldatakse silmatorkava ebaproportsionaalsuse korral.⁹²

Eelnevast nähtub, et Eesti ja Saksa õiguse kohaselt on tehingu heade kommetega vastuolus olevaks tunnistamise eeldused põhimõtteliselt samad, mis on põhjendatav asjaoluga, et Saksamaa vastavad normid olid TsÜS § 86 muutmisel üheks põhieeskujuks.⁹³ Oluliseks erinevuseks tuleb pidada ligi kümnekordset vahet krediidi kulukuse määras, mille puhul on eeldatav vastastikuste kohustuste väärtus heade kommete vastaselt tasakaalust väljas.

⁸⁶ Tsiviilseadustiku üldosa seaduse ja võlaõigusseaduse muutmise seaduse eelnõu SE 366 seletuskiri, lk 5.

⁸⁷ RKTko 3-2-1-49-11 p 10.

⁸⁸ C. Armbrüster. BGB § 138, äärenr 112. – F. J. Sacker (Redakt.). Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. Band. 1. Allgemeiner Teil, §§ 1–240. 6. Aufl. München: Verlag C. H. Beck 2012.

⁸⁹ H. Köhler. Tsiviilseadustik. Üldosa. 23 trükk. Tallinn: Juura 1998, lk 203 äärenr 24.

⁹⁰ F. J. Sacker (Redakt.). BGB § 138 äärenr 120.

⁹¹ H. Weber. Kreditsicherungsrecht. Verlag C.H. Beck oHG 2006, lk 34.

⁹² F. J. Sacker (Redakt.). BGB § 138 äärenr 120.

⁹³ Tsiviilseadustiku üldosa seaduse ja võlaõigusseaduse muutmise seaduse eelnõu SE 366 seletuskiri, lk 15, 18.

1.1.4. TsÜS § 86 lg 1 kohaldamise eeldused

Eeltoodu alusel tuleb sedastada, et TsÜS § 86 lg 2 alusel peab tühisusele tuginev laenuvõtja olema menetluses aktiivne ja suutma esile tuua nimetatud normi kohaldamiseks vajalikud faktilised asjaolud. Neid ei saa kohus sisustada tühisusele tugineva isiku eest omal algatusel. TsMS § 5 lg 2 esimese lause kohaselt on pooltel võrdne õigus ja võimalus oma nõuet põhjendada ja vastaspoole esitatu ümber lükata või sellele vastu vaielda. Kohus on üldjuhul seotud poolte poolt menetluses esiletooduga, mistõttu laenulepingu tühisuse tuvastamine TsÜS § 86 lg 2 alusel ei toimu automaatselt ega kohtu omal algatusel. Kostja peab aktiivselt osalema menetluses, näitamaks kohtule, milles seisnes tema sundolukord. Samas ei ole tarbija oma õigustest sageli piisavalt teadlik ega oska juhtida kohtu tähelepanu lepingu tühistust kaasa toovatele asjaoludele. Võib nentida, et regulatsioon ei ole olnud soovitud mõjuga, sest kiirlaenude kulukuse määrad on endiselt märkimisväärselt kõrged.⁹⁴ Sellest tulenevalt ei pruugi TsÜS § 86 lg-s 2 pakutud kaitse olla kohtumenetluses piisavalt kättesaadav, eriti juhul, kui kostja ei vasta kohtule või ei osale menetluses.

Asja menetlev kohus peab arvestama sellega, et laenuvõtja vaikimine ei too iga kord kaasa lepingu kehtivust TsÜS § 86 tähenduses. Teatud juhtudel saab liigkasuvõtlikku laenulepingut pidada tühiseks TsÜS § 86 lg 1 alusel. Osundatud norm näeb ette, et heade kommete või avaliku korraga vastuolus olev tehing on tühine.

Riigikohtu hiljutine, 5. märtsil 2014 tehtud kohtumäärus tarbimislaenu valdkonna normaliseerimiseks sedastas järgmist: „Kolleeiumi arvates on TsÜS § 86 lg-t 1 võimalik kohaldada juhul, kui krediitilepingust tuleneva krediidi ja selle eest makstava tasu vahetegur on tasakaalust väljas sedavõrd erakordselt suures ulatuses, mis annab aluse lugeda tehing heade kommete vastaseks ka krediitisaaja sundolukorda hindamata. Kolleeiumi arvates võib vähemalt eelduslikult olla sellise olukorraga tegu, kui krediidi kulukuse määr ületab krediidi andmise ajal Eesti Panga viimati avaldatud keskmist krediitiasutuste poolt eraisikutele antud tarbimislaenu kulukuse määra enam kui kuus korda.“⁹⁵ Võttes aluseks Riigikohtu lähenemise, tuleb tänapäeval lugeda krediitileping tühiseks, kui selles toodud krediidikulukus ületab 219,84%⁹⁶ (töö kirjutamise ajal).

Töö autori hinnangul tuleb osundatud Riigikohtu lahendis väljendatud tõlgendada nii, et tarbiskrediitileping on tühine ainuüksi põhjusel, et laenulepingu kulukuse määr ületab

⁹⁴ Näiteks Monetti kaubamärgi all tegutsev ettevõtte pakub kiirlaenu kulukuse määraga kuni 4 690%. – Arvutivõrgus: www.monetti.ee/laenude-hinnakiri (05.05.2014).

⁹⁵ RKTkm 3-2-1-186-13 p 22.

⁹⁶ = 36,64x6.

tarbimislaenude keskmist turuintressi määra kuus korda. Sellisel juhul ei pea tarbija tõendama sundolukorra aluseks olevaid asjaolusid. Samuti ei pea laenuvõlgnik tuginema tühisusele.⁹⁷

Riigikohtu lähenemine TsÜS § 86 lg 1 kohaldamisel liigkasuvõtlike intresside tõttu ei ole uudne. Sarnaselt saab ka Saksamaal tunnistada tehing tühiseks BGB § 138 lg 1 alusel⁹⁸, kui kõik vajalikud liigkasuvõtmise koosseisu eeldused ei ole täidetud, kuid laenulepingust tulenevate vastastikuste kohustuste väärtuse erinevus on erakordselt silmatorkav.⁹⁹ Arvestades tarbija nõrkust, on võimalik BGB § 138 lg-t 1 kohaldada ka juhul, kui kõik liigkasuvõtmistehingu objektiivsed ja subjektiivsed elemendid ei ole täidetud.¹⁰⁰ Kirjanduses on leitud, et laenulepingutele esimese löike kohaldamata jätmine võiks teha sisutühjaks liigkasuvõtmise tehingu tunnistamise heade kommetega vastuolus olevaks.¹⁰¹ Saksamaa kohtupraktikas on BGB § 138 lg-t 1 rakendatud näiteks juhul, kui lepingujärgne krediidi kulukus ületab keskmist tarbimislaenude kulukuse määra relatiivselt (suhteliselt) enam kui 110%.¹⁰² Nagu eespool märgitud, on Saksamaa turu keskmine intressimäär 5,78%.¹⁰³ Seega saab laenulepingut pidada BGB § 138 lg 1 alusel tühiseks (töö kirjutamise ajal), kui lepingujärgne efektiivne intressimäär on kõrgem kui 12,14%.¹⁰⁴ Äriühingute vahel sõlmitud laenuleping võib samuti osutuda BGB § 138 lg 1 alusel tühiseks. Sellisel juhul peab krediidi kulukuse määr ületama 50% aastas.¹⁰⁵

Võrreldes Saksamaaga on kaheldav, kas Riigikohtu pakutud TsÜS § 86 lg 1 krediidi kulukuse määra kohaldamise aluseks olev krediidi kulukuse määr on mõistlik. Siiski ei asendada Riigikohus seadusandjat, vaid vajadusel annab suuna õiguse edasiarendamisel.

1.1.5. TsÜS § 86 kohaldamise tagajärjed

Kui intressi tasumise kokkulepe on vastuolus heade kommetega ebamõistlikult tasakaalust väljas TsÜS § 86 alusel ja seega tühine, kohaldub sama paragrahvi lg 4. Selles sätestatakse, et kui tehing on tühine kohustuse tõttu tasuda heade kommete vastast intressi, on intressi või muud

⁹⁷ Vt käesolev töö, *infra* p 2.1.

⁹⁸ BGB § 138 lg 1 sätestab, et heade kommetega vastuolus olev tehing on tühine.

⁹⁹ H. Köhler. Tsiviilseadustik. Üldosa. 23. trükk. Tallinn: Juura 1998, lk 203 äärenr 24.

¹⁰⁰ H. Weber. Kreditsicherungsrecht. Verlag C. H. Beck oHG 2006, lk 35.

¹⁰¹ R. Pamp. § 82 äärenr 11. – H. Schimansky, H.-J. Bunte, H.-J. Lwowski (Hrsn). Bankrechts-Handbuch. Aufl. 4. Band I. München: Verlag C.H. Beck 2011.

¹⁰² Vergleichszinsberechnung bei langfristigem Ratenkredit aus Niedrigzinsphase = NJW 1991, 834.

¹⁰³ Effektivzinssätze Banken DE. Deutsche Bundesbank. Arvutivõrgus: www.bundesbank.de/Navigation/DE/Statistiken/Zeitreihen_Datenbanken/Makrooekonomische_Zeitreihen/its_details_value_node.html?tsId=BBK01.SUD113 (14.04.2014).

¹⁰⁴ = 5,78+(5,78/100)x110.

¹⁰⁵ BGH 12.03.1981, III ZR 92/79 = BGHZ 80, 153; H. Weber. Kreditsicherungsrecht, lk 35.

sellesarnast laenu kasutamise ajast sõltuvat tasu maksma kohustatud poolel õigus tühise tehingu järgi saadu tagastada selleks tähtpäevaks, milleks ta pidi laenu tervikuna tagasi maksma tühise tehingu järgi. Sellisel juhul tuleb laenu kasutamise aja eest maksta intressi VÕS § 94 lg-s 1 sätestatud suurus. TsÜS § 86 lg 4 sõnastusest võib järeldada, et see kohaldub ka laenulepingu tühisuse tuvastamisel TsÜS § 86 lg 1 alusel. Sarnaselt Saksamaal laenulepingu kehtetuse korral on laenusaaajal õigus BGB § 817 teise lause alusel tagastada laenu aja jooksul, mil leping oleks kehtiv.¹⁰⁶

1.1.6. Krediidi kulukuse absoluutse piiramise vajalikkus ja lubatavus

Kuna TsÜS § 86 muudatused ei ole täitnud oma eesmärki ning kiirlaenuandjad pakuvad jätkuvalt laenutooteid ülikõrge kulukuse määraga, tõuseb küsimus krediidi kulukuse ülempiiri kehtestamisest. Kahtlemata riivavad intressipiirangud ettevõtjate põhiseadusega¹⁰⁷ (PS) kaitstud vaba eneseteostuse õigust (PS § 19) ja ettevõtlusvabadust (PS § 31). Kehtiva TsÜS § 86 põhiseaduspärasust kritiseeris õiguskantsler, kes leidis, et TsÜS § 86 lg 3-4 regulatsiooniga on seadusandja ülemääraselt piiranud kiirlaenuettevõtjate ettevõtlusvabadusõigust.¹⁰⁸ Kui kiirlaenuettevõtja annab turuhinnaga krediiti ja on võlaõigusseaduses toodud kohustusi järgides teinud krediidivõtjale ausalt ja adekvaatselt selgeks kogu informatsiooni krediiditoote kohta, muu hulgas selle, et tema pakutav toode on suhteliselt kallis, ja krediidivõtja otsustab selle toote siiski soetada, on see õiguskantsleri hinnangul krediidivõtja teadvustatud vastutus. I. Ulst avaldas arvamust, et krediidi kulukuse määra piiramine oma praegusel kujul vastab küll tarbijakaitse vajadustele, kuid ei loo tasakaalustatud lahendust.¹⁰⁹ Ulst jõudis veendumusele, et hoolimata sotsiaalliigi põhimõttest võib kulukuse piirangut pidada ülemäära intensiivseks, kuna see piirab teenusepakujate legaalse sissetuleku taset ja vähendab seeläbi ettevõtlusvabadusõiguse majanduslikult mõistliku teostamise võimalust. Samuti võib krediidi kulukuse piirang ettevõtlusvabadusõiguse teostamise piiramise kaudu mõjutada nii konkurentsi ja paindlikkust kiirlaenude turul kui ka lepinguvabadust.¹¹⁰

¹⁰⁶ H. Weber. Kreditsicherungsrecht, lk 42.

¹⁰⁷ Eesti Vabariigi põhiseadus. – RT 1992, 26, 349 ... RT I, 27.04.2011, 2.

¹⁰⁸ Õiguskantsleri 19.11.2011 märgukiri nr 6-1/091076/1100273 tsiviilseadustiku üldosa seaduse § 86 põhiseaduspärasuse kohta, p 43. – Arvutivõrgus: http://oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/õiguskantsleri_margukiri_justitsministeeriumile_kiirlaenude_intressimaarad.pdf (27.03.2014).

¹⁰⁹ I. Ulst. Balancing the Rights of Consumers and Service Providers in Electronic Retail Lending in Estonia. Doktoritöö. Tartu: TÜ Õigusteaduskond 2012.

¹¹⁰ Sealsamas.

EL-is puudub samuti üksmeel intressipiirangute vajalikkuse küsimuses.¹¹¹ Siiski näitab üksikriikide õiguse areng, et tarbija õiguste tõhusamaks kaitseks liigkasuvõtmise eest kehtestatakse üha jõulisemaid meetmeid. Nii on Soome valitsus alates 15. märtsist 2013 seadnud tarbimislaenudele krediidi kulukuse ülemmäära. Soome tarbijakaitseseaduse (*Kuluttajansuojalaki*)¹¹² tarbimislaenude peatüki (*Kuluttajaluotot*) § 17a viitega intressiseaduse (*Korkolaki*)¹¹³ §-le 12 sätestab, et kui krediidisumma või krediidilimiit on 2 000 eurost väiksem, ei tohi lepingujärgne intress olla kõrgem kui 50% aastas, pluss seadusjärgne baasintressimäär. Eelnõu seletuskirja¹¹⁴ kohaselt oli muudatuse eesmärgiks vähendada kiiralaenudest tulenevaid võlaprobleeme.¹¹⁵ Osundatud regulatsiooni imperatiivsus on sätestatud §-s 5, mis näeb ette, et tarbija kahjuks kõrvalekalduv kokkulepe on tühine. Seega juhul, kui tarbijaga sõlmitud krediidilepingu intress ületab lubatud ülemmäära, on tegemist tühise lepinguga ning kohaldatakse seadusjärgsed intressimäärad. Samuti on praegu Läti parlamendi menetluses eelnõu, millega kehtestatakse krediidi kulukuse lubatud ülempiiriks 100% aastas.¹¹⁶

Krediidi kulukuse ülemmäära kehtestamist on Eestis viimase aasta jooksul arutatud kahel korral. Esimest korda tehti seda 2013. aasta suvel algatatud eelnõu 451 SE¹¹⁷ raames, milles algatajad tegid ettepaneku kehtestada krediidi kulukuse ülemmäär, mis oleks võrdne keskmise turuintressi kolmekordse määraga. Valitsus vaidles vastu, leides, et olemasoleva regulatsiooniga on juba üritatud kaitsta tarbijat liigkasuvõtjalike intresside ja muude tasude eest ning krediidi kulukuse ülemmäär oleks liialt piirav ja vastuolus lepinguvabaduse põhimõttega. Samuti avaldas Justiitsministeerium kahtlust pakutud regulatsiooni põhiseaduspärasuses.¹¹⁸

¹¹¹ U. Reifner, M. Knobloch. Study on interest rate restrictions in the EU Final Report. – Arvutivõrgus: http://ec.europa.eu/internal_market/finservices-retail/docs/credit/irr_report_en.pdf (27.03.2014); Summary of responses to the public consultation on the study on interest rate restrictions in the EU. European Commission. Brussels, 15.06.2011. Arvutivõrgus: http://ec.europa.eu/internal_market/finservices-retail/docs/policy/irr_summary_en.pdf (27.03.2014); Lühikokkuvõte eesti keeles: A. Värvi. Intresse puudutavad piirangud Euroopa Liidu liikmesriikides. Riigikogu Kantslei õigus- ja analüüsiosakond, 12.03.2012. – Arvutivõrgus: www.riigikogu.ee/doc.php?172539 (27.03.2014).

¹¹² Kuluttajansuojalaki. – 20.1.1978/38 ... 15.3.2013/207. – Arvutivõrgus: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1978/19780038#L7> (27.03.2014).

¹¹³ Korkolaki. – 20.8.1982/633 ... 224/2014. – Arvutivõrgus: www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1982/19820633 (27.03.2014).

¹¹⁴ Pikaluottolainsäädännön muuttaminen. 17/2012. Helsinki: Oikeusministeriö 2012. – Arvutivõrgus: http://oikeusministerio.fi/fi/index/julkaisut/julkaisuarkisto/172012pikaluottolainsaadannonmuuttaminen/Files/OMML_17_2012_Pikaluottolainsaadannon_uudistaminen_88_s.pdf (27.03.2014).

¹¹⁵ Pikaluottolainsäädännön muuttaminen, lk 5.

¹¹⁶ Arvutivõrgus: <http://www.saeima.lv/> (27.03.2014).

¹¹⁷ Võlaõigusseaduse ja tsiviilseadustiku üldosa seaduse muutmise seaduse eelnõu 451 SE seletuskiri. – Arvutivõrgus: <https://eelvoud.valitsus.ee/main/mount/docList/e5faa880-3e8e-416a-8797-6ba8f899db49> (27.03.2014).

¹¹⁸ Sealsamas.

Pärast 2014. aasta veebruaris Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi tehtud analüüsi¹¹⁹ algatas valitsus siiski seaduseelnõu¹²⁰, mille eesmärgiks on muuta praegu TsÜS-i §-s 86 sätestatud krediidi kulukuse piirangu regulatsiooni rangemaks ning panna see tõhusamalt toimima. Eelnõu kavatsuse kohaselt ei tule edaspidi tarbijakrediidi lepingu tühisusele tuginemiseks tõendada lepingu sõlmimist tulenevalt erakorralisest vajadusest, kogenematuses, sõltuvussuhtest või muust sellisest asjaolust, piisab üksnes krediidi kulukuse liiga kõrge määra näitamisest. Muudatuste eesmärk on tagada, et tarbija ei peaks tarbijakrediidi lepingu alusel kandma ebaproportsionaalselt kõrgeid kulusid (nt intress, lepingutasud jne). Eelnõuga soovitakse vältida krediidilepingust tulenevate ülejõu käivate kuludega kaasnevaid negatiivseid tagajärgi tarbijale. Eelnõus kavandatu kohaselt on tarbijakrediidi leping tühine, kui tarbijalt tasumiseks nõutav krediidi kulukuse määr ületab Eesti Panga viimati avaldatud keskmist krediidasutuste poolt eraisikutele antud tarbimislaenude kulukuse määra enam kui kaks korda.¹²¹ Krediidi kulukuse ülemmäära kehtestamise vajadusele juhtis tähelepanu ka Riigikohus 5. märtsil 2014 tehtud lahendis.¹²²

Töö autor toetab algatatud eelnõud igapidi. Tulevikus on tarbijakrediidi leping tühine juba liiga kõrge krediidi kulukuse määra tõttu, täiendavaid heade kommete vastasust kaasa toovaid eeldusi, mille tõendamine on kehtiva õiguse alusel osutunud tarbijatele liiga keeruliseks, selle eelnõu järgi enam arvestama ei pea. Krediidi kulukuse määra piirangut kehtestada on vajalik, sest tarbija on võrreldes ettevõtjaga nõrgemas positsioonis, mis seisneb nii tarbija võimes pidada läbirääkimisi kui ka tema õigusteadlikkuse tasemes. Kahtlemata riivab käsitletav piirang ettevõtja põhiõigusi, samas leiab autor, et sotsiaalriigis¹²³ on lubamatu ajada äri inimväärikuse arvelt.

1.1.7. TsÜS § 86 tagasiulatuv kohaldamine

Autor on seisukohal, et käesoleva töö aspektist vajab valminud eelnõus erilist tähelepanu krediidi kulukuse regulatsiooni tagasiulatuvuse küsimus. Krediidi kulukuse ülempiiri kehtestava seaduse

¹¹⁹ T. Danilov jt. Kiirlaenuturg – analüüs ja ettepanekud.

¹²⁰ Tsiviilkohtmenetluse seadustiku, võlaõigusseaduse ja tsiviilseadustiku üldosa seaduse muutmise seaduse eelnõu, 25.03.2014. Toimiku nr 14-0394. – Arvutivõrgus: <http://eelnoud.valitsus.ee/main#bhQig7Tp> (27.03.2014).

¹²¹ Tsiviilkohtmenetluse seadustiku, võlaõigusseaduse ja tsiviilseadustiku üldosa seaduse muutmise seaduse seletuskiri, lk 2.

¹²² RKTkm 3-2-1-186-13 p 25.

¹²³ Riigikohus selgitas, et sotsiaalriik ja sotsiaalsete õiguste kaitse sisaldavad ideed abist ja hoolest neile, kes ei ole suutelised iseseisvalt end piisavas ulatuses kindlustama. Nende isikute inimväärikus oleks alandatud, kui jätta nad ilma abist, mida nad vajavad oma esmavajaduste rahuldamiseks. – RKPJKo 3-4-1-7-03 p 14.

jõustumine on planeeritud 1. jaanuariks 2015.¹²⁴ Eeldades seadust jõustuvat, tekib küsimus, kas seaduse kaitse hakkab laienema ka enne jõustumist sõlmitud lepingutele. Eesti kohtupraktika on 2009. aastal tehtud TsÜS § 86 muudatuse näitel asunud seisukohale, et enne seaduse jõustumist sõlmitud laenulepingule ei saa TsÜS § 86 uut redaktsiooni kohaldada,¹²⁵ mida kinnitas Tallinna Ringkonnakohus.¹²⁶ Riigikohtu tsiviilkolleegium (edaspidi: RKTK) on selgitanud, et tehingu, asjaolu ja toimingu suhtes kohaldatakse nende tegemise ajal kehtinud materiaaõigust ning tehingu ja toimingu tegemisest hiljem jõustunud materiaaõiguse kohaldamine varem tehtud tehingu ja toimingu suhtes on võimalik ainult erandkorras, kui selline tagasiulatuv jõud on selgelt väljendatud seaduse rakendussätetes.¹²⁷ Samuti kinnitas Riigikohus, et kui tehing oli tegemise ajal kooskõlas heade kommetega, ei tingi asjaolude hilisem muutmine heade kommete vastasust.¹²⁸ Kuna eelnõu kohaselt ei muudeta seoses TsÜS § 86 muudatusega rakendusakte,¹²⁹ kohaldub uus regulatsioon alates selle jõustumisest sõlmitud laenulepingutele. Neile lepingutele, mis on sõlmitud enne muudatuste jõustumist, kohaldub vana, see tähendab lepingu sõlmimise ajal kehtinud regulatsioon.

Saksamaa õiguskirjanduses on aktsepteeritud lähenemist, et kui tehing oli tegemise ajal kooskõlas heade kommetega, kuid tehingust tulenevaid õigusi teostatakse hiljem ehk ajal, mil heade kommete sisu on muutunud, võib tehingust tulenevate õiguste teostamine sattuda vastuollu hea usu põhimõttega.¹³⁰ Seega on jõustuva seaduse alusel laenuvõtjal võimalik tugineda vastuolule hea usu põhimõttega. Siiski ei saa hea usu põhimõtte vastane käitumine olla lepingu tühisuse aluseks.¹³¹ Seega on laenuvõtjal juhul, kui laenuleping sõlmiti enne¹³², kuid hagi esitati pärast¹³³ TsÜS § 86 muutmist, õigus nõuda intressi ja kõrvalkulude vähendamist määrani, mis kehtib kohtumenetluse ajal.¹³⁴

¹²⁴ Tsiviilkohtumenetluse seadustiku, võlaõigusseaduse ja tsiviilseadustiku üldosa seaduse muutmise seaduse seletuskiri, lk 17.

¹²⁵ TMKo 31.05.2010, 2-09-61116; TRKo 13.06.2011, 2-09-61116.

¹²⁶ TRKo 13.06.2011, 2-09-61116.

¹²⁷ RKTKm 3-2-1-126-06 p 16; RKTKo 3-2-1-96-03 p 19.

¹²⁸ RKTKo 3-2-1-76-01.

¹²⁹ Vaata eelnõu jõustumisega seotud rakendusaktide muudatusest eelnõu seletuskirja lk 16–17.

¹³⁰ H. G. Bramberger, H. Roth. Kommentar Zum BGB, §§ 1–610. 2. Aufl. München 2008, § 138, äärenr 14. Viidatud: P. Varul. Tühine tehing. – Juridica 2011/1, lk 38.

¹³¹ RKTKo 3-2-1-169-13 p 18.

¹³² Näiteks 2013. aastal, mil krediidi kulukus oli piiratud turuintressi kolmekordse määraga.

¹³³ Autor eeldab, et eelnõu jõustumisel 01.01.2015 on krediidi kulukus piiratud turuintressi kahekordse määraga.

¹³⁴ Ka Riigikohtu käsitletuse järgi laenulepingu tühisust ei välista väiksem kulukuse määr kui TsÜS § 86 lg-s 3 näidatud. Lähemalt: RKTKm 3-2-1-49-11 p 8 neljas lõik.

1.2. Laenulepingu rikkumisega seotud viivise piiramine

1.2.1. Liigkasuvõtlikud kõrvalkulud tarbijakrediidi lepingutes

Autor leidis eespool, et tarbijakrediidi kulukuse määra tuleb kindlasti piirata. Samas ei pruugita krediidi kulukuse määra hulka arvestada seda kulu, mis tekib, kui tarbija viivitab enda lepinguliste kohustuste täitmisega või rikub lepingut. Krediidi kulukuse määr VÕS § 406 lg 1 kohaselt on kogukulu tarbijale eeldusel, et tarbijakrediidi leping kehtib kokkulepitud tähtaja jooksul ning krediidiandja ja tarbija täidavad oma kohustusi tarbijakrediidi lepingus kokku lepitud tingimustel ja tähtaegadel. Eelnevast nähtub, et krediidi kulukus ei hõlma viivist ega muid tasusid, mis on tingitud laenu tagastamiskohustuse rikkumisest. Praktikas nõuavad kiirlaenuandjad seoses laenu tagastamiskohustuse rikkumisega tihtipeale ka liigkasuvõtlikke viiviseid, kahjuhüvitisi ja trahve, võlgnevuse sissenõudmisega seotud kulusid, inkassotasusid, refinantseerimise tasusid jm. Sellele probleemile on juhitud tähelepanu ka varem.¹³⁵ Seega ei pruugi menetluses oleva TsÜS § 86 eelnõu kaitse tarbijakrediidi lepingute puhul olla piisav, kuna ei hõlma laenusaaaja kohustuste rikkumisega seotud kulusid.

Justiitsministeerium saatis huvigruppidele kooskõlastamiseks 25. märtsil 2014 valminud kavatsuse tarbijalt nõutavate sissenõudmiskulude piirangute väljatöötamiseks¹³⁶, mille eesmärgiks on luua olukord, kus tarbijalt nõutav sissenõudmiskulude hüvitis on võimalikult lähedane võlausaldaja tegelikele kulutustele, sissenõudmiskulud ei ole ebamõistlikult ega ebaproportsionaalselt suured ning neid ei saa kasutada võlausaldaja lisatulu allikana.¹³⁷ Muu hulgas soovitakse väljatöötamiskavatsuses keelata tarbijakrediidi lepingutes lepingulised kokkulepped sissenõudmiskulude suuruse kohta.¹³⁸ Tulenevalt asjaolust, et seadusandja juba tegeleb sissenõudmise piiramisega, keskendub autor eelkõige viivisnõudega kaasnevatele probleemidele.

Tsiviilõiguses esineb intress kui ajaliselt proportsionaalselt määratud, põhisummast lähtuv rahaline hüvitis kahes põhivormis: kasutusintress ja viivitusintress. Esimene neist on sisuliselt tasu raha kasutamise eest. Seda seisukoha toetab muu hulgas VÕS § 397 lg 1 esimese lause sõnastus.¹³⁹ Viivitusintress tähistab intressi, mida võlausaldaja võib võlgnikult nõuda kohustuse sissenõutavaks muutumisest kuni tegeliku tasumiseni (VÕS § 113). Kuigi kasutus- ja

¹³⁵ K. Saare, K. Sein, M. A. Simovart. Laenusaaaja õiguste kaitse SMS-laenu lepingute puhul. Juridica 2010/I, lk 45.

¹³⁶ Tarbijalt nõutavate sissenõudmiskulude piirangute väljatöötamise kavatsus. Eelnõu nr 14-0393. Justiitsministeerium 25.03.2014. – Arvutivõrgus: <http://eelvoud.valitsus.ee/main#7BvbXzNe> (17.04.2013).

¹³⁷ Tarbijalt nõutavate sissenõudmiskulude piirangute väljatöötamise kavatsus, lk 9.

¹³⁸ Sealsamas, lk 17 p 11.

¹³⁹ VÕS § 397 lg 1 esimene lause sätestab: “Majandus- või kutsetegevuses antud laenult tuleb maksta intressi.”

viivitusintressi õiguslik käsitus on erinev, ei tee intressi majanduslik käsitus vahet kastutusintressil ja viivisel.¹⁴⁰ Seega sisuliselt ei ole oluline, millisel alusel muutub laenutamine liigkasuvõtjalikuks, kas intresside, viiviste või muude tasude võtmise tulemusena.

Alljärgnevas vaadeldakse, kas viiviseregulatsioon pakub tarbijale piisavat kaitset liigkasuvõtmise eest. Viiviseregulatsioon tarbijakrediidi lepingutes on sätestatud VÕS § 415 lg-s 1. Viivist piiravad ka VÕS § 113 lg 6 ja VÕS § 42 lg 3 p 5. Samuti on võlgnikul õigus nõuda viivise vähendamist VÕS §-de 113 lg 8 ja 162 alusel. Kuigi viivise vähendamine on võlgniku oluline õiguskaitsevahend, jätab autor selle aspekti käsitlemata.¹⁴¹ Viivisemäära alandamine eeldab aktiivset osalemist menetluses, samas kiiralaenuvõtjad enamasti kohtutele ei vasta ega vaidle vastu hageja nõudele. Ka juhul, kui kostja on aktiivne, vähendavad kohtud tihtipeale viivised ainult põhinõude suuruseni.

1.2.2. Viivisnõue tarbijakrediidi lepingus (VÕS § 415 lg 1)

Võlaõigusseaduse § 415 lg 1 esimese lause kohaselt ei või tarbijalt võlgnetavate maksete tasumisega viivitamisel nõuda VÕS § 113 lg-s 1 sätestatud viivisemäärast kõrgemat viivist. Eeltoodud sätte kohaldamine on praktikas tekitanud vaidlusi. Puudus selgus selles, kas tarbijakrediidi lepingu puhul saab tasumisega viivitamise korral nõuda viivist üksnes seadusjärgses määras või ka rohkem. Riigikohus asus seisukohale, et seadusandja on jätnud VÕS § 415 lg 1 esimeses lauses VÕS § 113 lg-le 1 viidates täpsustamata, kas viide hõlmab peale VÕS § 113 lg 1 teise lause ka kolmandat lauset.¹⁴² Nimelt näevad VÕS § 113 lg 1 teine ja kolmas lause ette erinevad viivisemäärad. VÕS § 113 lg 1 teise lause kohaselt loetakse viivisemääraks VÕS §-s 94 sätestatud intressimäär, millele lisandub kaheksa protsenti aastas. Riigikohus asus seisukohale, et VÕS § 415 lg 1 esimene lause viitab ka VÕS § 113 lg 1 kolmandale lausele.¹⁴³ Tsiviilkolleegium märkis, et kui pooled on kehtivas tarbijakrediidi lepingus lepinguvabaduse põhimõtet järgides kokku leppinud seadusjärgsest viivisemäärast kõrgemas intressimääras, peab võlgnik arvestama ka sellega, et maksetega viivitamisel järgnevad VÕS § 415 lg 1 ja VÕS § 113 lg 1 kolmandas lauses sätestatud sanktsioonid, see tähendab kohustus maksta viivist lepinguga ette nähtud intressimäära järgi.¹⁴⁴ Seega on Riigikohtu hinnangul laenuandjal õigus nõuda

¹⁴⁰ J. Ots. Intressilt viivise arvestamise keeld. – Juridica 2010/VI, lk 419.

¹⁴¹ Viivise vähendamisega seotut on põhjalikult käsitletud H. Mühlse magistritöös viivise ja leppetrahvi mõistliku suuruse hindamise kriteeriumide kohta. Tallinn: TÜ Õigusteaduskond 2013.

¹⁴² RKTko 3-2-1-120-08 p 12.

¹⁴³ RKTko 3-2-1-120-08 p 12.

¹⁴⁴ Sealsamas.

tarbijalt viivist samas ulatuses, mille pooled näevad ette tarbijakrediidi lepingus intressimäärana. Siiski ei välista ega piira viivisenõue krediidiandja õigust nõuda tarbijalt viivist ületava kahju hüvitamist (VÕS § 415 lg 1 teise lause). See tähendab, et erandlikult saab laenuandja nõuda kahju hüvitamist ulatuses, mis ületab tarbijakrediidi lepingu intressimäära. Sellisel juhul aga lasub laenuandjal kohustus tõendada kahju tekkimist. Samuti keelab VÕS § 415 lg 1 tarbijalt nõuda maksetega viivitamisel eelkõige käsiraha või leppetrahvi (kolmas lause).

Viiviseregulatsioonis (VÕS § 415 lg 1) on seadusandja juhindunud BGB § 497 lg 1 kehtivast regulatsioonist.¹⁴⁵ Kuna sätte eeskujuks oli Saksa õigus, on alust vaadelda, milline on viiviste regulatsioon tarbijakrediidi lepingutes Saksamaal ja kuidas mõistetakse viiviseid välja Saksa kohtupraktikas. BGB § 497 lg 1 sätestab piirid viivise suurusele tarbijakrediidi lepingutes. Viidatud regulatsiooni esimene lause sätestab, et juhul kui tarbija viivitab tarbijakrediidi lepingu alusel võetud krediidi tagastamisega, peab ta maksma viivist BGB § 288 lg-s 1 sätestatud määras. BGB § 288 lg 1 kohaselt loetakse viivise määraks baasintressimäära (*Basiszinssatz*), millele lisandub viis protsenti aastas. Töö autor rõhutab, et BGB § 497 lg 1 viitab üksnes seadusjärgsele viivise määrale (BGB § 288 lg 1), mitte lepingujärgsele viivise määrale, mis on sätestatud BGB § 288 lg-s 3. BGB kommentaarides selgitatakse, et krediidlepingutes tarbija kohustuste rikkumise korral lepingujärgse viivise määra asemel kohaldub alati seadusjärgne viivise määr. BGB § 497 lg 1 esimene lause on erinorm BGB § 288 lg 3 suhtes,¹⁴⁶ mis näeb viivise määrana ette lepinguga ette nähtud intressimäära.¹⁴⁷

BGB § 497 lg 1 teise lause alusel võib laenuandja nõuda ettenähtust kõrgemat viivist ja laenusaaaja võib nõuda ettenähtust väiksemat viivist. Seega, kui krediidiandja taotleb viivise väljamõistmist määras, mis ületab seadusjärgset viivise määra, tuleb tal tõendada kahju tekkimist suuremas ulatuses, kui katab seadusjärgne viivis.¹⁴⁸ Krediidiandja peab tooma esile konkreetset asjaolud, millest oleks võimalik järeldada, et talle on lepinguliste maksetega viivitamisel tekitatud tegelik kahju.¹⁴⁹ Kohtupraktika kohaselt võivad säärasteks erandlikeks asjaoludeks olla näiteks refinantseerimisega seotud kulud.¹⁵⁰

¹⁴⁵ M. Käerdi. VÕS § 415 p 2. – P. Varul jt (koost). Võlaõigusseadus II. Komm vlj. Tallinn: Juura 2007.

¹⁴⁶ BGB § 288 lg 3 näeb ette viivise määrana lepinguga ettenähtud intressimäära.

¹⁴⁷ Bramberger, H. G., Roth, H. Kommentar Zum BGB, §§ 1–610. 2. Aufl. München 2008, § 497/4.

¹⁴⁸ Bamberger/Roth, § 497/5.

¹⁴⁹ Entwurf eines Gesetzes über Verbraucherkredite, zur Änderung der Zivilprozeßordnung und anderer Gesetze. Gesetzentwurf der Bundesregierung. Deutscher Bundestag, 11. Wahlperiode. Drucksache 11/5462, 25.10.1989, lk 26. –

Arvutivõrgus: <http://dip21.bundestag.de/dip21/btd/11/054/1105462.pdf> (29.01.2014).

¹⁵⁰ BGH XI ZR 512/11. BGH: Bank kann nach Kündigung eines Immobiliendarlehens nur Verzugszins, nicht aber Vorfälligkeitsentschädigung verlangen = becklink 1024714.

BGB § 497 lg-t 1 on kritiseeritud põhjusel, et madalama seadusjärgse viivisemäära kohaldamine lepingujärgse viivisemäära asemel annab maksetega viivitamise korral tarbijale privileegi.¹⁵¹ Siiski on asutud seisukohale, et krediidiandja saab peale viivisenõude kasutada tarbija suhtes ka teisi õiguskaitsevahendeid, näiteks lõpetada lepingu. Oht, et krediidiandja võib lepingu üles öelda ja seejärel küsida lepinguga üleantu tagastamist, on tarbijale piisavaks motivatsiooniks oma kohustusi nõuetekohaselt täita.¹⁵²

Viivisemäärad tarbijakrediidi lepingutes on sarnaselt Saksamaaga piiratud Soomes. Soome intressiseaduse (*Korkolaki*)¹⁵³ § 2 lg 2 viitega §-le 4 sätestab, et viiviskokkulepe on tühine, kui see näeb ette tarbijakrediidi lepingus või lepingus, mille alusel tarbija ostis või rendib eluaseme, kohustust tasuda viivist, mis on suurem Soome Keskpanga poolt avaldatud intressimäärast, pluss 7% aastas. Soome Justiitsministeeriumis koostatud seadusemuudatuste eelnõu seletuskirjas selgitati, et viivispiirangud on sätestatud tarbijate kasuks ja kaitseks.¹⁵⁴ Soome Justiitsministeerium rõhutab, et liigkasuvõtlike viiviste võtmisest hoidumist saab samuti tagada karistusseadustike meetmetega.¹⁵⁵

1.2.3. Kõrge viivis kui ebamõistlikult kahjustav lepingutingimus (VÕS § 42 lg 3 p 5)

Kuna tarbijakrediidi lepingud on laenuandja enamasti varem välja töötanud, piirab viivist tüüptingimuste regulatsioon. Kui maksetega viivitusse sattumise puhuks kokku lepitud viivisemäärad ei ole küll vastuolus tarbijakrediidi lepingu normidega (VÕS § 415 lg 1), tuleb nende puhul siiski hinnata, kas nad on mõistlikud VÕS § 42 lg 3 p 5 mõttes. Toodud säte ütleb, et tüüptingimus on ebamõistlikult kahjustav, kui teine lepingupool peab oma kohustuse rikkumise korral maksma tingimuse kasutajale ebamõistlikult suurt kindlaksmääratud suuruses kahjuhüvitist või muud hüvitist. Põhimõtteliselt saab ebamõistlikult kahjustavaks ja seega tühiseks pidada näiteks ebamõistlikult kõrget viivisemäära, leppetrahvi ja hoiatuskirja saatmist¹⁵⁶ aga ka viivist. Kui ebaproportsionaalselt suure viivise või leppetrahvi nõue on kokku lepitud tüüptingimustes, toob see Riigikohtu hinnangul viivise alandamise õiguse asemel üldjuhul kaasa kokkuleppe tühisuse ja võimaluse nõuda viivist vaid seaduses sätestatud ulatuses ning

¹⁵¹ Vorwurf von Emmerich. = JuS 1991, 705.

¹⁵² Entwurf eines Gesetzes über Verbraucherkredite, lk 27.

¹⁵³ Korkolaki – 20.8.1982/633. – Arvutivõrgus: <http://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1982/19820633> (30.01.2014).

¹⁵⁴ Pikaluottolainsäädännön muuttaminen 17/2012. Oikeusministeriö, Helsinki 2012, p 2.1.2.

¹⁵⁵ Rikoslaki. – 19.12.1889/39 ... 6.11.2009/845.

Arvutivõrgus: <http://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001> (31.01.2014).

¹⁵⁶ RKTko 3-2-1-120-08 p 15.

eeldustel.¹⁵⁷ Kui viivise suurus on ebamõistlik, on tegemist tühise tüüptingimusega (VÕS § 42 lg 1) ja sellel ei ole õiguslikke tagajärgi. Lepingulise tingimuse asemel kohaldub siis seadusjärgne viivise määr. Viivise „mõistlikkus“ on aga hinnanguline mõiste ja vajab igal konkreetsel juhul sisustamist. Riigikohus näiteks leidis, et viivise ebamõistlikule suurusele võib viidata ainuüksi asjaolu, et viivis ületab kordades põhinõuet.¹⁵⁸

VÕS § 42 lg 3 p 5 eeskujuks oli tarbijakaitse direktiivi lisa p 1 alap e.¹⁵⁹ Selle kohaselt võib ebaõiglaseks pidada tingimust, mis lubab ülemäära suure hüvitussumma nõudmist tarbijalt, kes ei täida oma kohustust. Käsitatud direktiivi lisa sätestab soovituslik loetelu tingimustest, mida on võimalik imperatiivselt piirata.¹⁶⁰ EK käsitles hiljuti tarbijakrediidi lepingutes viivise mõistlikkuse küsimust *Mohamed Azizi* asjas tehtud otsuses.¹⁶¹ Viidatud kohtuasjas palus Hispaania kohus EK-l vastata, kas viivitusintressi määr 18% aastas on võimalik pidada ebamõistlikult kahjustavaks tarbijakaitse direktiivi tähenduses.¹⁶² EK ei võtnud seisukohta küsitud viivisemäära osas, kuid tõi välja kriteeriumid, millega tuleb arvestada viivise mõistlikkuse hindamisel. Esiteks tuleb riigisisel kohtul kontrollida normistikku, mida tuleks kohaldada juhul, kui selle kohta puuduks lepinguline regulatsioon (silmas on peetud viivise arvestamise meetodikat). Seejärel tuleb kindlaksmääratud viivitusintressi suurust võrrelda seaduses ette nähtud viivitusintressiga, kontrollimaks, kas see on sobiv nimetatud liikmesriigis sellega järgitavate eesmärkide saavutamiseks ega ole kõrgem, kui on eesmärgi saavutamiseks vajalik (otsustuse p 74). EK nõustus kohtujuristi ettepanekus toodud seisukohaga, et kui viivitusintress peab üksnes hüvitama viivitamisega tekitatud kahju, on viivitusintressi määr ülearu kõrge juba siis, kui see on tunduvalt suurem kui eeldatav viivitamisega tekitatud kahju.¹⁶³ Samuti tuleneb EK kohtupraktikast¹⁶⁴, et viiviskokkuleppe tühisuse tuvastamiseks tuleb viivise määra võrrelda seadusjärgse määraga ning Euroopa Keskpanga määraga. EK nentis, et riigisisel menetlusnormid on vastuolus tarbijakaitse direktiiviga juhul, kui need ei kohusta laenuandjat märkima selgelt viivitusintressi määra, täpset sissenõudmisperioodi ega võrdlema lepingujärgset viivisemäära riigisisese õiguse järgse seadusliku intressiga või Euroopa Keskpanga määraga.¹⁶⁵

¹⁵⁷ RKTko 3-2-1-66-05 p 24.

¹⁵⁸ RKTko 3-2-1-162-12 p 20 kuues lõik.

¹⁵⁹ P. Varul jt (koost). Võlaõigusseadus I. Komm vlj. Tallinn: Juura 2006, § 41 p 4.4. alap 5.

¹⁶⁰ EKo 26.04.2012, C-472/10, *Invitel*, p 25

¹⁶¹ EKo 14.03.2013, C-415/11, *Mohamed Aziz*.

¹⁶² EKo 14.03.2013, C-415/11, *Mohamed Aziz*, p 31.

¹⁶³ EK 08.11.2012, C-415/11, *Mohamed Aziz*, kohtujuristi J. Kokotti ettepanek, p 87.

¹⁶⁴ EKo 14.06.2012, *Banco Español de Crédito SA*.

¹⁶⁵ Sealsamas, p 51.

Eestis on VÕS § 42 lg 3 p 5 kohaldamispraktika väga erinev. Kohtupraktikas on peetud tühiseks tüüptingimust, mille järgi laenuvõtja pidi tasuma viivist päevamääras 0,5%¹⁶⁶ ja 0,25%¹⁶⁷ võlgnetavast summast. Samas on peetud kehtivaks viivist 5% päevas.¹⁶⁸ Viiviskokkuleppe tühiseks tunnistamine on pigem erand kui väljakujunenud kohtupraktika. Seda ilmestab fakt, et Tartu Maakohtu tehtud erandliku kohtuotsuse kohta ilmus pressiteade isegi Justiitsministeeriumi koduleheküljel.¹⁶⁹ Ka Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi uuringus on järeldatud, et enamik kohtulahendeid tehakse tagaselja ja tüüptingimuste tühisust kontrollimata, mis lõppastmes toobki kaasa liigkasuvõtjalike nõuete makspaneku.¹⁷⁰

1.2.4. Intressilt, sealhulgas viiviselt viivise arvestamise keeld (VÕS § 113 lg 6)

Võlaõigusseaduse § 113 lg 6 keelab nõuda viivist intressi tasumisega viivitamise korral. Teine lause sätestab keelu imperatiivsuse. Intressilt intresside arvestamist nimetatakse intresside kapitaliseerimiseks.¹⁷¹ Piirangu idee seisneb vajaduses kaitsta võlgnikku võlakoorma progressiivse suurenemise eest, kui põhisumma tasumisel viivitamisega kaasnev iga intressiosa suurendab ühtlasi võlgnevust, millelt viivist arvestatakse.¹⁷²

Intressi kapitaliseerimise teravam probleem on seotud laenulepingutest tuleneva võlgnevuse refinantseerimisega, mida kohtud nimetavad üldlevinud praktikaks.¹⁷³ Kui laenuvõtja satub makseraskustesse, sõlmivad pooled uue laenulepingu (refinantseerimislepingu) varasema võlgnevuse tasumiseks. Sel juhul arvestatakse varasema laenulepingu võlgnevus, mis sisaldab nii põhinõuet (s.o tagastamata laenu) kui ka kõrvalkulusid (kogunenud intress ja viivis), uue laenulepingu põhinõude hulka ning saadud summa kujundatakse ümber uueks kokkulepitud tähtaja ja intressimääraga laenuks. Refinantseerimislepingu põhisumma järgi tuleb maksta intressi, uue põhisumma tasumisega viivitamise korral viivist. Riigikohus oma lahendites leidis, et kui refinantseeritud võlgnevus sisaldab intressi või viivist, rikub uueks laenuks ümberkujundatud summast viivise või intressi arvestamine intresside kapitaliseerimise keeldu.¹⁷⁴ Riigikohus selgitas, et VÕS § 113 lg 6 sätte kohaldamist ei saa vältida ainuüksi seeläbi, et

¹⁶⁶ TMKo 28.03.2012, 2-11-17276.

¹⁶⁷ TMKo 30.10.2012, 2-12-12882.

¹⁶⁸ PMKm 28.11.2013, 2-13-20994.

¹⁶⁹ Kohus: kiirlaenule kehtestatud viivisemäär 0,5% kalendripäevas on õigustühine. Justiitsministeeriumi 09.05.2012 pressiteade. – Arvutivõrgus: www.just.ee/56701 (02.04.2014).

¹⁷⁰ T. Danilov jt. Kiirlaenualgatus – analüüs ja ettepanekud, lk 16.

¹⁷¹ J. Ots. Intressilt viivise arvestamise keeld. – Juridica 2010/VI, lk 418.

¹⁷² P. Varul jt. (koost.) VÕS I § 113 p 8.

¹⁷³ Vt näiteks TRKo 16.05.2013 otsus asjas 2-11-42213.

¹⁷⁴ Vt nt RKTko 3-2-1-170-13 p 16; RKTko 3-2-1-169-13 p 28.

asendada üks võlasuhe teisega, sõlmides refinantseerimislepingu. Tulenevalt intressilt (Riigikohtu seisukoha järgi ka viiviselt) viivise arvestamise keelust on refinantseerimislepingus, mille järgi laenuandja ja laenusaaaja lepivad kokku maksetähtaja pikendamises, lubatud arvestada intressi ja viivist üksnes esialgse laenulepingu järgselt põhivõlalt.¹⁷⁵ Intresside kapitaliseerimise keeld on kohaldatav ka viivise edasiulatuval arvestamisel TsMS § 367 alusel.¹⁷⁶

Autor nõustub Riigikohtu antud juhiseiga VÕS § 113 lg 6 kohaldamises. Vaieldav on, kas säte keelab arvestada viivist ainult kasutusintressilt või ka viivitusintressilt. Riigikohtu seisukoha järgi keelab norm mõlemat.¹⁷⁷ Autor sellega päris nõustuda ei saa. Võlaõigusseadus eristab terminoloogiliselt selgelt viivitusintressi (mida seaduses tähistatakse mõistega „viivis“) ja kasutusintressi (seaduses: „intress“). Vaadeldav norm keelab nõuda viivist intressilt (ehk kasutusintressilt). See, et VÕS § 113 lg-ga 6 on seadusandja soovinud keelata viivise arvestamist just kasutusintressilt, kinnitavad ka 2009. aastal algatatud eelnõu materjalid.¹⁷⁸ Nimelt sooviti mainitud seadusemuudatusega, asendades lg-s 6 sõna „intressi“ sõnaga „viivise“, keelata viiviselt viivise nõudmine ja lubada kasutusintressilt viivise arvestamist.¹⁷⁹ Sellega tunnistas seadusandja, et senise normiga ei ole viiviselt viivist arvestada keelatud. Siiski jäi muudatus vastu võtmata¹⁸⁰ ja VÕS § 113 lg 6 kehtib varasemas sõnastuses.

VÕS § 113 lg-t 6 on kritiseeritud põhjusel, et see ei võimalda arvestada viivist krediidiintressilt.¹⁸¹ Võlaõigusseaduse kommenteeritud väljaande autorid leidsid, et kuigi intress krediidi puhul on oma sisult tasu raha kasutamise eest, nagu ostuhind müügi järgi või üür üürilepingu järgi, ei ole põhjendatud keelata lepingu hinda väljendavatelt intressidelt viivist arvestada.¹⁸² Nagu märgitud, sooviti viidatud eelnõuga lubada VÕS § 113 lg 6 alusel nõuda viivist kasutusintressilt. Muudatusettepanek siiski toetust ei leidnud, kuna see seaks võlgniku varasemast kehvemasse olukorda, mis kiiralaenuturul valitsevat olukorda arvestades võib kaasa tuua ebasoovitavaid tagajärgi.¹⁸³

¹⁷⁵ RKTko 3-2-1-169-13 p 29.

¹⁷⁶ Sealsamas, p 27.

¹⁷⁷ Kolleegium märkis, et VÕS § 113 lg-s 6 väljendatud intressilt viivise arvutamise keeld on esmajoonel arusaadav viivitusintressi puhul. Probleemaatiliseks võib sätet pidada kasutusintressi puhul, kuid ka see on seaduse järgi selgelt keelatud.

¹⁷⁸ Võlaõigusseaduse muutmise seaduse eelnõu seletuskiri 30.09.2009. – Arvutivõrgus: http://www.koda.ee/failid/Seletuskiri_VOS.rtf (19.04.2014)

¹⁷⁹ Võlaõigusseaduse muutmise seaduse eelnõu seletuskiri 30.09.2009, lk 7.

¹⁸⁰ Võlaõigusseaduse muutmise seaduse eelnõu seletuskiri 21.06.2010, lk 10 – Arvutivõrgus:

¹⁸¹ P. Varul jt (koost.). VÕS I § 113 p 8. Intressilt viivise arvestamise lubamist on toetatud ka teoorias, vt: J. Ots. Intressilt viivise arvestamise keeld. – Juridica 2010/VI, lk 418-426.

¹⁸² P. Varul jt (koost.). VÕS I § 113 p 8.

¹⁸³ Võlaõigusseaduse muutmise seaduse eelnõu seletuskiri 21.06.2010, lk 10; Tt ka võlaõigusseaduse muutmise seaduse eelnõu märkuste tabel, juuni 2010, p 6.

Kui VÕS keelab intresside kapitaliseerimist, siis DCFR, vastupidi, eeldab seda lausa. DCFR artiklis III.–3:709 (*When interest to be added to capital*) on sätestatud intresside kapitaliseerimise kord. Lõike 1 kohaselt liidetakse kogunenud intress¹⁸⁴ põhisumma hulka üks kord kaheteistkümne kuu möödudes. Teise lõike kohaselt siiski ei toimu intresside kapitaliseerimist juhul, kui pooled on leppinud kokku viivise kohaldamises.

Saksamaa BGB § 497 koostoimes §-dega 246 ja 289 võimaldab samuti arvestada sissenõutavaks muutunud viivitusintressilt viivist 4% aastas. Selleks tuleb laenuandjal sissenõutavaks muutunud viivis märkida eraldi (BGB § 497 lg 2 esimene lause), viivist ei tohi lisada põhivõlale selleks, et arvestada intressi.

1.2.5. Hinnang viivise regulatsioonile tarbijakrediidi lepingutes

Põhimõtteliselt võib nõustuda VÕSi kommentaaride autorite etteheidetega krediidilepingutes intressilt, sealhulgas viivitusintressilt viivise arvestamise lubamise kohta. Autor on siiski seisukohal, et vastav muudatus eeldab põhilise viivitusintressi rangemat piiramist. Autori arvates ei ole põhjendatud VÕSi § 415 lg 1 sisustamine selliselt, et säte võimaldab nõuda viivist lepingujärgse intressi suuruses. Autor on seisukohal, et VÕSi § 415 lg-t 1 on kohtupraktikas tõlgendatud väga laialt. Kohtute antud tõlgendus soodustab liigkasuvõtmist tarbijakrediidi lepingutes. Autori järeldust toetavad järgmised argumendid.

Esiteks – asjaolust, et VÕS § 415 lg 1 allikaks on otsesõnu nimetatud BGB § 497 lg 1,¹⁸⁵ saab tuletada seadusandja soovi kehtestada tarbijakrediidi lepingutes viivist piirav regulatsioon, mis on analoogne BGB § 497 lg-ga 1. Seda väidet toetab muu hulgas VÕS § 415 lg 1 kommentaarides nimetatud eesmärk, „tarbija kaitsmine ülemäärase viivise maksmise kohustuse eest“.¹⁸⁶ Samas tõlgendavad Eesti kohtud VÕS § 415 lg-t 1 väga laialt, mööndes võimalust nõuda tarbijalt viivist samas ulatuses, mille pooled näevad tarbijakrediidi lepingus ette intressimäärana. Seega, BGB § 497 lg 1 ja VÕS § 415 lg 1 regulatsioonid viivise kohta tarbijakrediidi lepingutes on oma toimelt oluliselt erinevad.

Teiseks – kuigi väljakujunenud kohtupraktikas on asutud seisukohale, et alates laenu tagastamise kohustuse sissenõutavaks muutumisest kaotab intressi arvestamine õigusliku aluse,¹⁸⁷ on

¹⁸⁴ Silmas on peetud artiklis III.–3:708 nimetatud viivitusintress.

¹⁸⁵ M. Käerdi. VÕS § 415 p 2. – P. Varul jt (koost). Võlaõigusseadus II. Komm vlj. Tallinn: Juura 2007.

¹⁸⁶ P. Varul jt (koost). VÕS II § 497 p 1.

¹⁸⁷ RKTko 3-2-1-137-06 p 17.

laenuandjal siiski võimalik nõuda viivist lepingulise intressimäära ulatuses. Olenemata sellest, et pärast lepingu lõpetamist ei saa laenuandja nõuda kasutusintressi, saab ta nõuda edaspidi samas suuruses viivitusintressi. Sellist võimalust kiirlaenuandjad praktikas enamasti kasutavadki.¹⁸⁸

Kolmandaks – arvestades, et kiirlaenuandjate intressimäärad on enamasti ülikõrged ja tihtipeale ületavad mitmekordselt TsÜS § 86 lg-s 3 nimetatud määra, siis viivise piiramine lepingujärgse (tihtipeale liigkasuvõtliku) määraga sisuliselt seadustab liigkasuvõtliku viivise nõudmist.

Neljandaks – VÕS § 415 lg 1 laiendatud tõlgendamine tekitab vastuolu VÕS § 42 lg 3 p-ga 3. Tarbijakrediidi regulatsioon on tüüptingimuste regulatsioonist kitsam ja seega peaks andma tarbijale üldjuhul parema kaitse. Ei tundu loogiline, et viivisemäär, mis on VÕS § 415 lg 1 alusel kehtiv,¹⁸⁹ oleks seda VÕS § 42 lg 3 p 5 alusel. Kui tüüptingimuste regulatsioon annab krediidivõtjale parema kaitse kui tarbijakrediidi regulatsioon, muutub viimane sisutühjaks.

Viiendaks – viivise nõudmine lepingujärgse intressimäära ulatuses moonutab viivise funktsiooni ja selle õiguskaitsevahendi eesmärki. Viivise kompensatoorset iseloomu kinnitas Riigikohus, märkides veel, et erinevalt tsiviilkoodeksi regulatsioonist ei ole viivis kehtiva õiguse järgi leppetrahvi alaliik, vaid seadusest tulenev õiguskaitsevahend rahalise kohustuse täitmisega viivitamisel.¹⁹⁰ Seega ei saa viivise eesmärgiks olla tarbija karistamine ja seeläbi ta mõjutamine, ega tema arvelt rikastumine. Oluline on märkida, et VÕS § 415 lg 1 kolmas lause keelab otsesõnu nõuda tarbijalt maksetega viivitamisel leppetrahvi. Liigkasuvõtlik viivisnõue on aga sisult samastatav leppetrahviga.

¹⁸⁸ Vivus.ee tüüptingimuste p 1.17 kohaselt Korduva laenu puhul on viivisemäär võrdne intressimääraga (Arvutivõrgus: <https://www.vivus.ee/agreement>) (22.02.2014); Laen.ee portaalis avaldatud tingimuste p 9.1. kohaselt on viivise määraks lepinguga kokku lepitud määr. Tarbijakrediidi lepingu puhul on viivise määraks VÕS § 113 lg 1 sätestatud suuruses viivisemäär. Arvutivõrgus: https://www.laen.ee/laenu_tingimused (22.02.2014); Credit.ee kaubamärgi all tegutseva laenukontori tingimuste p-s 3.1 on öeldud, et viivise määraks kohustuse mittetähtaegse täitmise korral on lepingus kokku lepitud intressimäär päevas tähtajaks tasumata summalt päevas. Arvutivõrgus: <https://credit.ee/pdf/Credit.ee%20laenulepingu%20yldtingimused.pdf> (22.02.2014); Creditinvest.ee portaali tingimuste p 5.5 järgi on viivise määraks lepingus kokkulepitud intressimäär. – Arvutivõrgus: <https://www.creditinvest.ee/est/tingimused> (22.02.2014); Paevaraha.ee portaali üldtingimuste p 9.1 kohaselt on viivise määraks lepingus sätestatud intressimäär. Arvutivõrgus: paevaraha.ee/storage/dokumentid/PR/Üldtingimused.pdf (22.02.2014); Laenu24.ee tingimuste p 6.1 näeb ette, et kui laenusaja ei tagasta laenusummat ega tasu intressi laenuaotluses märgitud tähtpäevaks, on laenusaja kohustatud tasuma laenuandjale tähtaegselt tasumata summalt viivist 0,75% päevas. Arvutivõrgus: https://www.laenu24.ee/index.php?lang=est&main_id=51 (22.02.2014); Smsmoney.ee portaali tingimuste p 9.1 järgi on viivise määraks lepingus kokkulepitud intressimäär. Arvutivõrgus: https://www.smsmoney.ee/laenu_tingimused (22.02.2014); Smslaen.ee portaali tüüptingimuste p 11 kohaselt on laenuandjal juhul, kui laenusaja ei tee lepingu alusel saadud laenu ja/või muude maksete tagasimakset tähtaegselt, õigus nõuda laenusajalt viivist lepingus sätestatud intressimääras. Arvutivõrgus: <https://www.smslaen.ee/?menuID=1038&lang=est> (22.02.2014).

¹⁸⁹ S.t viivis, mis ei ületa lepingujärgset intressimäära.

¹⁹⁰ RKTko 3-2-1-66-05 p 24.

Kuuendaks – on alust väita, et VÕS § 415 lg-s 1 toodud viivise arvestamise metoodika on vastuolus EK viivisnõuet puudutava praktikaga. Nagu varem märgitud, lähtub EK viivise mõistlikkuse hindamisel seadusjärgse viivise määrast ja Euroopa Keskpanga määrast. Eestis seevastu loetakse viivist mõistlikuks, kui see ei ületa lepingulise intressi määra.

Kindlasti ei väljenda Eestis kehtiv tarbijakrediidi lepingute viiviseregulatsioon ka nii-öelda uuemaid suundumisi võlaõiguses. Tasub mainida, et DCFR art III.–3:708 lg 1 kohaselt on viivis piiratud selle riigi krediitiasutuste poolt avaldatud keskmise lühiajalise krediidi kulukuse määraga, kus võlgnevus tuleb tasuda.¹⁹¹ Ka Euroopa ühise müügiõiguse kohta käivas Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määruses¹⁹² sätestatakse artiklites 167 lg 3 ja 166 lg 2, et tarbijaga sõlmitud müügilepingutes on viivise määr piiratud põhirefinantseerimistoimingutele kohaldatava intressimääraga, pluss kaks protsendipunkti; kokkulepe, millega nähakse ette sellest kõrgem viivise määr, ei ole tarbijale siduv.¹⁹³

Olgu ka märgitud, et EIK kohaldab varalise kahju hüvitamise praktikas intressimäärana 5–6% aastas.¹⁹⁴ Samas ulatuvad kiiralaenuandjate kohaldatavad intressimäärad tuhandetesse protsentidesse ja samas ulatuses maksete tasumisega viivitamise korral võib laenuandja nõuda viivist VÕS § 415 lg 1 alusel. Selline ilmselt silmatorkav disproportsioon vajab kiiremas korras muutmist.

Viivist tarbijakrediidi lepingutes võiks selgelt piirata seadusjärgse määraga (VÕS § 113 lg 1 teine lause). Selliselt võiks saavutada mõistliku tasakaalu laenuandjate ja tarbijate huvide vahel, sest kahju hüvitamise mehhanismina on lisaks rakendatav VÕS § 415 lg 1 teine lause ja VÕS § 113 lg 7, mille kohaselt on krediidiandjal õigus nõuda tarbijalt viivist ületava kahju hüvitamist.

1.3. Materiaalõiguslike sätete kohaldamise järjekord

Nagu eespool mainitud, tuleneb liigkasuvõtmise keeld lisaks TsÜS-ile ka erinormidest. Seega vajab käsitlemist küsimus, kuidas peaks kohus toimima juhul, kui tehingu tühisus on erinormis

¹⁹¹ Küll saab sama artikli teise lõike alusel nõuda kahju hüvitamist, mida viivis ei kata. Sellisel juhul aga tuleb tõendada kahju olemasolu.

¹⁹² Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määrus Euroopa ühise müügiõiguse kohta. KOM(2011) 635 lõplik. Brüssel, 11.10.2011

¹⁹³ Art 83 lg 1 sätestab: kui kaupleja kasutab kaupleja ja tarbija vahelises lepingus eraldi läbirääkimata lepingutingimust artikli 7 tähenduses, millega on lepingust tulenevate õiguste ja kohustuste tasakaalu tarbija kahjuks oluliselt rikutud, kaldudes kõrvale hea usu ja ausa kauplemise põhimõttest, loetakse lepingutingimus käesoleva jao tähenduses ebamõistlikult kahjustavaks.

¹⁹⁴ EIKo 09.06.2013, 2226/10, *Frendo Randon vs Malta*, p 25; EIKo 09.07.2013, 14796/11, *Deguara Caruana vs Malta*, p 94); EIKo 16.06.2013, 23321/11, *Ferreira vs Portugaalia*, p 40.

sõnaselgelt ette nähtud. Peale selle käsitleb autor liigkasuvõtmist piiravate sätete kohaldamise järjekorda. Erialakirjanduses on leitud, et tehingu kehtivust TsÜS § 86 alusel tuleks kontrollida alles siis, kui on selge, et tehingu tühisus või tühistatavus ei tulene muudest alustest, kuid siiski on tegemist vastuoluga heade kommetega.¹⁹⁵ Juhul kui erinormis on küll keelatud teatud tehingu tegemine, kuid ei ole otseselt sätestatud sellise tehingu tühisust,¹⁹⁶ tuleb tehingut analüüsida TsÜS §-st 86 lähtudes.¹⁹⁷ Öeldu tähendab, et lepingu tühisus TsÜS § 86 alusel on viimane vahend, sest kõigepealt tuleb tühisust kontrollida erinormi alusel.

On küsitav, kas eelnev käsitlus on kohaldatav laenulepingutele. Tarbijakrediidi lepingu eripäraks on see, et TsÜS § 86 on ainus krediidi kulukust piirav säte Eesti õiguses. Kuigi liigkasuvõtmist piiravad peale TsÜS-i ka võlaõigusseaduse § 415 lg 1, § 42 lg 3 p 5 ja § 113 lg-d 6 ja 7, tuleb siiski nentida, et toodud normid piiravad kõrvalkulude väljamõistmist (laenuvõtja lepingu rikkumisega seotud kulud), mitte krediidi kulukuse määra. Seega tuleb laenulepingu tühisust ennekõike kontrollida TsÜS § 86 alusel.

Liigkasuvõtmist tuleb seega kontrollida järgnevalt. Kõigepealt tuleb kohtul kontrollida lepingu kehtivust TsÜS § 86 lg 1 alusel. Kui osutub, et lepingujärgne krediidi kulukus ületab keskmist turuintressi määra enam kui kuus korda¹⁹⁸, on tegemist tühise laenulepinguga. Kui laenulepingus kokku lepitud kulukuse määr on sellest väiksem, kuid ületab kolmekordset määra (TsÜS § 86 lg 3 ls 2), peab kohus kontrollima lepingu kehtivust TsÜS § 86 lg 2 alusel. Kohtupraktika tunnistab, et tehingu vastavust headele kommetele tuleb kohtul esitatud asjaolude pinnalt kontrollida omal algatusel,¹⁹⁹ kuid menetlusosalise poolt esile toodud asjaolude alusel.²⁰⁰ Oluline on siinjuures silmas pidada, et laenuvõtja ei pea TsÜS § 86 lg 2 alusel laenulepingu tühisusele tuginema. Kui kostja vastusest on välja loetavad sundolukorda iseloomustavad asjaolud (kuid puudub viide TsÜS §-le 86), peab kohus kohaldama heade kommete vastase regulatsiooni omal algatusel²⁰¹. Kohus saab kohaldada § 86 lg-t 2 ka siis, kui krediidi kulukuse määr on väiksem kui TsÜS § 86 lg-s 3 näidatud.²⁰² Kui kohus leiab, et laenuleping on TsÜS § 86 lg-tes 1 või 2 toodud alustel tühine, toob see kaasa laenulepingu tühisuse tervikuna ning kohalduvad § 86 lg 4 tagajärjed.

¹⁹⁵ P. Varul. Tühine tehing. – Juridica 2011/1, lk 37; H. Köhler. Tsiviilseadustik. Üldosa. Tallinn: Juura 2008, lk 202 äärenr 22.

¹⁹⁶ Riigikohus on näiteks asunud seisukohale, et lepingu tühisuse aluseks ei saa olla võimalik vastutustundliku laenamise põhimõtte rikkumine ega hageja hea usu põhimõtte vastane käitumine (RKTKo 3-2-1-169-13 p 18).

¹⁹⁷ M. Kuurberg. Heade kommetega vastuolus olevad tehingud kui tühised tehingud. – Juridica 2005/3, lk 201.

¹⁹⁸ Riigikohtu seisukoha järgi krediidi kulukuse RKTKm 3-2-1-186-13 p 22.

¹⁹⁹ Vt nt RKTKo 3-2-1-111-08 p 23; RKTKo 3-2-1-32-06 p 14; M. Vutt. Tehingu heade kommete vastasus TsÜS § 86 alusel, lk 24.

²⁰⁰ TlnRKo 03.01.2012, 2-09-66986;

²⁰¹ Õigusnormide kohaldamise kohtu omal algatusel vt käesolev töö, *infra* p 2.1.

²⁰² RKTKm 3-2-1-49-11 p 8 neljas lõik.

Oluline on ka märkida, et laenuvõtjal sundolukorda iseloomustavatele asjaoludele tuleb viidata juba maakohtu menetluses.²⁰³

Tõsi küll, kui kostja vaikib ja krediidi kulukus ei ületa keskmist turuintressi enam kui kuus korda, on tegu kehtiva lepinguga ja hagi kuulub (osaliselt) rahuldamisele. Sel juhul tuleb kohtul siiski kontrollida veel ka viivitusintressi ja muude tasude mõistlikkust VÕS-i normide²⁰⁴ alusel. Kohus peab kontrollima viivise arvestuse õigsust ja suuruse mõistlikkust. Kui viivitusintressi arvestamine rikub mõnda imperatiivset keeldu või kohus tuvastab viivise (või kõrvalkulu) kokkuleppe tühisuse, toob see kaasa lepingu tühisuse vastavas osas (ei too kaasa laenulepingu tühisust tervikuna)²⁰⁵.

Kui hagiavalduse esialgse kontrollimise käigus ilmneb, et lepingu tingimus võib tarbijat ebamõistlikult koormata, tuleb pooltele lähtuvalt menetluse võistlevuse põhimõttest anda võimalus avaldada oma arvamust tühisuse kohta²⁰⁶ ja võimaldada neil kohut ümber veenda. Siiski ei saa kohus eeldada, et tarbija, keda kohus teavitas õiguskaitsevahenditest, esitab taotluse lepingutingimuse tühisuse tuvastamiseks.²⁰⁷ Lepingutingimuse võimalikku ebaõiglast olemust hinnates peab kohus võtma arvesse lepingu tervikuna ja arvestama kõiki teisi lepingutingimusi.²⁰⁸

Laenuvõtjale vastutustundliku laenamise põhimõtte rikkumisega tekitatud kahju saab hüvitada²⁰⁹ või kõrvalkulusid vähendada²¹⁰ ainult laenuvõtja taotlusel, mitte kohtu omal algatusel, seega on kohus nimetatud õiguskaitsevahendite puhul seotud laenuvõtja avaldusega.

²⁰³ Apellatsioonimenetluses tulenevalt TsMS § 652 lg-test 1–3 ei saa uutele asjaoludele üldjuhul enam tugineda.

²⁰⁴ VÕS § 415 lg 1, 113 lg 6, 42 lg 3 p 5.

²⁰⁵ Riigikohus leidis, et kõrvalkulude kokkuleppe tühisus ei too kaasa laenulepingu tühisust tervikuna RKTKo 3-2-1-169-13 p 27. Tehingu jagatavuse kohta vt TsÜS § 85.

²⁰⁶ EKo 21.02.2013, C-472/11, *Banif Plus Bank Zrt*, p 36.

²⁰⁷ EKo 21.02.2013, C-472/11, *Banif Plus Bank Zrt*, p 36.

²⁰⁸ EKo 21.02.2013, C-472/11, *Banif Plus Bank Zrt*, p 41.

²⁰⁹ Riigikohus on asunud seisukohale, et lepingu tühisuse aluseks ei saa olla võimalik vastutustundliku laenamise põhimõtte rikkumine ega hageja hea usu põhimõtte vastane käitumine (RKTKo 3-2-1-169-13 p 18).

²¹⁰ Viivise vähendamise kohta vt VÕS § 113 lg 8; § 162 lg 1. Põhimõtteliselt saab VÕS § 162 lg 1 alusel vähendada kõikvõimalikke lepingu täitmise ja rikkumisega seotud tasusid (lepingu sõlmimise, refinantseerimise ja meeldetuletustasud, inkassokulud jne). Siiski on kasutusintressi vähendamine küsitav, sest VÕS sellist võimalust ei sätesta (TlnRKm 19.12.2013, 2-12-49944, p 23).

2. TARBIJAKREDIIDILEPINGUST TULENEVA NÕUDE LAHENDAMISE MENETLUSLIKUD ASPEKTID

2.1. Kohtu roll liigkasuvõtmise tõkestamisel

Tulenevalt TsMS §-st 7 ja § 5 lg 2 esimesest lausest on pooled seaduse ja kohtu ees võrdsed (poolte võrdsuse põhimõte). Poolte võrdsusega on tihedalt seotud võistlevuse põhimõte (TsMS § 4 lg 2 ja § 5 lg 2). Tulenevalt sellest on pooled õiguskaitsevahendite ja menetluskulu valikus vabad: hagimenetluses määravad pooled vaidluse eseme ja menetluse käigu, otsustavad taotluste esitamise ning määravad, mis asjaolud nad oma nõude põhjendamiseks esitavad ja milliste tõenditega neid asjaolusid tõendavad. Samas jääb kohtunikule keskne roll kohtumenetluses, sellest tulenevad ka tema ulatuslikud kohustused. Juba alates Vana-Rooma ajast on tuntud *iura novit curia* ehk „kohus tunneb seadust“ põhimõte, mis õigusteoorias tähendab, et kohus ei ole seotud poolte seisukohtadega õiguse kohaldamisel ning otsustab ise, millist seadust ja kuidas rakendada.²¹¹ Sellega seondub *da mihi factum, dabo tibi ius*²¹² („anna faktid ja mina annan seaduse“) printsiip, mis tähendab menetlusosalise kohustust tõendada üksnes oma nõude aluseks olevad faktilised asjaolud, mitte aga õiguslikud põhjendused. Ühtlasi tähendab see, et menetlusosalised ei saa piirata kohtu pädevust õiguse kohaldamisel.²¹³

Poolte võrdsuse ja võistlevuse põhimõtetest saab teatud juhul kõrvale kalduda. Erialakirjanduses on väljendatud seisukohta, et liigkasuvõtmine peab olema takistatud kohtuliku kontrolli kaudu. M. Kuurbergi artiklis märgitakse, et kohtunik peab iga juhtumi puhul hindama, kas lepingupooled on ületanud lubatavuse piire.²¹⁴ Liigkasuvõtmist kui heade kommetega vastuolus olevat tegevust saab piirata vaid samal ajal lepinguvabaduse keskset elementi – sisuvabadust – piirates.²¹⁵

Eeltoodus väljendub *ex officio* põhimõte, mille kohaselt peab kohus tarbijaga sõlmitud lepingu tingimuste kehtivust hindama enda ametiülesannetest tulenevalt. Selline lähenemine tarbija kaitse valdkonnas on leidnud tunnustust EK ja Eesti kohtute kohtupraktikas. Alates *Océano Grupo*²¹⁶ otsuse tegemisest EK praktikas on välja kujunenud järjekindel tarbijakaitse süsteem.

²¹¹ M. Derlén. Multilingual interpretation of European Union law. – Kluwer Law International. European monographs 2009, lk 314.

²¹² Põhimõte esineb kirjanduses ka: *narra mihi factum, narro tibi ius*.

²¹³ M. Derlén. Multilingual interpretation of European Union law. – Kluwer Law International. European monographs 2009, lk 314.

²¹⁴ M. Kuurberg. Heade kommetega vastuolus olevad tehingud kui tühised tehingud. – Juridica 2005/3, lk 200.

²¹⁵ M. Kuurberg. Heade kommetega vastuolus olevad tehingud kui tühised tehingud. – Juridica 2005/3, lk 200.

²¹⁶ EKo 27.06.2000, C-240/98, *Océano Grupo*.

EK lähtub tarbijakaitset puudutavas praktikas poolte ebavõrdsuse põhimõttest: tarbija on nõrgemal positsioonil suhetes ettevõtjaga, mis seisneb nii tarbija piiratud võimes pidada läbirääkimisi kui ka tema piiratud teavitatuses. Sel põhjusel peab tarbija nõustuma ettevõtja välja töötatud tingimustega, ilma et tal oleks võimalik mõjutada nende sisu.²¹⁷ Poolte ebavõrdsuse tõttu sätestab tarbijakaitse direktiivi art 6 lg 1 imperatiivselt, et ebaõiglased tingimused ei ole tarbijale siduvad.²¹⁸ Nimetatud sätte eesmärk on lepingupartnerite õigusi ja kohustusi tasakaalustada ning luua pooltevahelist võrdsust.²¹⁹ Samas on võrdsust tarbijaga sõlmitud lepingus võimalik tagada ainult positiivse välise ja lepingupooltest sõltumatu sekkumisega.²²⁰ Sekkumise all on silmas peetud kohtu aktiivset rolli menetluses – kohus saab kõrvale kalduda ja vajadusel lausa peab seda tegema poolte võrdsuse põhimõttest lähtudes, hinnates omal algatusel lepingutingimuste mõistlikkust ja kehtivust.

Iura novit curia põhimõtet Eesti õiguses sisustavad TsMS § 436 lg 7 ja § 438 lg 1. Esimene norm sätestab, et kohus ei ole otsust tehes seotud poolte esitatud õiguslike väidetega. Teise sätte järgi hindab kohus tõendeid, otsustab, mis asjaolud on tuvastatud, millist õigusakti tuleb asjas kohaldada ja kas hagi kuulub rahuldamisele. Autori hinnangul selline kohtu kohustus on põhjendatud ka asjaoluga, et kohtuotsus ei saa rajaneda õigustühisel lepingutingimusel.

Alljärgnevalt vaadeldakse, kuidas eeltoodud põhimõtted toimivad kohtumenetluses tagaseljaotsuste tegemisel hagimenetluses ja maksekäsu kiirmenetluses ning võlatunnistuste ja kompromisside sõlmimisel, samuti tuuakse välja probleemid vahekohtumenetluses.

2.2. Tagaseljaotsuste tegemine hagimenetluses

2.2.1. Tagaseljaotsuste tegemine tarbijakrediidi lepingust tuleneva nõude lahendamisel

Tarbijakrediidiõiguse praktikas on *iura novit curia* põhimõtte rakendamine jätkuvalt problemaatiline. V. Kõve leiab, et tagaseljaotsustega mõistetakse praktikas alusetult välja eelkõige lubamatuid krediidinõudeid, muu hulgas liigkõrge intressiga laenusid, viivist intressilt, leppetrahvi tarbijakrediidilt ja muud sellist, mis on kõik seadusega keelatud.²²¹ Toodud lähenemist soodustab ka teadaolev praktika, et tagaseljaotsuse projekte ei koosta tihti kohtunikud

²¹⁷ EKo 27.06.2000, C-240/98, *Océano Grupo*, p 25.

²¹⁸ EKo 26.10.2006, C-168/05, *Mostaza Claro*, p 36; EKo 04.06.2009, C-243/08, *Pannon GSM*, p 25.

²¹⁹ EKo 04.06.2009, C-243/08, *Pannon GSM*, p 25; EKo 26.10.2006, C-168/05, *Mostaza Claro*, p 36.

²²⁰ EKo 27.06.2000, C-240/98, *Océano Grupo*, p 27; EKo 26.10.2006, C-168/05, *Mostaza Claro*, p 26.

²²¹ V. Kõve. Tsiviilkohtumenetluse kiirendamise võimalused ja nendega seotud ohud. – *Juridica* 2012/XI, lk 670.

ise, ja jätkuv üldine suhtumine, et tagaseljaotsuse tegemisel ei peagi hageja juttu ja seadust võrdlema.²²² Samale probleemile on juhtinud tähelepanu Riigikohus.²²³ Probleemi teravust rõhutas samuti K. Sein, märkides, et tagaseljaotsused on kiirlaenu puhul on pigem reegel kui erand, mis on ühtlasi ka peamine põhjus, mille tõttu liigkasuvõtmist vastustavad normid Eesti õigusruumis praegusel hetkel ei toimi.²²⁴ Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi 2014. aasta uuringust selgus, et 95%-l juhtudest, mil hagi oli juriidiliselt korrektne ja põhjendatud, ei analüüsinud kohus, millistel alustel saaks teha kostjat (kõige) vähem koormava otsuse.²²⁵

Nagu märgitud, lähtub EK eeldusest, et ebaõiglased lepingutingimused ei ole tarbijale siduvad. Samas on tagaseljaotsuse tegemise eripäraks see, et kostja ei osale menetluses passiivsuse tõttu. Seega vajab täpsustamist, kas kohus peab hindama tüüptingimuse kehtivust, kui kostja on passiivne – ei vasta kohtule ega ilmu kohtuistungile. EK märkis, et tõhususe põhimõtte rakendamine ei tähenda seda, et kohus peab iga kord ning täiel määral heastama tarbija täieliku tegevusetuse, kui tarbija ei osale kohtumenetluses ega esita kaebust tema suhtes tehtud lahendi tühistamiseks.²²⁶ Sarnaselt leiab kohtujurist N. Wahl värskes ettepanekus, et tarbijakaitse direktiiviga ei ole vastuolus riigisisene menetlusõigus, kui see eeldab tarbijalt kaitse saamiseks „esimese sammu“ astumist.²²⁷

Siiski lähtub EK väljakujunenud praktikas eeldusest, et kuna ebamõistlikud tingimused ei ole siduvad, puudub vajadus tingimust vaidlustada.²²⁸ Ühtlasi sedastas EK, et kohtu roll ei piirdu kõigest võimalusega otsustada lepingutingimuse võimaliku ebaõiglase olemuse üle, vaid see hõlmab ka kohustust kontrollida seda küsimust omal algatusel kohe, kui kõnealuse kohtu käsutuses on selleks vajalikud õiguslikud ja faktilised asjaolud.²²⁹ Samast loogikast lähtub ka Eesti kohtupraktika. Riigikohus on korduvalt kinnitanud, et juhul, kui pooled vaidlevad tüüptingimuste sisu üle, peab kohus kontrollima tüüptingimuste kehtivust, ja isegi siis, kui pooled ise ei ole sellele tuginenud.²³⁰

²²² Sealsamas.

²²³ RKTko 3-2-1-186-13 p 25.

²²⁴ K. Sein. Protection of Consumers in Consumer-Credit Contracts: Expectations and Reality in Estonia. - Juridica International 2013/XX, lk 38.

²²⁵ Kiirlaenu- ja ettepanekud – analüüs ja ettepanekud. Tallinn: Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium 2014, lk 29. – Arvutivõrgus: www.mkm.ee/public/kiirlanuturg_analyys_ja_ettepanekud.pdf (17.03.2014).

²²⁶ EKO 06.10.2009, C-40/08, Asturcom Telecomunicaciones SL, p 47.

²²⁷ Selles kohtuasjas ei ole kohtuotsust 25.04.2014 seisuga veel tehtud, vt EK 21.11.2013, C-482/12, *Macinsky*, kohtujuristi N. Wahl ettepanek, p 83.

²²⁸ EKO 04.06.2009, C-243/08, *Pannon GSM Zrt*, p 28.

²²⁹ EKO 21.02.2013, C-472/11, *Banif Plus Bank Zrt*, p 23.

²³⁰ Vt ka RKTko 3-2-1-155-05 p 19; RKTko 3-2-1-56-08 p 13; RKTko 3-2-1-2-08 p 13.

Autori hinnangul tuleb antud juhust mõista võimalikult laialt, see tähendab tagaseljaotsust tehes (hagimenetluses) tuleb kohtul kontrollida tüüptingimuste kehtivust nii juhul, kui võlgnik osaleb menetluses (kuid tühisusele ei tugine), kui ka juhul, kui kostja ei vasta kohtule või ei ilmu istungile. Järeldust toetavad TsMS §-id 407 ja 413, mis sisustavad *iura novit curia* põhimõtet tagaseljaotsuse tegemisel. Selle järgi saab kohus juhul, kui kostja ei vasta kohtule (§ 407 lg 1) või ei ilmu kohtuistungile (§ 410 ja § 413 lg 1), rahuldada hagi tagaseljaotsusega vaid asjaoludega õiguslikult põhjendatud ulatuses. Toodust tuleneb, et tagaseljaotsust tehes ei rahulda kohus hagi automaatselt täies ulatuses, vaid peab tegema kindlaks, mis ulatuses on hagi põhjendatud. Hagiavaldusele vastamata jätmine või kohtuistungilt puudumine on seotud hageja esitatud faktiliste väidete omaksvõtuga (TsMS § 407 lg 1 ls 2 ja § 413 lg 1 ls 2).²³¹ Siiski ei tähenda faktiliste asjaolude omaksvõtmine (nt lepingulise suhte olemasolu) seda, et hageja nõue on põhjendatud õiguslikult ja hagi kuulub (täies ulatuses) rahuldamisele. Seega tuleneb eelnevast, et ka tagaseljaotsuse tegemise korral tuleb iga kord kontrollida nõude põhjendatust eespool toodud järjekorras.²³²

Praktikas tuleb ette juhtumeid, mil kohtule esitatud avalduses ei ole märgitud krediidi kulukuse määra või puuduvad muud olulised andmed või dokumendid nõude põhjendatuse kontrollimiseks. Ka eeldab krediidi kulukuse määra arvutamine kohtult majandusteadmisi, mida kohtult kui juristide kogult on keeruline nõuda.²³³ Sellisel juhul võib kohus TsMS § 392 lg 3 alusel nõuda avaldajalt krediidi kulukuse määra arvutusi, andmete õigsuses kahtlemise korral aga kaasata asjatundja (vt TsMS § 293).

2.2.2. Õiguskaitsevahendid tagaseljaotsuse puhul

Kui kohus jätab tagaseljaotsust tehes rakendamata *iura novit curia* põhimõtte, on võlgnikul õigus esitada kaja, tuginedes TsMS § 415 lg 1 p-le 3. Selle kohaselt võib kaja esitada sõltumata mõjuva põhjuse olemasolust, kui tagaseljaotsust ei võinud seaduse kohaselt teha. Praktikas kasutatakse kaja esitamise võimalust väga harva. Riigikohtu 2007. aasta²³⁴ uuringust selgus, et kaja esitati alla 0,7% kõigist tagaseljaotsustest.²³⁵ Pärast kaja esitamise tähtaja möödumist otsust üldjuhul enam vaidlustada ei saa. Riigikohtu hinnangul ei anna jõustunud kohtuotsuse

²³¹ Omaksvõtu eeldatakse TsMS § 231 lg 4 alusel, kuni vastaspool ei vaidlusta faktilise asjaolu kohta esitatud väidet selgesõnaliselt ja vaidlustamise tahe ei ilmne ka poole muudest avaldustest.

²³² Vt käesolev töö, *supra* p 1.3.

²³³ Valitsus võiks kaaluda krediidi kulukuse määra arvutamiseks tarkvara (kalkulaator) loomist.

²³⁴ Kuigi andmed ei ole värsked, pole kuigi usutav, et kohtustatistika oluliselt muutuks.

²³⁵ M. Vutt. Tagaseljaotsuste regulatsiooni kohaldamine kohtupraktikas. Tartu: Riigikohtu Õigusteabe osakond 2007, lk 4. – Arvutivõrgus: www.riigikohus.ee/vfs/654/TagaseljaotsusedAnalys7.pdf (16.03.2014).

tühistamiseks teistmismenetluses alust isegi tarbijakrediidi lepingu puudumine, mille alusel võlgnevus oli välja mõistetud.²³⁶ Ühtlasi peab võlgnik arvestama asjaoluga, et kaja esitamise õigus on piiratud ajaliselt – seda saab üldreeglina teha 30 päeva jooksul alates tagaseljaotsuse kättetoimetamisest.²³⁷

Tagaseljaotsustega seonduv on meil reguleeritud Saksamaa õigusega sarnaselt. Tagaseljaotsuse tegemisel on kohtul kohustus hinnata nõude põhjendatust tulenevalt ZPO § 331 lg-st 2. Lisaks kaja (*Einspruch*) esitamise võimalusele (ZPO § 338 jj) on kostjal õigus esitada hageja vastu BGB § 826 alusel kahju hüvitamise nõue. Normi kohaselt peab isik, kes tahtlikult tekitab heade kommete vastasel viisil teisele isikule kahju, talle selle kahju hüvitama. Saksamaa kohtupraktika võimaldab laenuvõlgnikul esitada hagi nimetatud alusel laenuandja vastu juhul, kui laenusaaaja suhtes jõustunud tagaseljaotsus oli tehtud liigkasuvõtliku laenulepingu alusel ja puuduliku kohtuliku kontrollimise tõttu.²³⁸ Võlgnikule on antud lisavõimalus kahju hüvitamise nõude esitamise kaudu vaidlustada tagaseljaotsust, mille täitmine on ilmselgelt vastuolus ühiskonna õiglustundega.²³⁹ Kahju hüvitamise hagi rahuldamise korral tagaseljaotsuse seadusjõud langeb ära. Saksamaa Hammi Ringkonnakohus (*Oberlandesgericht Hamm*) käsitles BGB §-i 826 seoses tagaseljaotsuse tegemisega tarbijakrediidi lepingust tuleneva nõude lahendamisel.²⁴⁰ Selles kohtuasjas ületas tarbijale antud laenu (summas 6 000 Saksa marka) krediidikulukus Saksa keskmist tarbimislaenude kulukuse määra 18,44%.²⁴¹ *Oberlandesgericht Hamm* viitega Saksa Ülemkohtu praktikale märkis, et selline kahju hüvitamise nõue BGB § 826 alusel võiks tulla kõne alla vaid erandjuhul, näiteks siis, kui laenulepingus kohaldatud intressimäär ületab keskmist turuintressi enam kui kolm korda.²⁴² Kohus jättis tagaseljaotsuse jõusse. Samas on Saksamaa kohtupraktikas näiteid, kus BGB §-i 826 on laenuvõtja kasuks edukalt kohaldatud.²⁴³

BGB § 826 analoogiks Eesti õiguses on VÕS § 1043 ja § 1045 lg 1 p 8. Selle järgi peab kahju tekitaja hüvitama kahju, kui see tekitati heade kommete vastase tahtliku käitumisega. Tagaseljaotsuse jõustumise korral on laenuvõtjal põhimõtteliselt võimalik esitada laenuandja vastu kahju hüvitamise nõue, tuginedes toodud VÕSi normidele. Sellisel juhul peab laenusaaaja tõendama, et tagaseljaotsusega rahuldatud laenuandja nõue on liigkasuvõtlik, tagaseljaotsust taotleti kahjustamise eesmärgil ja tagaseljaotsus on jõustunud *iura novit curia* põhimõtte

²³⁶ Vt RKTko 3-2-2-5-10 p 6.

²³⁷ Vt TsMS § 415 lg 2.

²³⁸ BGH 24.09.1987, III ZR 187/86 = NJW 1987, 3256.

²³⁹ OLG Hamm: Zur Rechtskraftdurchbrechung bei einem Versäumnisurteil = NJW 1991, 1361.

²⁴⁰ OLG Hamm 05.12.1990, 11 U 76/90 NJW 1991, 1361.

²⁴¹ Õigusteoorias loetakse BGB § 138 lg 1 alusel intressimäära (krediidikulukust) tühiseks, kui see ületab keskmist tarbimislaenude kulukuse määra enam kui kaks korda või on sellest suurem enam kui 12%.

²⁴² OLG Hamm: Zur Rechtskraftdurchbrechung bei einem Versäumnisurteil = NJW 1991, 1361.

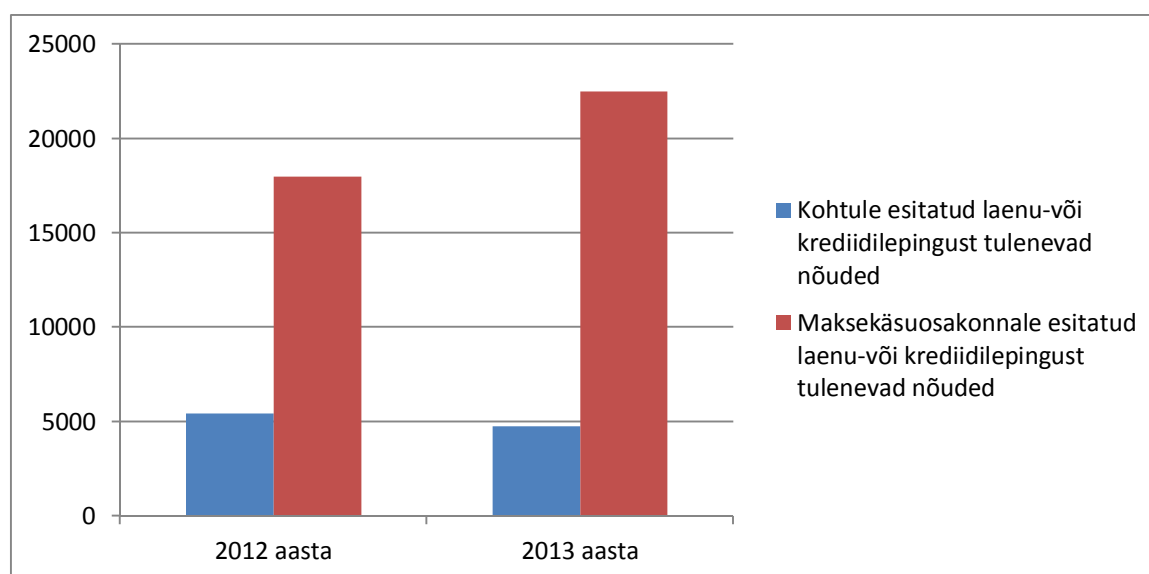
²⁴³ BGH 24.09.1987, III ZR 187/86 = NJW 1987, 3256.

rikkumise tagajärjel. Arusaadavalt peab tegemist olema erandliku põhjusega. Selliseks asjaoluks võib autori hinnangul olla näiteks²⁴⁴ ebaõigete (ülepaisutatud) andmete esitamine nõude kohta, mille tagaseljaotsus tehti, samuti intresside väljamõistmise suuruses, mis rikub TsÜS § 86 lg-t 1.²⁴⁵

2.3. Kohtu kohustused maksekäsu kiirmenetluses tarbijakrediidi lepingust tuleneva nõude lahendamisel

2.3.1. Probleemipüstitus

Kohtustatistika näitab laenuandjate tendentsi eelistada nõude esitamist just maksekäsu kiirmenetluses, mida tuleb pidada tõsiseks probleemiks. Majandus- ja Kommunikatsiooni-ministeeriumi uuringus on leitud, et ligikaudu 80% kiirlaenuvõlgadega seotud kohtuasjadest lahendatakse maksekäsu kiirmenetluse korras.²⁴⁶ Kui 2012. aastal esitati üldkohtule lahendamiseks laenu- ja krediidilepingust tulenevalt 5 425 avaldust, siis 2013. aastal oluliselt vähem, 4 755 avaldust (vt joonis 1).²⁴⁷

Joonis 1. Laenu- või krediidilepingust tulenevate nõuete esitamine kohtule ja maksekäsuosakonnale, kus avaldajaks oli juriidiline isik

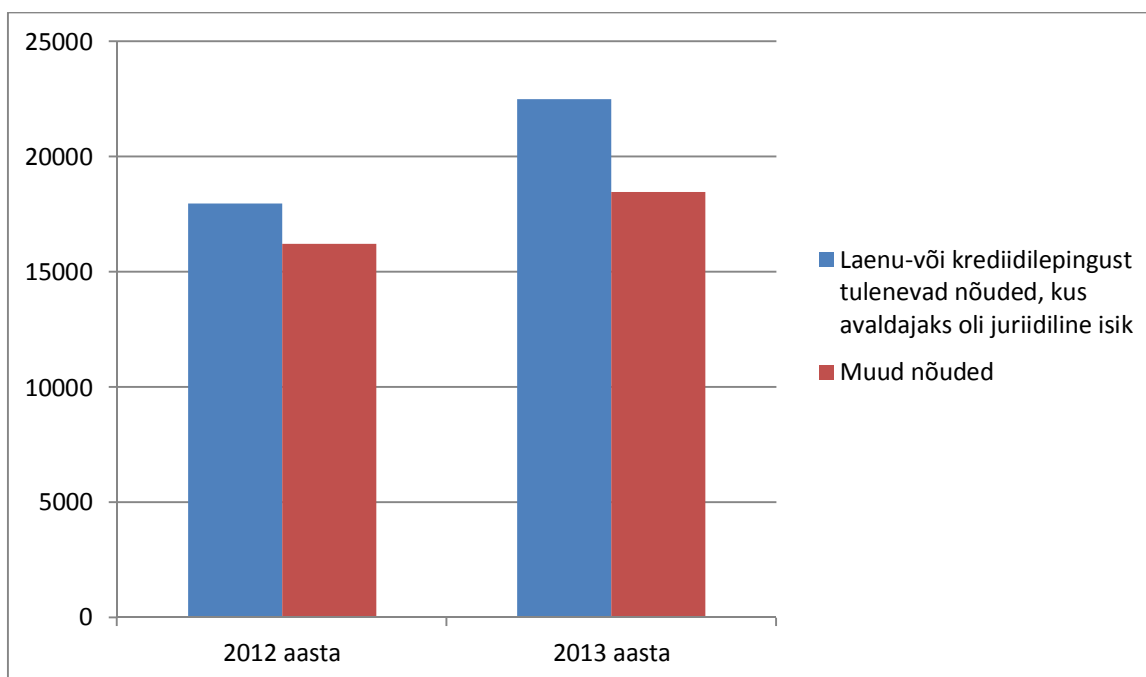
²⁴⁴ Põhimõtteliselt sama õiguslikku konstruktsiooni sai rakendada Riigikohtu asjas nr 3-2-2-5-10 toodud asjaolude puhul. Selles asjas mõistis kohus kostjalt välja tarbijakrediidi lepingust tuleneva võlgnevuse. Tegelikult oli kostja nimel lepingu sõlminud kolmas isik, kelle vastu laenuandja esitas tsiviilhagi kriminaalmenetluses. Asjaolu, et sama nõudega lagi esitati kahe eraldi isiku vastu, näitab, et laenuandja käitus heade kommete vastaselt.

²⁴⁵ Krediidi kulukuse määr ületab keskmist turuintressi määra kuuekordselt (vt RKTkm 3-2-1-186-13).

²⁴⁶ T. Danilov jt. Kiirlaenu- ja krediidi- ja ettepanekud. Tallinn: Majandus- ja Kommunikatsiooni-ministeerium 2014, lk 26.

²⁴⁷ Justiitsministeerium an A. Urbanik. Tallinn 17.03.2014 (kiri adressaadi valduses).

Kui kohtule esitatud krediidi nõuete arv on viimase kahe aasta jooksul kahanenud, siis maksekäsu kiirmenetluses avalduste arv hoopis kasvab. Seejuures moodustavad laenulepingutest tulenevad nõuded tublisti üle poole maksekäsuosakonnale esitatud kiirmenetluse avalduste üldarvust. Pärnu Maakohtu Haapsalu kohtumajast saadud andmetest selgub, et 2012. aastal saabus maksekäsuosakonnale 34 196 maksekäsu kiirmenetluse avaldust,²⁴⁸ millest laenu- või krediidlepingust tulenevaid nõudeid, kus avaldajaks oli juriidiline isik, oli 17 982 avaldust.²⁴⁹ Aastal 2013 esitati maksekäsuosakonnale 40 969 maksekäsu kiirmenetluse avaldust,²⁵⁰ millest laenu- või krediidlepingust tulenevaid nõudeid, kus avaldajaks oli juriidiline isik, oli juba 22 503 avaldust (vt joonis 2).

Joonis 2. Maksekäsuosakonnale esitatud avaldused

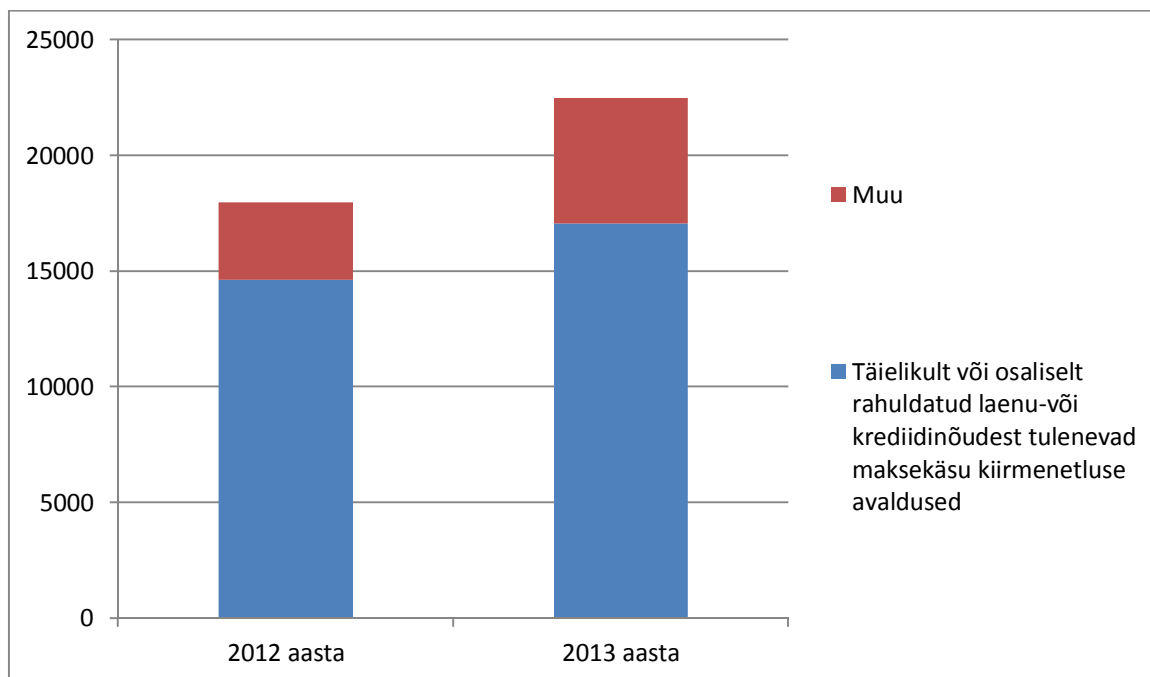
Kohtustatistika näitab, et suurem osa maksekäsuosakonnale esitatud laenu- või krediidlepingutest tulenevaid avaldusi rahuldatakse (kas täielikult või osaliselt). Aastal 2012 esitati krediidlepingutest tulenevaid avaldusi 17 982 ja neist rahuldati 14 629 avaldust ($\approx 81\%$). 2013. aastal esitatud 22 503 avaldusest rahuldati 17 054 avaldust ($\approx 76\%$, vt joonis 3).²⁵¹ Kuigi Justiitsministeeriumi selgitusel ei kogu kohtute infosüsteem andmeid selle kohta, kas nõue rahuldati seetõttu, et võlgnik ei vastanud makseettepanekule õigeaegselt või jäi nõudega hoopiski nõusse, tehakse praktikas maksekäsud enamasti just tagaselja.

²⁴⁸ Haapsalu kohtumaja maksekäsuosakond an A.Urbani. Haapsalu 25.02.2014 (kiri adressaadi valduses).

²⁴⁹ Justiitsministeerium an A. Urbani. Tallinn 17.03.2014 (kiri adressaadi valduses).

²⁵⁰ Haapsalu kohtumaja maksekäsuosakond an A.Urbani. Haapsalu 25.02.2014 (kiri adressaadi valduses).

²⁵¹ Justiitsministeerium an A.Urbani. Tallinn 17.03.2014 (kiri adressaadi valduses).

Joonis 3. Laenu-või krediidilepingust tulenevate nõuete rahuldamine maksekäsu kiirmenetluses.

Võttes aluseks statistilised andmed, tekitab liigkasuvõtjalikest laenulepingutest tulenevate nõuete lahendamine maksekäsu kiirmenetluses muret. On kaheldav, kas kõik nõuded, mis maksekäsu kiirmenetluses esitatakse, lähtuvad hea usu põhimõttest. On üldteada, et kehtiva õiguse kohaselt on kohtulik kontroll maksekäsu kiirmenetluses võrreldes hagimenetlusega piiratum. Seega ei saa välistada, et nõudeid ei esitata maksekäsuosakonnale mitte ainult põhjusel, et see lahend on kiirem, vaid ka põhjusel, et tarbijakrediidilepingu sisu selles menetluse staadiumis ei kontrollita. Alljärgnevalt vaadeldakse, millised kohustused on kohtuametnikul maksekäsu kiirmenetluses nõude lahendamisel kehtiva korra järgi.

2.3.2. Maksekäsu kiirmenetluse regulatsioon kehtivas õiguses

Maksekäsu kiirmenetluse juurutamise eesmärgiks oli kohtumenetlust tõhustada ja kiirendada ning vaadata väiksemat summat puudutavaid vaidlusi läbi lihtsustatud korras.²⁵² Ka Euroopa maksekäsumenetluse määruse²⁵³ kohaselt on selle menetlusliigi eesmärgiks ühtse lihtsa ja kiire sissenõudmismehhanismi loomine nõude kiireks ja tõhusaks maksmapanekuks.²⁵⁴

²⁵² Riigikogu võttis vastu tsiviilkohtumenetluse seadustiku ja täitemenetluse seadustiku rakendamise seaduse. Pressiteade 16.06.20005. – Arvutivõrgus: www.just.ee/?class=document&action=print§ion=13381 (23.04.2014)

²⁵³ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 12. detsember 2006 määrus (EÜ) nr 1896/2006, millega luuakse Euroopa maksekäsumenetlus. – ELT L 399, 30/12/2006, lk 1-32.

²⁵⁴ Preambuli lg 29.

Maksekäsu menetlusvormile on omane formaliseeritud olemus²⁵⁵ ja tulenevalt menetluse kiirusest ning lihtsustatud olemusest püsib oht, et see võib riivata võlgniku õigust ausale ja läbipaistvale kohtumenetlusele.²⁵⁶ Erialakirjanduses on maksekäsu kiirmenetlusele leitud olevat iseloomlik see, et selles ei tuvastata asjaolusid.²⁵⁷ TsMS eelnõu seletuskirjas märgitu kohaselt rahuldab kohus maksekäsu kiirmenetluse avalduse, kontrollimata nõude tõendatust.²⁵⁸ Seega on maksekäsu kiirmenetlus võrreldes tavalise hagimenetlusega enam formaliseeritud ja suurel määral toimub see esitatud dokumentide ja neis kajastuvate andmete alusel. M. Vutt märkis, et maksekäsu kiirmenetluses on kontrolli objektiks eelkõige avaldus ise ja selles esitatud andmete koosseis (TsMS § 482),²⁵⁹ mitte aga tarbijakrediidilepingu tingimuste sisuline kontroll. Kohtuliku kontrolli puudumist maksekäsu kiirmenetluses toetab TsMS § 489² lg 1 sõnastus, mis sätestab kohtunikuabi pädevuse maksekäsu kiirmenetluses;²⁶⁰ samuti TsMS § 484 lg 2 p 2, mille kohaselt peab makseettepaneku määrus muu hulgas sisaldama selgitust, et „kohus ei ole põhjalikult kontrollinud, kas avaldaja võib nõude esitada“.²⁶¹

Seega seisneb tagaseljaotsuse (hagimenetluses) ja tagaseljamääruse (maksekäsu kiirmenetluses) tegemise erinevus kohtuliku kontrolli puudumises. Tabavalt märkis V. Kõve, et kuna maksekäsumenetluse käigus ei kontrolli kohus võlausaldaja nõude paikapidavust ja õiguse kohaldamist sisuliselt ei toimu, on liigkasuvõtjalike ja seadusvastaste krediidinõuete maksmapanek eriti lihtne.²⁶²

Menetluskord näeb ette, et juhul, kui võlgnik ei vasta õigeaegselt makseettepanekule, on kohtul kohustus teha maksekäsk, millega avaldus rahuldada. Nimelt sätestab TsMS § 489 lg 1 esimene lause, et kui võlgnik ei ole makseettepanekus nimetatud summat tasunud ega makseettepanekule õigeaegselt vastuväidet esitanud, teeb kohus määruse maksekäsu summa sissenõudmise kohta. Veelgi enam, TsMS 489² lg 2 kohaselt võib maksekäsu määruse teha ka automatiseeritult kohtu

²⁵⁵ V. Kõve. Aegumise peatumine hagi esitamise või muu menetlustoimingu tegemisega kohtus või kohtuväliselt. – Juridica 2010/VII, lk 526.

²⁵⁶ M. Vutt. Maksekäsu kiirmenetluse kohtupraktika probleeme. Tartu: Riigikohtu Õigusteabe osakond 2011, lk 3.

²⁵⁷ M. Vutt. Maksekäsu kiirmenetluse kohtupraktika probleeme. Tartu: Riigikohtu Õigusteabe osakond 2011, lk 6.

²⁵⁸ Riigikogu võttis vastu tsiviilkohtumenetluse seadustiku ja täitemenetluse seadustiku rakendamise seaduse. Pressiteade 16.06.20005.

²⁵⁹ M. Vutt. Maksekäsu kiirmenetluse kohtupraktika probleeme. Tartu: Riigikohtu Õigusteabe osakond 2011, lk 3.

²⁶⁰ Teisisõnu kohtunik ei pea avaldust lahendama, seda saab teha kohtuametnik.

²⁶¹ Õiguskantsler leidis TsMS § 484 lg 2 p 2 analüüsid, et kuna normis on kasutatud sõna „põhjalikult“, eeldab seadus järelkult, et minimaalne sisuline kontroll tuleb kohtul siiski makseettepaneku määrust koostades teha. – Arvamus kohtute seaduse ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu kohta. Õiguskantsler 03.07.2013, p 22.

²⁶² V. Kõve. Tsiviilkohtumenetluse kiirendamise võimalused ja nendega seotud ohud. – Juridica 2012/XI, lk 671.

infosüsteemi vahendusel (kui on tagatud määruse tegemise eelduste automaatne kontrollimine) ja ilma menetleja allkirjata. Sarnane norm kehtib ka Saksa õiguses, kus ZPO § 689 lg 1 teine lause võimaldab samuti automatiseeritud menetlust²⁶³.

Seega võimalus tunnistada liigkasuvõtjalikud laenulepingud heade kommete vastaseks ja tühiseks ei anna tulemust juhul, kui laenuandja kasutab oma nõude maksepanekuks maksekäsu kiirmenetlust ja laenuvõtja ei esita makseettepanekule õigel ajal vastuväidet.²⁶⁴ Formaalses menetluses on seda menetlejalt ka keeruline nõuda,²⁶⁵ sest kohus peabki kontrollima vaid nõude formaalseid eeldusi. Samas on Eesti õiguspäraspraktikas üheks olulisemaks probleemiks tarbijate vähenenud teadlikkus ning äärmiselt passiivsus oma õiguste kaitsmisel. Sageli ei ilmu võlgnikud kohtusse, ei esita oma seisukohti, ei taotle viiviste ega leppetrahvide vähendamist.²⁶⁶ Seetõttu võib eeldada, et võlgnikud ei ole oma õiguste kaitsmisel aktiivsed ka maksekäsu kiirmenetluses. Võib ette kujutada olukorda, kus võlgnik saab makseettepaneku ebamõistlikult suure nõudega, kuid otsustab jätta selle vaidlustamata, sest üleüldiselt tunnistab võlgnevust. Samas ei ole see isik teadlik õiguskaitsevahenditest, mis aitaksid võlgnevust vähendada. Suurema kulu vältimiseks ei lähe isik ka õigusnõustaja juurde, sest teinekord osutuvad õigusabikulud suuremaks kui eeldatav kasu.

2.3.3. Võlgniku õiguskaitsevahendid maksekäsu tegemise korral

Eestis on võlgnikul võimalus esitada maksekäsu peale määruskaebus, tuginedes TsMS § 489¹ lg 2 p-le 3, kui maksekäsu kiirmenetluse eeldused ei olnud täidetud või rikuti muul olulisel viisil maksekäsu kiirmenetluse tingimusi või on nõue, mille sissenõudmiseks maksekäsu kiirmenetlust rakendati, selgelt põhjendamatult. Kohtupraktikas on TsMS § 489¹ lg 2 p 3 eelkõige rakendatud juhul, kui kohus rikkus maksekäsu tegemisel imperatiivset keeldu. Näiteks võib tuua juhud, kui kohus mõistab võlgnikult avaldaja taotlusel kahjuhüvitisena välja intressi tarbijakrediidi lepingu ülesütlemisele järgnenud aja eest.²⁶⁷ Samuti kohaldatakse TsMS § 489¹ lg 2 p 3 tsiviilasjas 2-13-6281. Võlgnik tugines esitatud määruskaebuses asjaolule, et avaldaja kasuks rahuldatud viivisnõue on tühine, sest ületab seadusjärgset viivisemäära enam kui 20 korda. Maakohus nõustus avaldajaga, rahuldas määruskaebuse ja märkis ühtlasi, et avaldaja esitas kohtule

²⁶³ Eine maschinelle Bearbeitung ist zulässig.

²⁶⁴ Saare/Sein/Simovart, lk 49.

²⁶⁵ M.Vutt. Maksekäsu kiirmenetluse kohtupraktika probleeme, lk 6.

²⁶⁶ Saare/Sein/Simovart, lk 49.

²⁶⁷ TlnRK 2-08-15515.

valeandmed põhinõude kohta, millega rikkus TsMS § 481 lg 2¹.²⁶⁸ Eelnevast saab teha järelduse, et nõuet tuleb pidada ilmselgelt põhjendamatuks TsMS § 489¹ lg 2 p 3 tähenduses eelkõige siis, kui see on vastuolus imperatiivse keeluga (näiteks on kõrvale kaldutud VÕS-i tarbijakrediidi lepingu peatükist (VÕS § 421), on arvestatud viivist intressilt (VÕS § 113 lg 6) või kõrvalnõue ületab põhinõuet (TsMS § 481 lg 2¹).

TsMS-i maksekäsu regulatsiooni puhul on muu hulgas lähtutud Euroopa maksekäsumenetluse regulatsioonist.²⁶⁹ Kui TsMS § 489¹ lg 2 p 3 alusel annab nõude selge põhjendamus võlgnikule õiguse esitada maksekäsu peale määruskaebus, siis olgu võrdluseks mainitud, et Euroopa Liidu maksekäsu kiirmenetluse määruse art 11 lg 1 p b järgi kuulub see kontrollimisele juba maksekäsu tegemisel. Euroopa maksekäsumenetluse määruse preambuli lg 16 teine lause näeb ette, et kohus peab vaatama avalduse tõendite kirjelduse läbi avalduses esitatud teabe alusel. See võimaldab kohtul kontrollida *prima facie*²⁷⁰ nõude sisu, et kõrvaldada muu hulgas selgelt põhjendamatud nõuded ja vastuvõetamatud avaldused. Eesti ja Euroopa maksekäsumenetluses kohtu kontrollimiskohustuse kohta sätestatu vahel on olemuslik erinevus, sest TsMS ei kohusta kohut kontrollima omal algatusel tüüptingimuste kehtivust. Ka peab arvestama asjaoluga, et määruskaebuse esitamine on ajaliselt piiratud. Määrust saab TsMS § 489¹ lg 1 esimese lause kohaselt üldreeglina vaidlustada viieteist päeva jooksul alates maksekäsu kättetoimetamisest. Pärast viieteistkümmet päeva möödumist maksekäsk jõustub ja võlgnik ei saa seda enam vaidlustada ka sõltumata ebaõiglusest. Seega ei pruugi TsMS § 489¹ lg-s 1 pakutud õiguskaitsest piisata tarbijate õiguste kaitsmiseks kohtumenetluses.

Pealegi on maksekäsu kiirmenetlus problemaatiline põhjusel, et seadus ei kohusta avaldajat esitama tõendeid.²⁷¹ Mõned kiirlaenuandjad kasutavad sellist „võimalust“ edukalt ja esitavad praktikas kohtule valeandmeid nõudeõiguse kohta.²⁷²

²⁶⁸ PMKm 02.10.2013, 2-13-6281.

²⁶⁹ M. Vutt. Maksekäsu kiirmenetluse kohtupraktika probleeme, lk 3.

²⁷⁰ Tõlge ladina keelest: tundub olevat põhjendatud.

²⁷¹ TsMS § 482 lg 1 p 5 kohaselt peab avaldaja üksnes viitama tõendite lühikirjeldusele.

²⁷² Valeandmete esitamise probleemile juhtis tähelepanu ka Riigikohus (RKTKo 3-2-1-186-13 p 24).

2.3.4. Kohtu kohustused maksekäsu kiirmenetluses EK praktika järgi

Viimastel aastatel on EK teinud mitu lahendit, milles käsitles tarbijakaitse taset ning kohtu pädevust ja kohustusi maksekäsu kiirmenetluses, selgitades, milline on kohtu roll ebaõiglaste tingimuste tõkestamisel. Kohtuasjas *Pénzügyi Lízing*²⁷³ esitas laenuandja maksekäsu kiirmenetluse avalduse, millele kostja esitas vastuväiteid. Seejärel asi anti üle läbivaatamiseks hagimenetluses kohtualluvuse kokkuleppele järgsele kohtule. Kuna kokkulepe oli vastuolus seadusjärgse kohtualluvuse korraga, palus Ungari kohus EK-l selgitada, kas tal on pädevus hinnata omal algatusel kohtualluvuse kokkuleppe tühisust, kui kostja seda ei taotle. EK vastas, et riigisisene kohus peab ebaõiglasi tingimusi omal algatusel hindama ja lausa võtma omal algatusel kõikvõimalikud uurimismeetmed, et tagada tarbijakaitse direktiiviga ettenähtud kaitset.²⁷⁴ Siiski ei saa käsitletavat EK kohtuotsust tõlgendada väga laialt, sest otsuse resolutsioon puudutab ainult kohtualluvuse tingimuse tühisust.²⁷⁵ Seega on selles lahendis jäänud lahtiseks, kas riigisisene kohus peab iga kord ja igas menetluse staadiumis hindama tarbijaga sõlmitud lepingu muude tüüptingimuste tühisust ja tegema seda ka juhul, kui kostja üldse kohtule ei vasta.

Lausa revolutsiooniliseks aga saab nimetada EK 14. juuni 2012. aasta otsust asjas *Banco Español de Crédito*²⁷⁶. Põhikohtuasjas tekkis vaidlus tarbijakrediidi lepingust tuleneva võlgnevuse üle. Tarbija sõlmis *Banco Espanol*'iga laenulepingu summas 30 000 eurot sõiduki soetamiseks. Laenuleping nägi viivitusintressi määraks ette 29% aastas. Kuna tarbija jättis lepingust tulenevad kohustused täitmata, esitas *Banco Español de Crédito* Hispaania kohtule maksekäsu kiirmenetluse avalduse.²⁷⁷ Kohus leidis, et lepingujärgne viivis on ebamõistlikult kõrge ja tühine. Kuna Hispaania tsiviilkohtumenetluse seadustik (*Ley de Enjuiciamiento Civil*, LEC)²⁷⁸ ei anna kohtule õigust maksekäsu kiirmenetluses tuvastada tüüptingimuste tühisust, palus kohus EK-l selgitada, kas selline menetluslik piirang on kooskõlas Euroopa õigusega.

Asja teeb huvitavamaks see, et kohtujurist ja EK jõudsid vastupidisele järeldusele. Kohtujurist V. Trstenjak oli arvamisel, et kohus ei pea maksekäsu kiirmenetluses hindama tüüptingimuste tühisust. Erinevalt eespool viidatud *Pénzügyi Lízing*'i asjast, kus vaatluse all oli kohtualluvuse kehtivuse küsimus, võib viivitusintressi tühisuse kontrollimine olla märksa keerulisem ning

²⁷³ EKo 09.11.2010, C-137/08, *VB Pénzügyi Lízing Zrt*.

²⁷⁴ EKo 09.11.2010, C-137/08, *VB Pénzügyi Lízing Zrt*, p 56.

²⁷⁵ Vt EKo 09.11.2010, C-137/08, *VB Pénzügyi Lízing Zrt*, resolutsiooni p 3.

²⁷⁶ EKo 14.06.2012, C-618/10, *Banco Español de Crédito*.

²⁷⁷ Sealsamas, p 27-30.

²⁷⁸ Ley de Enjuiciamiento Civil – “BOE” núm. 7, de 08/01/2000 ... 28/03/2014. – Arvutivõrgus: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2000-323> (23.04.14).

eeldab kohtult ulatuslikku uurimist,²⁷⁹ tüüptingimuste hindamine maksekäsu kiirmenetluses muudaks selle hagimenetluse koopiaks²⁸⁰ ning eeldaks mahukate administratiivsete ja töökorralduslike muudatuste tegemist, sest tüüptingimuste tühisuse tuvastamine kui sisuline menetlustoiming peaks kuuluma kohtuniku, mitte kohtuametniku pädevusse.²⁸¹

EK märkis, et *Banco Español de Crédito* kohtuasi erineb varasematest asjadest, kuna küsimus puudutab riigisisese kohtu ülesannete määratlemist maksekäsumenetluses ja seda juba enne tarbija vastuväidete esitamist.²⁸² Kuna võlgade sissenõudmise menetluslikud mehhanismid ei ole Euroopas ühtlustatud, tuleb riigisisesed maksekäsumenetlust puudutavad reeglid kehtestada tulenevalt iga riigi menetlusautonoomia põhimõttest. Siiski ei ole liikmesriigid oma valikus täiesti vabad. EK rõhutas tõhususe põhimõtte tähtsust, sedastades, et valitud menetluslikud lahendused peavad olema adekvaatsed ja tagama tarbijakaitse direktiiviga ette nähtud kaitse tegelikkuses.²⁸³ Olukord, kus ettevõtjad algatavad hagimenetluse asemel maksekäsumenetluse, selleks et jätta tarbijad ilma direktiiviga taotletud kaitsest, on vastuolus EK praktikaga.²⁸⁴ EK nentis, et tsiviilkohtumenetlust reguleerivad sätted, mis ei võimalda kohtul omal algatusel ükskõik mis staadiumis hinnata ettevõtja ja tarbija vahel sõlmitud lepingu tüüptingimuste tühisust (eeldusel, et kostja ei ole vastuväiteid esitanud), on vastuolus tarbijakaitse direktiiviga.²⁸⁵ EK õigustas oma seisukohta teoreetiliste näidetega kohtupraktikast, nagu kohtu poolt määratud lühike vastamise tähtaeg või tarbijal pädeva esindaja puudumine menetluse kulukuse tõttu.²⁸⁶

Õigusteadlased rõhutavad *Banco Español de Crédito* kohtuotsuse tähtsust riigisisese menetlusõiguse edaspidise arengu kontekstis. A. Beka leiab, et kohtuotsusel võib olla ulatuslik mõju liikmesriikide kohtute privaatautonoomiale.²⁸⁷ V. Trstenjak on seisukohal, et materiaal- ja menetlusõiguse vahetõrje tarbijakaitse valdkonnas omab EK praktikas märksa suuremat tähtsust, sest tarbijate tegelik kaitse ei saa olla tagatud ilma, et seda saaks efektiivselt rakendada menetluses. *Banco Español de Crédito* otsuses üritas EK anda oma varasematele seisukohtadele

²⁷⁹ EK 14.02.2012, C-618/10, *Banco Español de Crédito*, kohtujuristi V. Trstenjak ettepanek, p 44.

²⁸⁰ Sealsamas, p 54.

²⁸¹ Sealsamas, p 55, 24.

²⁸² EKo 14.06.2012, C-618/10, *Banco Español de Crédito*, p 45.

²⁸³ Sealsamas, p 46 jj.

²⁸⁴ Sealsamas, p 55.

²⁸⁵ Sealsamas, p 53, 57.

²⁸⁶ Sealsamas, p 54.

²⁸⁷ A. Beka. Commentary note on Case C-618/10 *Banco Español de Crédito SA v Joaquín Calderón Camino*, judgment of 14 June 2012. – Zeitschrift für das Privatrecht der Europäischen Union. Volume 9, Issue 6 (Dec 2012).

tarbijakaitse valdkonnas praktilist toimet.²⁸⁸ V. Trstenjak eeldab, et otsus võib kaasa tuua kaugeleminevaid kohustusi kohtutele, selleks et võtta vastu positiivsed menetluslikud meetmed materiaaõiguse toimimiseks.²⁸⁹ EK ei sea eesmärgiks veelgi intensiivsemalt sekkuda liikmesriikide privaatautonomiasse, vaid soovib oma otsusega anda suunda liikmesriikide menetlusõiguse edasisele arengule.²⁹⁰

2.3.5. Maksekäsu kiirmenetluse võimalik areng

Võttes aluseks *Banco Español de Crédito* otsuses avaldatud seisukohad, on selge, et Eesti maksekäsu kiirmenetlus ei vasta EK praktika standardile. Seda eelkõige põhjusel, et menetlusreeglite kohaselt ei hinda kohus maksekäsu kiirmenetluses temale esitatud nõude aluseks oleva laenulepingu tingimuste tühisust. Töö autor on seisukohal, et menetluslikud reeglid peavad muutuma tarbijasõbralikumaks. Huvitavalt märkis V. Kõve: „Seisukoht tuleb võtta, kas Euroopa Kohtu 14. juuni 2012. a otsus ebaõiglaste lepingutingimuste kohtu omal algatusel kontrollimise tagamise vajalikkuse kohta maksekäsu kiirmenetluses tähendab hingekeha löömist sellele menetlusele tervikuna.“²⁹¹ Ka Riigikohtu hinnangul peab kiirlaenusajate õiguste kaitse maksekäsu kiirmenetluses olema tõhusam ning regulatsioon vajab muutmist.²⁹²

Kuigi EK kõnealuse otsuse tegemisest on möödunud peaaegu kaks aastat, pole autorile teadaolevalt ELi liikmesriikides seni menetluskorda muudetud (k.a vaatluse all olnud Hispaania LEC-is). Muudatuste juurutamist ei ole planeeritud ka Justiitsministeeriumi poolt 25. märtsil 2014 algatatud eelnõus²⁹³.

Eelneva valguses peab seadusandja juba lähitulevikus lahendama küsimuse, kuidas on võimalik luua maksekäsu kiirmenetlust, mis oleks endiselt tõhus ja kiire, kuid samas arvestaks kiirlaenuturu omapära ja praktikas kaitseks laenuvõtjaid liigkasuvõtmise eest. Saksamaal on laenuvõtjate menetlusliku kaitse tase maksekäsu kiirmenetluses (*Mahnverfahren*) oluliselt kõrgem. Veelgi enam, A. Wendenburg leiab, et tarbijakaitse standard *Mahnverfahren*'is vastab

²⁸⁸ V. Trstenjak. Procedural Aspects of European Consumer Protection Law and the Case Law of the CJEU from the Perspective of Insurance Law. – European Review of Private Law 2013/21, lk 476.

²⁸⁹ Sealsamas.

²⁹⁰ Sealsamas.

²⁹¹ V. Kõve. Tsiviilkohtumenetluse kiirendamise võimalused ja nendega seotud ohud. – Juridica 2012/XI, lk 671.

²⁹² RKTko 3-2-1-186-13 p 25.

²⁹³ Tsiviilkohtumenetluse seadustiku, võlaõigusseaduse ja tsiviilseadustiku üldosa seaduse muutmise seaduse eelnõu, 25.03.2014. Toimiku nr 14-0394. – Arvutivõrgus: <http://eelnaud.valitsus.ee/main#bhQig7Tp> (27.03.2014).

EK praktikale.²⁹⁴ Saksamaa tsiviilkohtumenetluse seadustiku rakendamise seaduse (*Gesetz, betreffend die Einführung der Zivilprozeßordnung, ZPOEG*)²⁹⁵ § 28 lg 1 kohaselt ei kohaldata maksekäsu kiirmenetlust nõudele, mis tuleneb tarbijakrediidi lepingust juhul, kui lepingujärgne krediidi kulukuse määr ületab BGB §-s 247 nimetatud baasintressimäära²⁹⁶ rohkem kui 12%. Sama säte on dubleeritud ZPO § 688 lg 2 p-s 1.²⁹⁷

Seega ei saa maksekäsu kiirmenetluses sisse nõuda summasid, mis tulenevad liigkasuvõtlikest tarbijakrediidi lepingutest. ZPO § 691 lg 1 p 1 kohaselt lükkab kohus maksekäsu kiirmenetluse avalduse tagasi muu hulgas siis, kui see on vastuolus ZPO §-s 688 sätestatud keeluga. ZPO kommentaaride autorite selgituste kohaselt oli piirangu eesmärgiks välistada amoraalsete nõuete maksmapanek kohtus.²⁹⁸ Autorid on seisukohal, et tarbijakrediidi lepingust tulenev nõue, mille puhul efektiivne intress ületab baasintressimäära oluliselt, vajab lisaelduste esiletoomist ja nende kontrollimist kohtu poolt. Kontrollimist vajavad lepingu iseloom, laenuvõtja majanduslik seis lepingu sõlmimise ajal, intresside ja kõrvalkulude suurus. Võttes arvesse, et maksekäsu kiirmenetluse põhieesmärgid on vaidlustamata nõude kiire ja lihtne maksmapanek, kuid amoraalne nõue vajab kohtuliku uurimist, saab laenulepinguga seotud lisakriteeriume kontrollida ainult hagimenetluses.²⁹⁹ Kuigi Saksa õiguskirjanduses on leitud, et ZPO § 688 lg 2 p 1 piirab ettevõtlusvabadust, loeti inimväärikust siiski tähtsamaks. Laenulepingust tulenevaid tühiseid nõudeid ei saa maksekäsu kiirmenetluses jõustada nende vastuolu tõttu heade kommetega.³⁰⁰ Eelnõus ZPO § 688 lg 2 p 1 piirangu vastuvõtmist põhjendati asjaoluga, et vaid 5%-l juhtudest esitasid tarbijakrediidi võtjad kohtule või kohtutäiturile vastuväiteid seoses liigkasuvõtmisega.³⁰¹ Juhul kui kostja makseettepanekule ei vasta, võib see tuua kaasa olukorra, kus jõustub nõue, mis detailsema kontrolli korral oleks tunnistatud heade kommetega vastuolus olevaks.³⁰²

²⁹⁴ A. Wendenburg. Verbraucherrecht: Prüfung missbräuchlicher Klauseln im Mahnverfahren und geltungserhaltende Reduktion = EuZW 2012, 754.

²⁹⁵ Gesetz betreffend die Einführung der Zivilprozeßordnung. – 30.01.1877 (RGBl. I S. 244) ... 31.08.2013 (BGBl. I S. 3533). – Arvutivõrgus: http://www.gesetze-im-internet.de/zpoeg/_28.html (11.03.2014).

²⁹⁶ 11.03.2014 seisuga on baasintressimäär 3,62%. – Arvutivõrgus: www.gesetze-im-internet.de/bgb/_247.html (11.03.2014).

²⁹⁷ Vt ka: J. Dörndorfer. ZPO § 688, äärenr 19. – V. Vorwerk, C. Wolf (Hrsg.). Beck'scher Online-Kommentar ZPO. 11. Aufl. München: C.H. Beck 2014.

²⁹⁸ S. Schüler. ZPO § 688, äärenr 9. T. Rauscher, P. Wax, J. Wenzel (Hrsg.). Münchener Kommentar zur Zivilprozessordnung mit Gerichtsverfassungsgesetz und Nebengesetzen. 4. Aufl. München: C.H. Beck 2012.

²⁹⁹ Rauscher/Wax/Wenzel, § 688/9-10.

³⁰⁰ Vorwerk/Wolf, § 688/19.

³⁰¹ Entwurf eines Gesetzes über Verbraucherkredite, zur Änderung der Zivilprozeßordnung und anderer Gesetze. Drucksache 11/5462. Deutscher Bundestag. 11. Wahlperiode. 25.10.89, lk 15 – Arvutivõrgus: <http://dip21.bundestag.de/dip21/btd/11/054/1105462.pdf> (12.03.2014).

³⁰² Entwurf eines Gesetzes über Verbraucherkredite, lk 31.

Siinse töö autor nõustub Saksa lähenemisega. Kohtule juurdepääsu õigus on vaieldamatult oluline põhiõigus, kuid ainuüksi menetluslikud piirangud maksekäsu kiirmenetluses ei riiva ülemäära hageja õigust pöörduda kohtu poole. Laenuandjale on alati tagatud võimalus esitada kohtule nõue hagimenetluses. Ka asjaolu, et nõude tunnustamine hagimenetluses on võrreldes maksekäsumenetlusega mõnevõrra aeglasem, ei tähenda hagimenetluses avaldajale üleliigseid ebamugavusi. Iga majandustegevuses osalev ettevõtja, kes nõuab liigkasuvõtlike intresside ja kõrvalkulude väljamõistmist, peab arvestama võimalusega, et menetlus võtab tavapärasest rohkem aega.

Vaadeldud piiranguid õigustab seletuskirja autorite arvates veel argument, et liigkasuvõtlike nõuete kohtulik maksmapanek kahjustab ühiskonna õiglustunnet ja kohtute mainet.³⁰³ Seegi on õigustatud tähelepanek, sest hoolimata laenuvõtja võimalikust passiivsest käitumisest tema suhtes algatatud kohtumenetluses on õiguse lõplikuks rakendajaks ikkagi kohus ise.

Mis puudutab ZPO § 688 lg 1 p-s 1 nimetatud piirangutesse maksekäsu kiirmenetluse sujuvuse ja kiiruse tagamisel, pidasid eelnõu autorid vajalikuks kehtestada piiri, mis ei kahjustaks maksekäsu kiirmenetluse tõhusat toimimist, ei takistaks enamiku avalduse läbivaatamist, kuid samas võimaldaks erandjuhtude kontrollimist.³⁰⁴ Mõistlikuks piiranguks peeti baasintressimäära, millele võib lisada kuni 12% aastas.

ZPO kommentaarides on sedastatud, et käsitletud piirangud ei mõjuta ega piira enamiku asjade läbivaatamist. Siiski selekteeritakse kohtulikku uurimist vajavad erilised juhtumid välja ja vaadatakse läbi üldkorras.³⁰⁵ Võimalikke heade kommete vastaseid tarbijakrediidi lepinguid ei saa vastuväidete puudumise korral jõustada automaatselt, vaid sellele peab eelnema sisuline kohtulik kontroll.³⁰⁶ Samuti tuleneb osundatud seletuskirjast, et maksekäsu kiirmenetluses ei saa maksmata panna ilmselt kõrgendatud viiviseid, mis kaasnevad võlgnevuse tasumisega, ega arvestada viivist intressilt.³⁰⁷

Siinse töö autor on seisukohal, et Eestis kehtiv maksekäsu kiirmenetlus ei vasta tarbijakaitse standardile. Tulenevalt kiirlausumatajate tüüpilisest madalast õigusteadlikkusest ning asjaolust, et maksekäsu kiirmenetluses puudub kohtulik kontroll, muutub tarbijakaitse regulatsioon

³⁰³ Entwurf eines Gesetzes über Verbraucherkredite, zur Änderung der Zivilprozeßordnung und anderer Gesetze, lk 31.

³⁰⁴ Entwurf eines Gesetzes über Verbraucherkredite, zur Änderung der Zivilprozeßordnung und anderer Gesetze, lk 31.

³⁰⁵ ZPO – Rauscher/Wax/Wenzel, § 688, äärenr 11.

³⁰⁶ Entwurf eines Gesetzes über Verbraucherkredite, zur Änderung der Zivilprozeßordnung und anderer Gesetze, lk 31.

³⁰⁷ Entwurf eines Gesetzes über Verbraucherkredite, zur Änderung der Zivilprozeßordnung und anderer Gesetze, lk 31.

sisutühjaks. Autor on seisukohal, et seadusandja peaks sätestama selged piirangud krediidi kulukusele, mida oleks võimalik menetleda maksekäsu kiirmenetluses. Vaieldav on see, kas kohtu ulatuslik kohustus kontrollida tüüptingimuste kehtivust maksekäsu kiirmenetluses on võimalik ja vajalik. Menetlus kohtus oleks kiirem, kui oleks sätestatud selge intressi piir, mille puhul maksekäsu kiirmenetlust võib rakendada. Seadusandja võib kohaldada analoogiat *Mahnverfahren*'iga ja piirata tarbijakrediidi lepingust tulenevate nõuete esitamist juhul, kui krediidi kulukuse määr ületab TsÜS § 86 lg 3 teises lauses nimetatud määra³⁰⁸. Selline piirang ei tekitaks kohtutele lisakoormust. Sarnased piirangud on sätestatud juba kehtivas õiguses. Näiteks sätestab TsMS § 491 lg 2, et maksekäsu kiirmenetlust ei toimu, kui nõutav elatis ületab 200 eurot kuus. Näitena võib tuua veel ka TsMS § 481 lg 2¹, mis sätestab, et maksekäsu kiirmenetlust ei kohaldata kõrvalnõuetele ulatuses, mis ületab põhinõuet, ja TsMS § 481 lg 2¹, mis näeb ette, et maksekäsu kiirmenetlust ei toimu nõuete puhul, mille summa ületab 6400 eurot.

2.4. Kompromisside ja sundtäidetavate tarbijakrediidi lepingute sõlmimine ning täitmine

2.4.1. Võlatunnistuste sõlmimine laenuvõlgnevuse tunnustamiseks

Eriti problemaatiline on maksekäsu kiirmenetluse raames kompromisside kinnitamine, mille juures liigkasuvõtjast võlausaldaja surub tarbijast võlgnikule tihti peale seadusvastaseid tingimusi, mida keegi ei kontrolli.³⁰⁹ Samuti tekitab rohkelt õiguslikke probleeme võlatunnistuste sõlmimine.

Praktikas koostatakse võlgnevuse tasumiseks maksegraafik, mis on tihti käsitatav võlatunnistusena VÕS § 30 mõttes.³¹⁰ Maksegraafiku kohustuse eesmärgiks ongi tugevdada võlausaldaja positsiooni, et vältida tehingust tuleneda võivaid vastuväiteid.³¹¹ Maksegraafiku allkirjastamise korral lubab võlgnik tasuda kindla rahasumma. Tekib küsimus, kas ta saab esitada vastuväiteid ja taotleda liigkasuvõtliku intressi tühisust ning nõuda muude kõrvalkulude arvutuse tühisuse tuvastamist? Riigikohus sedastas, et heade kommetega ei saa olla vastuolus abstraktse

³⁰⁸ Eelnõu jõustumise korral kahekordne keskmine turuintressi määr.

³⁰⁹ V. Kõve. Tsiviilkohtumenetluse kiirendamise võimalused ja nendega seotud ohud. – Juridica 2012/XI, lk 671.

³¹⁰ Siiski märkis Riigikohus, et poolte tahet luua just konstitutiivne kohustus või asendada senine kohustus peab tõendama võlausaldaja. Vastasel juhul tuleb lähtuda sellest, et tegemist on deklaratiivse võlatunnistusega (RKTKo 3-2-1-21-06 p 17). Deklaratiivse võlatunnistuse puhul ei loodeta uut kohustust, vaid üksnes kinnitatakse olemasolevat kohustust (välistamaks võlgniku võimalikke vastuväiteid sellele kohustusele ning lihtsustamaks sellega võla sissenõudmist).

³¹¹ P. Varul jt (koost). Võlaõigusseadus. I komm vlj. Tallinn: Juura 2006, § 30 p 1.

lepinguna õiguslikult neutraalne konstitutiivne võlatunnistus ning seda sõltumata sellise võlatunnistuse aluseks oleva tehingu võimalikust heade kommete vastasusest.³¹² Erandina võib selle vastuolu heade kommetega kõne alla tulla juhul, kui heade kommetega on vastuolus võlatunnistuse andmine ise.³¹³

Võlatunnistuse kontekstis oleks asjakohane vaadelda VÕS § 413, mille esimese lõike kohaselt ei või tarbijat kohustada võtma tarbijakrediidi lepingust tuleneva nõude tagamiseks vekslkohustust ega välja andma tšeki, krediidiandja aga ei või neid vastu võtta. Krediidiandja peab tarbijale hüvitama veksli või tšeki väljaandmisest tekkinud kulud ja kahju (VÕS § 413 lg 2 ls 2). Tšeki ja lihtveksli mõisted on toodud vastavalt VÕS § 979 lg-s 1³¹⁴ ja VÕS § 926 lg-s 1.³¹⁵ Kui võrrelda tšeki ja lihtveksli olemust võlatunnistusega, tuleb märkida, et sisult on need väga sarnased: mõlemad on abstraktsed lepingud³¹⁶, mõlemad väljastatakse nõude tagamiseks. Veksel ja tšekk ongi sisuliselt abstraktne võlatunnistus, mis ei sõltu senistest lepingusuhetest ega vaja lepingulist alust. Kuigi tšekk ja lihtveksel on väga sarnased võlatunnistusega, ei laiene VÕS § 413 võlatunnistusele. Autorile teadaolevalt ei ole viidatud VÕS § 413 seni kohtupraktikas kordagi rakendatud. Seega peab paraku tõdema, et normi mõjuala on niivõrd kitsas, et teeb ta sisutühjaks.

Võlaõigusseaduse § 413 võeti üle Saksa õigusest ja selle eeskujuks oli BGB § 496 lg 2.³¹⁷ Saksa õiguses ei saa laenuandja BGB § 496 lg 2 järgi kohustada laenuvõtjat muutma tarbijakrediidi lepingut. Sama regulatsiooni teise lause kohaselt ei saa laenuandja võtta laenuvõtjalt vastu tšeki tarbijakrediidi lepingust tulenevate kohustuste täitmiseks. Tarbija saab igal ajal nõuda üleantud tšeki tagastamist. Seaduses on otsesõnu toodud laenuandja kohustus hüvitada tarbijale tšeki või veksli väljaandmisest tekkinud kulud ja kahju (neljas lause). Saksa valdava arvamuse kohaselt ei ole BGB § 496 lg-s 2 toodud piirang kohaldatav abstraktsetele võlatunnistustele.³¹⁸ Bundestagi õiguskomisjon (*Bundestagsrechtsausschuss*) kaalus küll abstraktsete võlakirjade

³¹² RKTko 3-2-1-21-06 p 20 teine lõik; vt ka RKTko 3-2-1-101-04 p 29.

³¹³ Sealsamas.

³¹⁴ VÕS § 979 lg 1 kohaselt on tšekk väärtpaber, millega tšeki väljaandja käsundab krediidiastutust (tšeki maksja) tšeki alusel õigustatud isikule (maksesaaja) kindlaks määratud rahasumma (tšekisumma) maksmiseks (tšeki lunastamine). Käsund ei või olla tingimuslik.

³¹⁵ Lihtveksel on käskväärtpaber, millega veksli väljaandja kohustub tingimusteta ise maksma vekslisumma vekslis märgitud veksli alusel õigustatud isikule vekslis märgitud maksetähtpäeval.

³¹⁶ P. Varul jt (koost). VÕS I § 3 p 3.1.2.

³¹⁷ P. Varul jt (koost). VÕS II § 496 p 2.

³¹⁸ G. Vollkommer. Zwangsvollstreckungsunterwerfung des Verbrauchers bei Immobiliendarlehensverträgen? = NJW 2004, 818. München 2004. Võlatunnistusega seonduv on sätestatud BGB §-des 780 ja 781.

lisamist BGB § 496 lg-s 2 nimetatud dokumentide kataloogi, kuid sellest on teadlikult loobunud. *Bundestagsrechtsausschuss* leidis, et piirang on ettevõtjale liiga koormav.³¹⁹

Siiski on BGB § 496 lg 2 rakendamine võlatunnistuste puhul diskuteeritav. On leitud, et kuigi BGB § 496 lg 2 keelab muuta tarbijakrediidi lepingu õiguste-kohustuste sisu, oleks võlatunnistuste sõlmimine vastuolus seaduse mõttega.³²⁰ Seega üheks viisiks võimaldada laenuvõtjal esitada võlausaldajale võlatunnistuse aluseks olevast lepingust tulenevaid vastuväiteid, oleks VÕS § 413 laiendatud tõlgendamine kohtupraktikas. Nimelt võiksid Eesti kohtud tõlgendada VÕS §-i 413 nii, et see keelab tarbijakrediidi lepingust tuleneva liigkasuvõtliku nõude tagamiseks võlatunnistusi teha. Alternatiivina võiks Eesti seadusandja kaaluda VÕS § 413 mõjuala laiendamist selliselt, et norm takistaks sõlmida tarbija õigusi riivavaid võlatunnistusi või annaks muu tõhusa võimaluse võlatunnistus vaidlustada.

Kui laenusaaaja tunnistab võlgnevust, on võlatunnistuse asemel kasulikum eelistada kompromissi sõlmimist, mida ilmestab järgmine näide. Tarbija laenab 200 eurot ning jätab selle tagastamata. Aasta pärast nõuab laenuandja lepingu alusel laenu tagastamist koos kõrvalkuludega summas 700 eurot. Laenusaaaja leiab, et nõue on liigkasuvõtlik, ja keeldub seda maksmast. Läbirääkimiste järel esitab laenusaaaja võlatunnistese, millega kohustub tasuma 400 eurot ja arvab, et kohustused lõpevad sellega. Pärast raha saamist esitab laenuandja kohtusse hagi 300 euro väljamõistmiseks.

Kuigi võlatunnistus on VÕS § 30 lg 1 määratluse järgi leping (s.o mitmepoolsed tehingud TsÜS § 67 lg 2 ls 3 mõttes), ei pea see sisaldama laenuandja kui õigustatud poole tahteavaldust. Riigikohtu kinnitusel ei ole võla olemasolu tunnistamiseks vaja kahe isiku allkirjaga lepingudokumenti.³²¹ Seepärast on võimalik võlatunnistust teatud juhtudel käsitleda vaid kohustatud isiku tahteavaldusena, mis ei takista võlgnevuse osaline tunnistamine laenuandjat esitamast tunnustamata osa saamiseks kohtusse hagi. Seevastu kompromiss on kahepoolne tehing, mille puhul pooled reeglina lepivad kirjalikult nõude suuruses kokku ja hilisemate nõuete esitamine on märksa keerulisem.

³¹⁹ Persönliche Zwangsvollstreckungsunterwerfung auch bei Verbraucherkreditvertrag zulässig. 2005. Heft 2. BGH: Persönliche Zwangsvollstreckungsunterwerfung auch bei Verbraucherkreditvertrag zulässig = DNotI-Report 2005, 14.

³²⁰ MünchKomm-Habersack, BGB, 4. Aufl. 2004, § 496 BGB Rn. 8; Bamberger/Roth/Möller/Wendehorst, BGB § 496/3.

³²¹ RKTko 3-2-1-101-04 p 28.

2.4.2. Kohtulike kompromisside ja sundtäidetavate kokkulepete sõlmimine tarbijakrediidi lepingutes

Jätkates kompromisside teemat, tuleb pöörata tähelepanu Riigikohu väljendatud seisukohale, et seadusega tuleks takistada täitemenetluses laenuvõtjate õigusi rikkuvate kompromissidest täitedokumentide kohest sundtäitmist.³²²

Kohtumenetluses lasub kohtul küll TsMS § 430 lg 3 esimesest lausest tulenevalt kohustus kontrollida kompromissi sõlmimisel kompromissi sisu ning jätta see kinnitamata, kui kompromiss on vastuolus heade kommetega. Sama reegel kehtib ka maksekäsu kiirmenetluses (TsMS § 486 lg 4). Viidatud norm ei takista siiski sõlmida kompromissi, millega laenusaja kohustatakse tasuma intressi TsÜS § 86 lg 3 osutatust suuremas määras ja veel lepingujärgse intressi määra ulatuses viivist. Sel põhjusel on kohtutel praktikas keeruline kontrollida kompromisside sisu vastavust heade kommetele. Pealegi eksivad kohtud kompromisse kinnitades imperatiivse tarbijakrediidi lepingu regulatsiooni kohaldamises. Näitena võib tuua VÕS § 415 lg 1 ls 3 leppetrahvide rakendamise keelu rikkumist – kohtupraktikas esineb juhtumeid, kus kohus kinnitab leppetrahve sisaldavad kompromissid³²³.

Veelgi keerukam on olukord laenulepingutest tulenevate maksegraafikute kinnitamisega maksekäsu kiirmenetluses. TsMS § 489 lg 2¹ kohaselt kehtib koos maksekäsu tegemisega kinnitatud maksegraafik täitedokumendina ja sellele ei kohaldata TsMS §-i 430 piiranguid. Seega ei ole kohus kohustatud kontrollima maksekäsu kiirmenetluse käigus sõlmitava maksegraafiku sisu.

Kohtulik kompromiss on oma toimelelt põhimõtteliselt võrreldav notariaalselt tõestatud kokkulepega (vähemasti maksekäsu kiirmenetluses), sest mõlemad on sõlmitud ametiisiku kontrolli all ja mõlemad on koheselt sundtäidetavad dokumendid (TMS § 2 lg 1 p 1 ja p 18-19²).³²⁴ Ka paljud kiiralaenukontorid pakuvad võimalust saada laenu kinnisvara tagatisel.³²⁵ Samuti on sundtäitmise küsimus aktuaalne põhjusel, et viimasel ajal on räägitud nõuete üleandmisest koheseks sundtäitmiseks. Praegu on see võimalus põhiliselt hüpoteegiga tagatud

³²² RKTkm 3-2-1-186-13 p 25.

³²³ Vt nt TMKm 18.12.2013, 2-13-19108, resolutsiooni p 2.4: maksegraafikus toodud maksetähtaegadest mittekinnipidamisel kohustub kostja tasuma võlgnevuse jäägi täies ulatuses ja leppetrahvi 30% võlgnevuse jäägist hageja esimesel nõudmisel.

³²⁴ Näiteks tsiviilasjas 2-10-50703 väitis kostja, tuginedes TsÜS § 86 lg-le 2, et ta oli tehingut tehes kogenematu. Kohus leidis, et kuna tehing sõlmiti notari vahendusel, kes selgitas pooltele tehingust tulenevaid tagajärgi, ei saa kostja kogematusel tugineda. – HMKo 17.06.2006, 2-10-50703.

³²⁵ Vt nt <http://www.capital24.ee/est/laenud/laen-kinnisvara-tagatisel/>; <http://odavlaen.ee/>; https://www.laen.ee/laen_kinnisvara_tagatisel/; <http://www.heaintress.ee/kinnisvaralaen/mis-on-kinnisvara-laen> (01.05.2014).

nõuete puhul, kuid eriti notarid ja täiturid on väljendanud soovi laiendada seda muudelegi nõuetele.³²⁶

EK laiendas *Banco Español de Crédito* otsuses väljendatud seisukohti³²⁷, tunnustades õigust vaidlustada sundtäidetava laenulepingu tingimusi täitemenetluses. EK 14. märtsil 2013 tehtud otsuse³²⁸ asjaolude kohaselt oli M. Azizi ja laenuandja vahel sõlmitud hüpoteegiga tagatud laenuleping. Laenusaaja jättis oma lepingust tulenevad kohustused täitmata, mistõttu krediitiasutus pöördus täitmiskohtu³²⁹ poole, taotledes luba sundtäitmise algatamiseks. Võlgnik istungile ei ilmunud ja kohus tegi määruse, mille alusel alustati hüpoteegiga tagatud nõude sundtäitmist. M. Aziz ei vaidlustanud ka täitemenetluse algatamist, kuigi selline võimalus oli Hispaania õiguse järgi olemas. M. Aziz vaidles esmakordselt nõudele vastu alles vahetult enne korduva enampakkumise läbiviimist, esitades selleks kohtule avalduse sundtäitmise lubamatuks tunnistamiseks, milles tugines laenulepingu sätte tühisusele.³³⁰ EK leidis, et Hispaania normid, mis ei võimalda võlgnikul täitemenetluse käigus vaidlustada sundtäitmise aluseks oleva lepingutingimuse kehtivust, on vastuolus tarbijakaitse direktiiviga.³³¹ EK märkis ka, et sundtäitmise kokkulepe võib direktiiviga vastuolus olla kohtusse pöördumise õiguse piiratuse tõttu.³³²

EK läks 14. novembril 2013 tehtud otsuses veelgi kaugemale. Ka selles kohtuasjas olid vaatluse all hüpoteegiga tagatud laenulepingust tulenev kohtuvaidlus ja Hispaania menetlusõigus. Erinevalt eelmisest asjast, milles EK tunnustas võlgniku võimalust vaidlustada laenulepingu tingimust täitemenetluses, nentis EK siinses lahendis, et täitekohus peab omal algatusel hindama seda, kas sissenõutava võla ja täitedokumendi aluseks oleva lepingu mõni tingimus on ebaõiglane, ja kohaldama esialgse õiguskaitse meetmeid.³³³ EK lisas, et kui kauplejad algatavad vastavate eelduste täitumisel hüpoteegi realiseerimise menetluse, et jätta tarbijad sisuliselt ilma direktiiviga 93/13 taotletud kaitsest, satutakse vastuollu EK varasema praktikaga. Nimelt ei tohi tohi selliste kohtumenetluste eritunnused, mis kauplejate ja tarbijate vahel riigisisese õiguse raames rakenduvad, mõjutada tarbijatele selle direktiivi sätetega antud õiguskaitset (otsuse p 58).

³²⁶ Vt nt A. Aleksand. *Quo vadis*, notariaalne leping täitedokumendina? Avalik kiri justiitsministrile. – *Juridica* 2011/VI, lk 458-468.

³²⁷ Et kohtul on kohustus kontrollida tüüptingimuste tühisust tarbijaga sõlmitud laenulepingute puhul.

³²⁸ EKo 14.03.2013, C-415/11, *Mohamed Aziz*.

³²⁹ Hispaania täitekohus on kohus, kelle pädevuses on hüpoteegiga tagatud nõude rahuldamiseks loa andmine sundtäitmise tarbeks (panditud asja sundvõõrandamiseks).

³³⁰ EKo 14.03.2013, C-415/11, *Mohamed Aziz*, p-d 24-27.

³³¹ EKo 14.03.2013, C-415/11, *Mohamed Aziz*, p 64.

³³² EKo 14.03.2013, C-415/11, *Mohamed Aziz*, p 75.

³³³ EKo 14.11.2013, C-537/12 ja C-116/13, *Banco Popular Español*, p 55.

Kuna eelnimetatud EK otsus puudutab hüpoteegi realiseerimise menetlust, puudub praegu selgus, kas direktiiviga mõõndud võimalus vaidlustada laenulepingu tingimusi või tunnustatud nõude vastavust headele kommetele laieneb ka kohtulikele kompromissidele. Autori hinnangul näitab EK viimase aja praktika selgelt, et tarbijakaitse direktiiviga ettenähtud kaitse standard peab olema tagatud menetluse igas faasis, mistõttu direktiiviga ettenähtud kaitse võimaldab vaidlustada täitemenetluses kohtu poolt kinnitatud kompromissi, kui selles sisalduvad kokkulepped rikuvad mõnd tarbijakrediidi lepingusse puutuvat imperatiivset keeldu³³⁴. Järgmisena vaatleb autor, millised on võlgniku võimalused kaitsta end kompromissimääruse või sundtäidetava laenulepinguga kinnitatud liigkasuvõtliku nõude täitmise vastu ning kas Eesti asjakohane regulatsioon vastab EK praktikale.

2.4.3. Laenusaaaja õiguskaitsevahendid täitemenetluses

Täitemenetluse seadustiku³³⁵ (TMS) § 221 lg 1 esimese lause järgi on võlgnikul õigus esitada sissenõudja vastu hagi täitedokumendi alusel sundtäitmise lubamatuks tunnistamiseks, eelkõige põhjusel, et nõue on rahuldatud, ajatatud või tasaarvestatud. Normist võib järeldada, et hagi esitamise alused ei ole reguleeritud ammendavalt, vaid tegemist on näidisloeteluga. Seega võib sundtäitmist välistavaks asjaoluks olla tarbijaga sõlmitud laenulepingu liigkasuvõtlik iseloom kui vastuolu heade kommetega. Samas peab arvestama TMS § 221 lg-s 2 sisalduva piiranguga, mille kohaselt on lõikes 1 nimetatud vastuväited kohtulahendi puhul lubatud üksnes siis, kui alus, millel need põhinevad, on tekkinud pärast kohtulahendi jõustumist. Seega ei ole TMS § 221 lg 1 alusel võimalik kompromissimääruse (või tagaseljaotsuse) kui kohtulahendi täitmise vaidlustamine laenulepingu liigkasuvõtlikkuse tõttu³³⁶. Küll aga märkis Riigikohus, et TMS § 221 alusel saab esitada hagi leppetrahvi või viivise vähendamiseks, mis on tekkinud pärast kohtulahendi jõustumist.³³⁷

Olukord on teine, kui sundtäitmist rakendatakse notariaalselt tõestatud dokumendi³³⁸ alusel. Nimelt kehtib alates 5. aprillist 2011 TMS § 221 lg 1¹, mille kohaselt saab võlgnik muu kui kohtulahendi sundtäitmise puhul, iseäranis notariaalselt tõestatud täitedokumentide puhul, sundtäitmise lubamatuks tunnistamise hagi esitada ka kõik vastuväited täitedokumendist

³³⁴ Näiteks on viivis arvestatud intressilt, krediidi kulukuse määr ületab keskmist turuintressi kuuekordselt.

³³⁵ Täitemenetluse seadustik. – RT I 2005, 27, 198 ... RT I, 13.03.2014, 105.

³³⁶ Kompromissimääruste osas annab TsMS § 430 lg 8 täiendavalt võimalust tühistada kompromissi kui see oli sõlmitud eksimuse, pettuse, ähvarduse või vägivalda mõjul, ent vaevalt võimaldab vaidlustada see liigkasuvõtlikkuse tõttu.

³³⁷ RKTkm 3-2-1-64-09 p 9 teine lõik.

³³⁸ Rahalise nõude kohta notariaalselt tõestatud kokkulepe või hüpoteegiga tagatud nõue.

tuleneva nõude olemasolule ja kehtivusele. Riigikohtu hinnangul on säärane täitedokumentide eristamine, kus kohtulahendi aluseks olevate asjaolude vaidlustamine täitemenetluse käigus ei ole lubatud ja notariaalselt tõestatud lepingu vaidlustamine on lubatud, põhjendatud asjaoluga, et kohtulahendi teeb kohus.³³⁹

Sel põhjusel arvab autor, et puuduv võimalus vaidlustada kohtulahendi sundtäitmist on põhjendatud vaid eeldusel, et kohtulahendiga³⁴⁰ tunnustatud nõue läbis enne kohtuliku kontrolli ja kohus on kompromissi kinnitamisel (või tagaseljaotsuse langetamisel) teinud kindlaks, et hageja nõue on kooskõlas heade kommetega ning laenuleping ei sisalda tühiseid sätteid. Kui kohus jätab kompromissi kinnitades (või tagaseljaotsust tehes) oma kohustused täitmata ja *iura novit curia* põhimõtte rakendamata, tuleb laenuvõlgnikule tagada võimalus vaidlustada kohtulahendi sundtäitmist täitemenetluses, ja seda olenemata TMS § 221 lg 2 piirangust.

Kui tõlgendada eelkäsitletud sundtäitmist puudutavaid EK otsuseid kitsalt, on TMS § 221 põhimõtteliselt kooskõlas tarbijakaitse direktiiviga, sest võimaldab täitemenetluses vaidlustada notariaalselt tõestatud sundtäidetava lepingu sätete kehtivust. EK otsuste laiendav tõlgendamine võimaldab siiski väita, et kohtul on kohustus absoluutselt igas menetluse staadiumis kontrollida laenulepingu sätete kehtivust (kui leping oli sisuliselt kontrollimata) ning kõrvaldada ebamõistlikult koormavaid ja tühiseid tingimusi; kohtu ametist tuleneva kontrollimiskohustuse rikkumise korral tuleb laenuvõlgnikule võimaldada vaidlustada lepingu kehtivust sundtäitmise käigus³⁴¹.

2.5. Vahekohtukokkulepped tarbijakrediidi lepingutes

2.5.1. Vahekohtuklausli ohtlikkus

Kiirlaenuandjate viimase aja trendiks on vahekohtukokkulepete sätestamine tüüptingimustes.³⁴² Sellele probleemile juhtis tähelepanu Riigikohus 5. märtsi 2014 määruses, nähes vajadust selgelt

³³⁹ RKTko 3-2-1-134-07 p 11 teine lõik.

³⁴⁰ Eelkõige kompromissimäärus, tagaseljaotsus või maksekäsk.

³⁴¹ V. Kõve leiab, et ka siis on küsitav, kas laenulepingu tingimuste vaidlustamine sundtäitmise lubamatuks tunnistamise hagi esitamisega saab kompenseerida kohtu tegemata tööd. Sellise hagi esitamine eeldab võlgnikult keskmisest suuremat teadlikkust, võib panna talle ebasoodsa tõendamiskoormise, olla kulukas ja lõpetuseks ei ole menetluslik hagi oma olemuselt materiaaloiguslike küsimuste lahendamiseks lihtsalt sobiv. – V. Kõve. Tsiviilkohtumenetluse kiirendamise võimalused ja nendega seotud ohud. – Juridica 2012/XI, lk 671.

³⁴² Näiteks BB Finance OÜ tüüptingimuste p 12.4 kohaselt lahendatakse kokkuleppe saavutamatus korral vaidlus tulenevalt BB Finance OÜ ja kliendi vahel sõlmitud vahekohtu kokkuleppest E-vahekohtus. – Arvutivõrgus: www.kiirlaenuud.ee/rus/laenulepingute-uldtingimused (15.03.2014);

piirata vahekohtu pädevust tarbijakrediidi nõuete lahendamisel.³⁴³ On alus väita, et menetluse suunamisega vahekohtusse soovivad laenuandjad piirata üldkohtu pädevust kontrollida tarbijakrediidi lepingus sisalduvate liigkasuvõtlike kokkulepete kehtivust. Vahekohtumenetlus on täitedokumendi saamisel hea alternatiiv kohtumenetlusele.³⁴⁴

Riigikohtu pakutava vahekohtute pädevuse piirangu eesmärgiks oleks eelkõige tõkestada ebaseaduslike kõrvalnõuete sissenõudmist.³⁴⁵ Autor arvab, et Riigikohtu seisukoht on põhjendatud. Näiteks ei ole juba kehtivas õiguses nõrgema poole kaitse eesmärgil lubatud teatud vaidlusi anda lahendamiseks vahekohtule. Sellele tuginedes võib vahekohtu kokkulepe olla tühine ka teatud liiki vaidluste vahekohtule lahendada andmise keelu või piirangu tõttu. Sellisteks vaidlusteks on töölepingu lõpetamise ja eluruumi üürilepingu vaidlused (TsMS § 718 lg 2). Peale selle sätestab TsMS § 718 lg 4, et seaduses võib olla kehtestatud teatud liiki vaidluste vahekohtule lahendada andmise keeld või piirang. Ka õiguteoorias on leitud, et sugugi kõiki tsiviilõiguslikke vaidlusi ei saa lahendada vahekohtus.³⁴⁶

ZPO § 1030 lg 1 sätestab, et igasugune varaline nõue võib olla vahekohtu kokkuleppe esemeks. Saksa õiguskirjandus tunnistab, et tarbijakaitse tase vahekohtumenetluses on madalam kui riikliku jurisdiktsiooniga kohtutes.³⁴⁷ Varem kehtinud ZPO § 1025 lg 2 alusel loeti vahekohtu kokkulepe tühiseks, kui üks leppepool on ära kasutanud oma ilmset majanduslikku või sotsiaalset ülekaalu teise poole suhtes.³⁴⁸ Tänapäeval ei too vastuolu heade kommetega BGB § 138 alusel kaasa vahekohtu kokkuleppe tühisust.³⁴⁹ ZPO § 1030 lg 2 sätestab siiski, et vahekohtu kokkulepe on tühine, kui selle esemeks on nõue, mis tuleneb eluruumi üürilepingust. Sätte eesmärgiks on tagada ZPO § 29a rakendamist, mis sätestab vara asukohajärgset kohtualluvust üürivaidlustes.³⁵⁰ Siiski võimaldab ZPO § 1030 lg 3 sätestada vahekohtu kokkuleppe tühisust eriseaduses. Näiteks ütleb Saksa väärtpaberite seaduse (*Wertpapierhandelsgesetz*)³⁵¹ § 37h, et vahekohtu kokkulepe, mis tuleneb finantsteenuse või investeerimisteenuse osutamise lepingust, kehtib vaid juhul, kui kõik lepingupooled on juriidilised isikud. Seega ei kehti nimetatud lepingutest tulenev vahekohtu kokkulepe tarbijaga

<http://www.hansapost.ee/b/laenulepingu-ylldtingimused> (15.03.2014) lepingu p 13.

³⁴³ RKTko 3-2-1-186-13 p 25.

³⁴⁴ Täitemenetluse seadustiku § 2 lg 1 p 6 alusel täidetakse nõuded, mis tulenevad Eestis alaliselt tegutseva vahekohtu otsusest, või muu vahekohtu täidetavaks tunnistatud otsusest.

³⁴⁵ RKTko 3-2-1-186-13 p 25.

³⁴⁶ A. Pohla. Vahekohtu kokkuleppe tähtsus vahekohtumenetluses. – *Juridica* 2014/I, lk 42.

³⁴⁷ Wolf/Eslami. ZPO § 1031/19.

³⁴⁸ Sealsamas.

³⁴⁹ Sealsamas.

³⁵⁰ Sealsamas, § 1030/10.

³⁵¹ Gesetz über den Wertpapierhandel (Wertpapierhandelsgesetz). – FNA 4110-4 ... 28.8.2013.

sõlmitud krediitdilepingute puhul. Eeltoodust hoolimata tuleb tõdeda, et Saksamaal ei keela ükski õigusakt otsesõnu vahekohtu kokkulepete sõlmimist tarbijakrediidi lepingus.

Saksamaa Ülemkohus leidis, et lepingu üldtingimustes sisalduv tavapäratu ja ühele poolele äärmiselt koormav asümmeetriline vahekohtu kokkulepe on tühine.³⁵² A. Pohla on asunud seisukohale, et asümmeetrilised vahekohtu kokkulepped kehtivad, sest nende sõlmimise õigus tuleneb lepinguvabaduse põhimõttest. Siiski märkis artikli autor erandina, et vahekohtute pädevust võiks piirata, kui üks pooltest on vahekohtu kokkuleppe sõlmimisel äärmiselt ebavõrdses positsioonis, näiteks on laenuvõtja alati ebavõrdses positsioonis krediitdilepingute ja füüsilisest isikust laenuvõtja vahelises õigussuhtes.³⁵³ Seega A. Pohla sisuliselt toetas vajadust piirata vahekohtute pädevust tarbijakrediidi nõuete lahendamisel. Järgmisena püüab töö autor selgitada, millega on põhjendatud vajadus piirata vahekohtute pädevust tarbijakrediidi lepingust tuleneva nõude lahendamisel. Selleks vaatleme eelkõige vahekohtu tunnustamise ja täitmise eeldusi.

2.5.2. Tarbijakrediidi nõudest tuleneva vahekohtuotsuse tunnustamine ja täitmine

TsMS § 753 lg 1 esimese lause kohaselt tunnustatakse Eestis vahekohtu otsust ja täitemenetlust vahekohtu otsuse põhjal toimub üksnes juhul, kui kohus on otsust tunnustanud ja tunnistanud selle täidetavaks. Kohus jätab vahekohtu otsuse täidetavaks tunnustamise avalduse rahuldamata ja tühistab vahekohtu otsuse, kui on olemas alus vahekohtu otsuse tühistamiseks (TsMS § 753 lg 2 ja § 751). Seega tuleneb seadusest kohtu kohustus kontrollida vahekohtu seaduslikkust. Siiski peab nentima, et vahekohtu otsuse tühistamise alused (mis on TsMS § 753 lg 2 kohaselt vahekohtu otsuse täitmise eelduseks) on oluliselt piiratumad. Kohus tühistab vahekohtu otsuse TsMS § 751 kohaselt üksnes menetluslikel alustel ega vaata lahendit läbi sisuliselt.

EK kohtuasjas *Asturcom Telecomunicaciones*³⁵⁴ antud juhiste kohaselt tuleb tarbijakaitse direktiivi tõlgendada nii, et riigisisene kohus, kellele on esitatud nõue sundtäita lõplik vahekohtuotsus, mis on tehtud tarbija menetluses osalemiseta, peab kohe, kui tema käsutuses on selleks vajalikud õiguslikud ja faktilised asjaolud, omal algatusel hindama, kas müüja või teenuseosutaja ja tarbija vahel sõlmitud lepingus sisalduv vahekohtuklausel on ebaõiglane, kui riigisiseste menetlusnormide kohaselt võib ta samalaadsete siseriiklikul õigusel põhinevate

³⁵² BGH 24.09.1998, III ZR 133/97.

³⁵³ A. Pohla, lk 41.

³⁵⁴ EKo 06.10.2009, C-40/08, *Asturcom Telecomunicaciones SL*.

nõuete korral sellise hindamise läbi viia. Lepingutingimuse ebaõigluse tuvastamise korral tuleb kohtul välja selgitada kõik tagajärjed, mis riigisisese õiguse kohaselt sellest tulenevad, veendumaks, et kõnesolev klausel ei ole tarbijale siduv.³⁵⁵

Teoreetiliselt on tarbijal põhimõtteliselt õigus vaidlustada vahekohtu kokkuleppe kehtivus, tuginedes VÕS § 42 lg 3 p-le 10, millega loetakse ebamõistlikult kahjustavaks ja seega tühiuks tingimus, millega võetakse teiselt lepingupoolelt võimalus kaitsta oma õigusi kohtus või raskendatakse ebamõistlikult selle võimaluse kasutamist. Tarbijakaitse direktiivi lisa lg 1 p q loeb muu hulgas ebamõistlikult kahjustavaks tingimust, millega nõutakse, et tarbija kasutaks vaidluste lahendamiseks üksnes arbitraažimenetlust.

2.5.3. Vahekohtute pädevuse piiramise vajalikkus tarbijakrediidi nõude lahendamisel

Kuigi tarbijal on võimalus vaidlustada vahekohtuklauslit VÕS § 42 lg 3 p 10 alusel, tuleb nentida, et õiguste kaitse eeldab laenusaaja õigusteadlikkust ja aktiivset osalust menetluses, mis kiiralaenuvõtjate puhul on pigem erand kui reegel. Seega võib väita, et pakutud kaitse ei pruugi olla efektiivne ega piisav. Ka viidatud sätte kohaldamine kohtu (eriti äriühingu vormis tegutseva vahekohtu) omal algatusel on küsitav. Seetõttu on autor veendumusel, et seadusandja peab piirama vahekohtute pädevust tarbijakrediidi lepingutest tulenevate vaidluste lahendamisel.

Seda seisukohta toetavad veel järgmised argumendid. Esimese põhjusena võib välja tuua kompromissi sõlmimisega seotud probleemid vahekohtumenetluses ja nende erinevuse üldkohtu menetlusega võrreldes. Nagu kohtumenetluseski³⁵⁶, lasub ka vahekohtul³⁵⁷ kompromissi sõlmimisel kohustus kontrollida kompromissi sisu ning jätta see kinnitamata, kui kompromiss on vastuolus heade kommetega. Samas ei ole vahekohtu ega menetlus otsus avalikud ja praktikas sõlmitavate kompromisside sisu on äärmiselt keeruline tagantjärele kontrollida. Olgu mainitud, et menetluse avalikkuse põhimõtet peetakse niivõrd tähtsaks, et selle rikkumise korral tühistab ringkonnakohus esimese astme kohtu otsuse automaatselt (TsMS § 656 lg 1 p 1). Kuna kiiralaenude eripäraks on kredidivõtjate madal õigusteadlikkus³⁵⁸, ning arvestades asjaolu, et vahekohtumenetluses sõlmitud kompromissi sisu tagantjärele kontrollimine on raskendatud, on

³⁵⁵ Sealsamas, kohtuotsuse resolutsioon.

³⁵⁶ TsMS § 430 lg 3 esimene lause sätestab, et kohus ei kinnita kompromissi, kui see on vastuolus heade kommetega või seadusega või rikub olulist avalikku huvi.

³⁵⁷ TsMS § 744 lg 1 teine lause kohaselt vormistab vahekohus poolte avalduse alusel kompromissi kokkulepitud sõnastuses vahekohtu otsusena, kui kompromissi sisu ei ole vastuolus avaliku korraga või heade kommetega.

³⁵⁸ Kiiralaenuvõtjate madalat õigusteadlikkust rõhutas Riigikohus asjas nr 3-2-1-186-13, p 25 teine lõik.

krediidiandjal võimalik suruda tarbijale peale õigusega vastuolus olevaid kokkuleppeid, rikkudes VÕS § 421, § 113 lg 6, TsÜS § 86 või mõnd muud sätet.

Teiseks on küsitav, milline on vahekohtu roll vahekohtumenetluses ja kas tal lasuvad positiivsed kohustused hinnata omal algatusel tingimuste kehtivust (eriti tagaseljaotsuste puhul), või peab vahekohus kontrollima laenulepingu sisu ja nõude põhjendatust ainult kohustatud isiku taotlusel.

Kolmanda põhjusena on oluline märkida, et vahekohtu kokkulepe piirab oluliselt kohtusse pöördumise põhiõigust (PS § 15 lg 1) ja edasikaebeõigust (PS § 24 lg 5). Vahekohtumenetluses sisuliselt puudub edasikaebemenetlus. Vahekohtu otsuse erandlikud tühistamise alused on toodud TsMS §-s 751. Nimetatud paragrahvi lõike 2 punkt 2 võimaldab küll taotleda vahekohtu otsuse tühistamist, kui see on vastuolus Eesti avaliku korraga või heade kommetega. Siiski on selline kontroll oluliselt piiratum võrreldes apellatsioonimenetlusega.³⁵⁹ Erinevalt vahekohtu kokkuleppe tühistamise alustest on apellatsioonkaebuse alused märksa ulatuslikumad.³⁶⁰ Muu hulgas on apellandil võimalik TsMS § 631 lg 1 alusel tugineda materiaalsoiguse või menetlusoiguse normi ebaõigele kohaldamisele. Edasikaebevõimaluse puudumine vahekohtumenetluses võib riivata põhiseadusega tunnustatud edasikaebeõigust.³⁶¹

Tulevikku vaadates tuleb märkida, et ELi tarbijavaidluste kohtuvälise lahendamise direktiivi 2013/11/EL³⁶² kohaselt ei saa tarbijavaidluste lahendamine vahekohtus olla ettevõtja seatud tüüptingimus tarbijalepingus. Direktiivi preambuli lg-s 45 on sedastatud, et õigus tõhusale õiguskaitsevahendile ja õiglasele kohtulikule arutamisele on Euroopa Liidu põhiõiguste harta artiklis 47 sätestatud põhiõigused. Seetõttu ei tohiks vaidluste kohtuvälise lahendamise menetlused olla kavandatud asendama kohtumenetlust ega tohiks võtta tarbijatelt või kauplemistelt õigust pöörduda õiguskaitse saamiseks kohtusse. Direktiiv ei tohiks takistada pooltel kohtusse pöördumist. Kui vaidlust ei saa lahendada vaidluste kohtuvälise lahendamise asjaomase menetluse abil, mille tulemus ei ole siduv, ei tohiks pooli hiljem takistada algatamast kõnealuse vaidluse suhtes kohtumenetlust. Liikmesriigid peaksid saama vabalt valida selle eesmärgi

³⁵⁹ Näiteks Tallinna Ringkonnakohus märkis 29. juuni 2007. aasta määruses asjas 2-07-14594, et hagi sisuline läbivaatamine kuulus seega vahekohtu pädevusse ning seal oli pooltel võimalus esitada ka oma vastuväiteid. Ringkonnakohus ei saa hinnata nõuete põhjendatust vahekohtu pädevusse kuuluvas tsiviilasjas.

³⁶⁰ Apellatsioonkaebuse alused on toodud TsMS §-s 631.

³⁶¹ PS § 24 lg 5 sätestab igaühe õiguse tema kohta tehtud kohtuotsuse peale seadusega sätestatud korras edasi kaevata kõrgemalseisvale kohtule.

³⁶² Euroopa Parlamendi ja nõukogu 21. mai 2013. aasta direktiiv 2013/11/EL tarbijavaidluste kohtuvälise lahendamise kohta. – ELT L 165, 18/06/2013, lk 63-79. Direktiiv tuleb Eestis üle võtta hiljemalt 09.07.2015 (art 25 lg 1).

saavutamiseks asjakohased vahendid.³⁶³ Seega tuleneb direktiivist, et vahekohtumenetlus saab olla kõigest üheks alternatiiviks kohtumenetlusele, kuid ei saa mingil juhul seda asendada.

Arvestades esiletoodud argumente ning kiirlaenudega seotud probleemide mastaapsust ja sotsiaalset ohtu, on autori arvates vaja piirata vahekohtute pädevust tarbijakrediidi nõuete lahendamisel.

Õnneks on ka seadusandja seda probleemi märganud. Nimelt on kiirlaene puudutavas eelnõus³⁶⁴ plaanitud keelata tarbijaga sõlmitud lepingutest, sealhulgas tarbijale krediidi andmise lepingutest tulenevate vaidluste lahendamine vahekohtus.³⁶⁵

³⁶³

Sealsamas.

³⁶⁴

Tsiviilkohtmenetluse seadustiku, võlaõigusseaduse ja tsiviilseadustiku üldosa seaduse muutmise seaduse eelnõu. Eelnõu toimiku nr 14-0394. Justiitsministeerium 25.03.2014.

³⁶⁵

Sealsamas, seletuskiri lk 1.

KOKKUVÕTE

Magistritöö eesmärgiks oli hinnata, kas tsiviilkohtumenetluses on tagatud tarbijaga sõlmitud laenulepingutes liigkasuvõtmist keelavate normide toime. Kinnitust leidis autori püstitatud hüpotees, et liigkasuvõtmist piiravad normid ei takista liigkasuvõtmist menetluses passiivselt tarbijalt. Seda põhjendavad järeldused on järgmised.

Tarbijast krediitdivõtja ja ettevõtjast laenuandja ei ole omavahelises suhtes võrdsed. Kiirlaenuvõtjaid iseloomustab äärmine passiivsus ja madal õigusteadlikkus kohtumenetluses. Poolte võrdsust tarbijakrediidi lepingus saab tagada ainult positiivse välise ja lepingupooltest sõltumatu sekkumisega, piirates lepinguvabadust. See piiramine võib seisneda kahes põhivormis:

- 1) seadusega selgelt piiratud kõikvõimalikud tarbijakrediidi lepinguga (sealhulgas tarbijapoolse kohustuste rikkumisega) seotud tasud ja kulud, mida saab tarbijalt nõuda;
- 2) tagada tarbijakrediidi lepingu sisu põhjalik kohtulik kontroll igas menetluse faasis.

Esimese lahenduse puhul tuleb märkida, et kehtivas õiguses piirab tarbijakrediidi lepingutes liigkasuvõtmist imperatiivselt terve hulk norme. Krediidi kulukuse määra piirab TsÜS § 86. Nimetatud normi oluliseks puuduseks on asjaolu, et lõigete 2 ja 3 järgi sundolukorda iseloomustavate asjaolude väljatoomine on laenusaaaja kohustus, millele praktikas on raske tugineda. Üksnes TsÜS § 86 lg-s 3 näidatud krediidi kulukuse piirmäära ületamine ei ole piisavaks aluseks lugeda krediidileping tühiseks, sest tarbija peab täiendavalt tõendama laenulepingu sõlmimist sundolukorras. Kui kostja menetluses ei osale, puudub kohtul võimalus tunnistada laenuleping TsÜS § 86 lg 2 alusel tühiseks liigkasuvõtlikkuse tõttu. Riigikohus leidis 5. märtsil 2014 tehtud lahendis, et laenuleping on automaatselt tühine, kui krediidi kulukuse määr ületab keskmist turuintressi enam kui kuus korda. On vaieldav, kas Riigikohtu pakutud krediidi kulukuse määr on sobiv, arvestades asjaolu, et keskmine turuintress ($\approx 35\%$) on juba iseenesest kõrge, eriti võrreldes Saksamaa (kus vastav näitaja on $\approx 6\%$) ja Soomega ($\approx 7\%$). Soome õiguses loetakse laenulepingu tühiseks kui krediidi kulukuse määr ületab 50% aastas, Saksamaa kohtupraktika loeb tarbijaga sõlmitud laenulepingu tühiseks, kui krediidi kulukuse määr relatiivselt ületab enam kui 110% keskmist turuintressi. Soomes ja Saksamaal on liigkasuvõtmise tõkestatus tarbijakrediidi lepingutes tagatud karistusõigusega.

Probleeme leevendavad, kuid ei kõrvalda 25. märtsil 2014 algatatud tsiviilkohtmenetluse seadustiku, võlaõigusseaduse ja tsiviilseadustiku üldosa seaduse muutmise seaduse eelnõus

pakutud lahendused, millega soovitakse seada piirid tarbimislaenu absoluutsele krediidi kulukuse määrale, mis oleks võrdne tarbimislaenude keskmise turuintressi kahekordse määraga, ühtlasi piirates vahekohtute pädevust tarbijakrediidi lepingust tuleneva nõude lahendamisel. Seaduse jõustumine on planeeritud 1. jaanuariks 2015. Seaduse kaitse hakkab laienema lepingutele, mis sõlmitakse alates seaduse jõustumisest, sest tagasiulatuvat mõju ei ole rakendussätetes ette nähtud. Sel põhjusel võtab olukorra normaliseerimine veel aastaid (nõuded varasema regulatsiooni alusel aeguvad TsÜS § 146 lg 1 alusel veel kolm aastat).

Põhimõtteliselt õigeks ja toetust väärivaks tuleb pidada 25. märtsil 2014 algatatud kavatsust töötada välja tarbijalt küsitavate sissenõudmiskulude piirangud, millega soovitakse keelata tarbijakrediidi lepingutes lepingulised kokkulepped sissenõudmiskulude suuruse kohta. Muret tekitab VÕS § 415 lg-s 1 toodud viivisregulatsioon, mille kooskõla tarbijakaitse direktiiviga on küsitav. Nimetatud norm lubab nõuda tarbijalt viivist lepingujärgse intressimäära suuruses (mis kiirlaenude puhul on eriti kõrge). Seevastu EK viimase praktika järgi tuleb lepingujärgse viivise mõistlikkust hinnates võrrelda seda seadusjärgse määraga ning Euroopa Keskpanga määraga. Viivise määr tarbijakrediidi lepingus on rangelt piiratud Saksamaal (baasintressimäär, pluss 5%) ning Soomes (baasintressimäär, pluss 7%). Seadusandja võiks kaaluda viivise piiramist tarbijakrediidi lepingutes seadusjärgse määraga (VÕS § 113 lg 1 ls 2).

Teise, menetlusliku lahenduse puhul, tuleb riigil tarbijakrediidi lepingutest tuleneva nõude lahendamisel tagada *iura novit curia* põhimõtte toimimine igas menetluse faasis (eriti maksekäsu kiirmenetluses ja täitemenetluses). Kuigi seaduses on sätestatud kohtu kohustus hagimenetluses omal algatusel kontrollida nõude vastavust headele kommetele ja tüüptingimuste kehtivust, jätavad kohtud oma kohustused pahatihti täitmata, eriti tagaseljaotsuseid tehes ja kompromisse kinnitades.

Eriti puudulik on kohtulik kontroll maksekäsu kiirmenetluses, kus lahendatakse enamik kiirlaenulepingutest tulenevaid nõudeid, millest nõude põhjendatust kontrollimata rahuldatakse ligikaudu kolm neljandikku. Maksekäsu kiirmenetluses kompromissi kinnitades puudub kohtul kohustus hinnata kokkuleppe seaduslikkust. Eesti maksekäsu kiirmenetlus ei vasta EK otsuses *Banco Español de Crédito* väljendatud seisukohtadele, sest menetlusõigus ei kohusta kohut hindama laenuandja esitatud nõude põhjendatust. Seadusandja peaks selgelt piirama tarbijakrediidi nõude maksmapanekut maksekäsu kiirmenetluses, sätestades selged (intressi)piirid, mille puhul nõude lahendamine maksekäsu kiirmenetluses oleks lubatav.

Ei ole selge, millised on laenuvõlgniku võimalused kohtulahendit vaidlustada juhul, kui kohus jätab laenulepingu sisu nõuetekohaselt kontrollimata ja kohtulahend jõustub. Määruskaebuse ja kaja esitamine on ajaliselt piiratud, mistõttu ei ole see passiivse võlgniku puhul efektiivne õiguskaitsevahend. Ühe võimalusena võiks laenuvõlgnikul lubada vaidlustada tagaseljaotsust või kompromissimäärust, esitades laenuandja vastu hagi VÕS §§ 1043 ja 1045 lg 3 p 8 alusel, mida analoogselt (BGB § 826) on rakendatud Saksamaal.

Kui kohtulahendi tegemisel on rikutud imperatiivseid liigkasuvõtmist piiravaid keelde, tuleb laenuvõlgnikule anda õigus vaidlustada kompromissimäärus või tagaseljaotsuse sundtäitmine. Autori järeldest toetab muu hulgas TMS § 221 lg 1¹, mille mõtte kohaselt saab võlgnik kohtukontrolli läbimata täitedokumentide puhul esitada sundtäitmise lubamatuks tunnistamise hagi ka kõik vastuväited täitedokumendist tuleneva nõude olemasolule ja kehtivusele. Kohtuliku kontrolli olulisust kinnitab ka seadusandja soov piirata vahekohtute pädevust tarbimislaenudest tuleneva nõude lahendamisel. Siiski on kehtiva õiguse kohaselt kohtulahendi vaidlustamine täitemenetluses oluliselt piiratud (vt TMS § 221 lg 2).

Autori hinnangul ei ole menetlusõiguslikud lahendused sugugi vähemtähtsad kui materiaaõiguslikud. Kui materiaaõigusnorme saab üldjuhul rakendada alates nende jõustumisest sõlmitud lepingutele, siis menetlusõiguslikud normid kohalduvad alates jõustumisest kõigile laenulepingutele. Just seepärast võiks menetlusõiguse muutmine anda isegi kiirema tulemuse.

ПРОЦЕССУАЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ ПРИМЕНЕНИЯ МАТЕРИАЛЬНО-ПРАВОВЫХ НОРМ ПРИ ЗАЩИТЕ ЗАЕМЩИКА ОТ РОСТОВЩИЧЕСТВА. Резюме

В последние годы возникает масса правовых проблем в связи с выдачей срочных займов со сверхвысокими процентами. Не смотря на то, что законодатель начиная с 2009 года ввел ряд поправок, призванных защитить потребителя от ростовщичества, проблемы с каждым годом становятся острее. Так по неофициальным данным в Эстонии к услугам фирм, выдающих быстрые кредиты, прибегали более 100 000 потребителей страны. А информация Регистра нарушений платежных обязательств говорит о том, что примерно 37 000 человек имеют проблемы с возвратом такого рода займов. На проблему указывает и многочисленная судебная практика по спорам о займе денежных средств. Срочный заем характеризует отсутствие требования залога, крайне высокая ставка затратности по займу, а также высокие пени и всевозможные платы, связанные с нарушением потребителем обязательств по возврату займа. Проблемой является и то, что получателями срочных займов становятся зачастую потребители с недостаточным уровнем правовой сознательности, по причине чего они не умеют эффективно и своевременно защитить свои права в суде.

Правила потребительского кредитования регулируются положениями раздела типовых условий (ст. 35 и сл.) обязательственно-правового закона (ОПЗ), разделом договора потребительского кредита (ст. 402 ОПЗ и сл.), ростовщичество также ограничено ст. 86 закона об общей части гражданского кодекса (ЗОГК).

Нормы защищающие потребителя от ростовщичества можно условно разделить на две группы. Первую группу образуют правила, которые применяются судом исключительно на основании заявления заемщика (например, право заемщика требовать уменьшения суммы пени в соответствии с положениями ч. 8 ст. 113 и ст. 162 ОПЗ, а также право на возмещение убытков в случае нарушения займодавцем принципа ответственного кредитования (ст. 403² ОПЗ)). Вторую группу составляют императивные запреты, нарушение которых несет за собой ничтожность договора (или его части) в соответствии с ч. 1 ст. 84 ЗОГК.

Цель настоящей работы выяснить, обеспечено ли действие императивных запретов, ограничивающих ростовщичество в гражданском процессе. Исходя из поставленной цели,

работа разбита на две главы. В первой представлены основные императивные запреты, ограничивающие ростовщичество в договорах потребительского кредита. Причем первая глава разбита на две части: в первой части анализируются положения, ограничивающие ставку затратности кредита; во второй части исследуются положения, ограничивающие размер неустойки, которую обязан выплатить потребитель в случае нарушения своего обязательства по возврату займа. Во второй главе анализируются самые острые процессуальные вопросы, связанные с применением запретов, ограничивающих ростовщичество, в процессе. Гипотезой данной работы является утверждение, что императивные нормы не способны защитить от ростовщичества пассивного потребителя.

Сделка, нарушающая добрые нравы, согласно ст. 86 ЗОГК является недействительной. Фактически состав ростовщичества требует согласно ч. 2 и ч. 3 ст. 86 ЗОГК выполнение трех условий: 1) явного несоответствия собственного и встречного предоставлений (далее несоответствие); 2) эксплуатации заемщика; а также 3) умысла заимодавца на эксплуатацию заемщика.

Ориентиром для установления явного несоответствия является последняя обнародованная средняя рыночная ставка затратности потребительского займа согласно данным Центрального банка Эстонии (далее рыночная ставка). Явное несоответствие предполагается, если годовая договорная ставка затратности займа превышает трехкратное значение рыночной ставки Центрального банка Эстонии, т.е. на данный момент $\approx 108\%$ (36×3).

Однако, одного лишь явного несоответствие собственного и встречного предоставлений, не достаточно для того, чтобы считать договор недействительным. Заемщик должен доказать, в момент заключения договора имело место эксплуатация, т.е. заимодавец использовал стесненное положение заемщика, его неопытность, зависимость или слабость. Стоит отметить, что договор потребительского кредита не становится недействительным в том случае, если затратность кредита заемщику безразлична, т.е. он берет срочный заем не по причине вынужденности, а по причине удобства или скорости получения денег. Факт, что эксплуатацию характеризующие обстоятельство должен приводить заемщик, сильно осложняет применение ч. 2 ст. 86 ЗОГК на практике.

Третье условие (субъективная составляющая) требует умысла заимодавца на эксплуатацию. Предполагается, что в случае трехкратного превышения средней ставки затратности займа, заимодавец осознает стесненное положение заемщика, а также

вызванное этим явное несоответствие собственного и встречного предоставлений, и использует его неблагоприятным образом.

Клиентов контор выдающих срочные кредиты, характеризует крайняя пассивность: они склонны не отвечать суду, не являются на судебные заседания. В следствии этого суд не в состоянии самостоятельно применить состав ростовщичества (ч. 2 ст. 86 ЗОГК) и защитить потребителя. В то же время необходимо отметить, что чем выше затратность займа, тем маловероятнее становится, что заемщик заключил договор по доброй воли. Согласно решению Государственного Суда от 5 марта 2014 договор займа нарушает добрые нравы на основании ч. 1 ст. 86 ЗОГК, если ставка затратности займа превышает шестикратное значение Центробанка Эстонии. Таким образом договор займа автоматически считается недействительным, если годовая затратность займа выше $\approx 216\%$ (36×6). Эксплуатацию заемщика и умысел заимодавца доказывать в этом случае не надо.

Договор займа, который нарушает добрые нравы, является недействительным в целом. В таком случае заимодавец вправе требовать на основании договора в соответствии с ч. 4 ст. 86 ЗОГК лишь возврата займа (деньги переданные заемщику) и уплату процентов в размере указанном в ч. 1 ст. 94 ОПЗ.

Однако ставка затратности не включает в себя неустойку, которую должен выплатить заемщик в случае нарушения обязательства по возврату кредита. Размер неустойки императивно ограничен ч. 1 ст. 415, п. 5 ч. 3 ст. 42 а также ч. 6 ст. 113. Особенно проблематично положение ч. 1 ст. 415, позволяющее при просрочке внесения платежей требовать от потребителя уплаты пени в размере процентов, предусмотренных договором. Согласно практике Европейского суда (далее ЕСу) разумность пени определяется при сравнении ставки пени предусмотренной законом. Зачастую заимодавцы требуют уплаты пени, которая в десятки раз превышает законную ставку, по причине чего ее можно считать неразумно высокой и недействительной.

Т.к. приведенный нормы, защищающие от ростовщичества являются императивными, то суд обязан при рассмотрении требования из договора потребительского займа, применять их самостоятельно, без соответствующего заявления должника. Для этого суд должен в первую очередь убедиться, на основании выше данных инструкций, что договор не противоречит добрым нравам и является действительным. В случае соблюдения этих требований, суд должен дополнительно проверить правильность подсчетов и разумность

неустойки. Нарушение положений ч. 1 ст. 415, п. 5 ч. 3 ст. 42, а также ч. 6 ст. 113. несет за собой частичную недействительность сделки (ст. 85 ЗОГК).

В обязанности суда перепроверять законность требования выражается суть правового положения *iura novit curia*. При принятии решения суд оценивает доказательства, определяет, какие обстоятельства, имеющие значение для рассмотрения дела, установлены, и, какие обстоятельства не установлены, каковы правоотношения сторон, какой закон должен быть применен по данному делу, и, подлежит ли иск удовлетворению. Однако, на практике суды склонны не перепроверять законность требования, удовлетворяя заявление в полном объеме. Особенно остро проблема стоит при вынесении судами заочных решений (см. ч. 1 ст. 407 или ч. 1 ст. 413 ГПК) и заверении мировых соглашений (ч. 3 ст. 430), где, не смотря на отсутствие возражений заемщика, суд также обязан убедиться в законности требования.

Если при рассмотрении дела в порядке искового производства суды не всегда проверяют законность требования ростовщика, то при рассмотрении заявления в ускоренном порядке (*maksekäsu kiirmenetlus*), согласно действующему закону у суда нет такой возможности вовсе. Суд обязан удовлетворить требование ростовщика, если должник своевременно не ответил суду (ч. 1 ст. 489 ГПК). Для понимания остроты проблемы стоит отметить, что в ускоренном порядке рассматривается порядка 80% всех требований срочных займов, из которых порядка 75% удовлетворяется.

Также, согласно ч. 2¹ ст. 489, при составлении графика погашения задолженности (в том числе и по кредитному договору) не применяются положения ст. 430 ГПК, обязывающие суд убедиться в законности требования.

Порядок, при котором суд не обязан при рассмотрении требования в ускоренном порядке проверять законность требования займодавца, находится в противоречии с практикой ЕСу. В решении от 14 июня 2012 *Banco Español de Crédito* ЕСу подтвердил, что в компетенцию внутригосударственного суда входит обязанность проверять обоснованность требования каждый раз, в том числе и при рассмотрении дела в ускоренном порядке.

Действующее законодательство не предусматривает эффективных мер по защите прав потребителей от ростовщичества в случае, если в следствие нарушения судом обязанности провести проверку обоснованности требования займодавца вступит в силу решение, которым безосновательно будет удовлетворено требование ростовщика. Возможность

оспаривания заочного решения теоретически существует, однако, это строго ограничено временными рамками – жалобу на заочное решение можно подать в общем случае в течении 30 дней с момента получения заочного решения при рассмотрении дела в исковом порядке (ч. 3 ст. 415) и в течении 15 дней при рассмотрении дела в ускоренном порядке (ч. 1 ст. 489¹ ГПК).

Таким образом гипотеза нашла свое подтверждение.

Потребитель лишен возможности влиять на содержание договора займа, и, как экономически слабая сторона в этих правоотношениях, нуждается в особой защите своих прав. Поэтому баланс между интересами заемщика-потребителя и займодавца-предпринимателя можно достигнуть исключительно путем ограничением свободы договора.

Это можно обеспечить двумя способами: 1) императивными материально-правовыми запретами и 2) эффективным судебным надзором на всех стадиях рассмотрения требования.

Правительство отправило 26 марта 2014 на круг согласования законопроект, по которому будет зафиксирована ставка затратности потребительского кредита на уровне двукратной рыночной ставки и ограничена компетенцию арбитража при рассмотрении требований потребительского займа. Также Министерство юстиции намеревается запретить соглашения о неустойки в договорах потребительского займа. Эти начинания безусловно заслуживают одобрения, ведь в будущем потребителю не надо будет доказывать наличие факта эксплуатации при заключении договора займа и это в целом снизит ставки по кредитам.

Однако поправки по предварительным данным вступят в силу 1 января 2015, и, закон не будет иметь обратной силы, т.е его действие будет распространяться на договора, заключенные лишь после его вступления. Это значит, что для нормализация ситуации на рынке срочных займов, потребуются еще длительное время (сроки давности истекают 3 года, т.е. в 2018 году). В такой ситуации необходимо ограничить рассмотрение требований потребительского кредитования в ускоренном порядке, либо обеспечить должный судебный надзор в этой инстанции.

Примером может послужить гражданское процессуальное уложение Германии, где в ускоренном порядке (*Mahnverfahren*) к рассмотрению допускаются договора

потребительского кредита, ставка затратности которых не превышают размера базовой ставки плюс 12% годовых (см. ст. 688).

Также стоит предоставить потребителям возможность оспаривать в рамках исполнительного производства вступившее в силу заочное решение или мировое соглашение в случае нарушения судом императивных запретов при рассмотрении дела.

LÜHENDID

BGB – Bürgerliches Gesetzbuch

DCFR – Draft Common Frame of Reference

ILO – International Labour Organization

LEC – Ley de Enjuiciamiento Civil

StGB – Strafgesetzbuch

ZPO – Zivilprozeßordnung

ZPOEG – Gesetz, betreffend die Einführung der Zivilprozeßordnung

KASUTATUD KIRJANDUS

1. Ackerman, J. Interest Rate and the Law: a History of Usury. Arizona State Law Journal 1981.
2. Aleksand, A. Quo vadis, notariaalne leping täitedokumendina? Avalik kiri justiitsministrile. – Juridica 2011/VI.
3. Bar v. C. jt (eds.). Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law Draft Common Frame of Reference. – Arvutivõrgus: ec.europa.eu/justice/policies/civil/docs/dcfr_outline_edition_en.pdf (11.04.2014).
4. Beka A. Commentary note on Case C-618/10 Banco Español de Crédito SA v Joaquín Calderón Camino, judgment of 14 June 2012. – Zeitschrift für das Privatrecht der Europäischen Union. Volume 9, Issue 6 (Dec 2012).
5. BGH: Bank kann nach Kündigung eines Immobiliendarlehens nur Verzugszins, nicht aber Vorfälligkeitsentschädigung verlangen = becklink 1024714.
6. BGH: Marktpreis als Barzahlungspreis bei Abzahlungskauf = BGH NJW 1979, 758.
7. Bramberger, H. G., Roth, H. Kommentar Zum BGB, §§ 1–610. 2. Aufl. München 2008.
8. Danilov, T. jt. Kiiralaenuturg – analüüs ja ettepanekud. Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium, veebruar 2014. – Arvutivõrgus: www.mkm.ee/public/kiirlanuturg_analyys_ja_ettepanekud.pdf (27.04.2014).
9. Danilov, T. Tarbijakrediidi turg Eestis. Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium 2013.
10. Derlén, M. Multilingual interpretation of European Union law. – Kluwer Law International. European monographs 2009.
11. Eesti Panga statistika. – Arvutivõrgus: <http://statistika.eestipank.ee/?lng=et#listMenu/981/treeMenu/FINANTSSEKTOR/147/979> (26.03.2014).
12. Effektivzinssätze Banken DE. Deutsche Bundesbank. – Arvutivõrgus: www.bundesbank.de/Navigation/DE/Statistiken/Zeitreihen_Datenbanken/Makrooekonomische_Zeitreihen/its_details_value_node.html?tsId=BBK01.SUD113 (14.04.2014).
13. Effektivzinssätze Banken DE. Deutsche Bundesbank. – Arvutivõrgus: www.bundesbank.de/Navigation/DE/Statistiken/Zeitreihen_Datenbanken/Makrooekonomische_Zeitreihen/its_details_value_node.html?tsId=BBK01.SUD113 (14.04.2014).
14. Entwurf eines Gesetzes über Verbraucherkredite, zur Änderung der Zivilprozeßordnung und anderer Gesetze. Gesetzentwurf der Bundesregierung. Deutscher Bundestag, 11.

- Wahlperiode. Drucksache 11/5462, 25.10.1989 – Arvutivõrgus: <http://dip21.bundestag.de/dip21/btd/11/054/1105462.pdf> (29.01.2014).
15. Entwurf eines Gesetzes über Verbraucherkredite, zur Änderung der Zivilprozeßordnung und anderer Gesetze. Drucksache 11/5462. Deutscher Bundestag. 11. Wahlperiode. 25.10.89. – Arvutivõrgus: <http://dip21.bundestag.de/dip21/btd/11/054/1105462.pdf> (12.03.2014).
16. Entwurf eines Gesetzes über Verbraucherkredite.
17. Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määrus Euroopa ühise müügiõiguse kohta. KOM(2011) 635 lõplik. Brüssel, 11.10.2011 – Arvutivõrgus: [http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/com/com_com\(2011\)0635_/com_com\(2011\)0635_et.pdf](http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/com/com_com(2011)0635_/com_com(2011)0635_et.pdf)
18. Haapsalu kohtumaja Maksekäsuosakond maksekäsuosakond an A.Urbanik. Haapsalu 25.02.2014 (kiri adressaadi valduses).
19. Justiitsministeerium an A. Urbanik. Tallinn 17.03.2014 (kiri adressaadi valduses).
20. Kiirlaenuturg – analüüs ja ettepanekud. Tallinn: Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium 2014. – Arvutivõrgus: www.mkm.ee/public/kiirlanuturg_analyys_ja_ettepanekud.pdf (16.04.14).
21. Köhler, H. Tsiviilseadustik. Üldosa. 23 trükk. Tallinn: Juura 1998.
22. Kohus: kiirlaenule kehtestatud viivisemäär 0,5% kalendripäevas on õigustühine. Justiitsministeeriumi 09.05.2012 pressiteade. – Arvutivõrgus: www.just.ee/56701 (02.04.2014).
23. Kõve, V. Aegumise peatumine hagi esitamise või muu menetlustoimingu tegemisega kohtus või kohtuväliselt. – Juridica 2010/VII.
24. Kõve, V. Tsiviilkohtumenetluse kiirendamise võimalused ja nendega seotud ohud. – Juridica 2012/XI
25. Kull, I. Euroopa ühine müügiõigus – uus instrument Euroopa lepinguõiguses. – Juridica 2013/III.
26. Kuurberg, M. Heade kommetega vastuolus olevad tehingud kui tühised tehingud. – Juridica 2005/III, lk 201.
27. Õiguskantsleri 19.11.2011 märgukiri nr 6-1/091076/1100273 tsiviilseadustiku üldosa seaduse § 86 põhiseaduspärasuse kohta. – Arvutivõrgus: http://oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/6iguskantsleri_margukiri_justiitsministeeriumile_kiirlaenude_intressimaarad.pdf (27.03.2014).
28. Ots, J. Intressilt viivise arvestamise keeld. – Juridica 2010/VI.

29. Persönliche Zwangsvollstreckungsunterwerfung auch bei Verbraucherkreditvertrag zulässig. 2005. Heft 2. BGH: Persönliche Zwangsvollstreckungsunterwerfung auch bei Verbraucherkreditvertrag zulässig = DNotI-Report 2005, 14.
30. Pikaluottolainsäädännön muuttaminen. 17/2012. Helsinki: Oikeusministeriö 2012. – Arvutivõrgus:
http://oikeusministerio.fi/fi/index/julkaisut/julkaisuarkisto/172012pikaluottolainsaadanno_nmuuttaminen/Files/OMML_17_2012_Pikaluottolainsaadannon_uudistaminen_88_s.pdf
 (27.03.2014).
31. Pohla, A. Vahekohtu kokkuleppe tähtsus vahekohtumenetluses. – Juridica 2014/I.
32. Rauscher, T., Wax, P., Wenzel, J. (Hrsg.). Münchener Kommentar zur Zivilprozessordnung mit Gerichtsverfassungsgesetz und Nebengesetzen. 4. Aufl. München: C.H. Beck 2012.
33. Reifner, U., Knobloch, M. Study on interest rate restrictions in the EU Final Report, 16.09.2010. – Arvutivõrgus: http://ec.europa.eu/internal_market/finservices-retail/docs/credit/irr_report_en.pdf (27.03.2014).
34. Riigikogu võttis vastu tsiviilkohtumenetluse seadustiku ja täitemenetluse seadustiku rakendamise seaduse. Pressiteade 16.06.20005. – Arvutivõrgus: www.just.ee/?class=document&action=print§ion=13381 (23.04.2014).
35. Saare, K., Sein, K., Simovart, M. A. Laenusaja õiguste kaitse SMS-laenu lepingute puhul. – Juridica 2010/I.
36. Sein, K. Protection of Consumers in Consumer-Credit Contracts: Expectations and Reality in Estonia. - Juridica International 2013/XX, .
37. Säcker, F. J. (Redakt.). Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. Band. 1. Allgemeiner Teil, §§ 1–240. 6. Aufl. München: Verlag C. H. Beck 2012.
38. Schimansky, H., Bunte, H.-J., Lwowski H.-J. (Hrsg). Bankrechts-Handbuch. Aufl. 4. Band I. München: Verlag C.H. Beck 2011.
39. Stürner, H. (Hrsg.). Jauernig Bürgerliches Gesetzbuch mit Allgemeinem Gleichbehandlungsgesetz. Kommentar. 15. Aufl. Verlag C. H. Beck 2014; H. Weber. Kreditsicherungsrecht. Verlag C. H. Beck oHG 2006.
40. Summary of responses to the public consultation on the study on interest rate restrictions in the EU. European Commission. Brussels, 15.06.2011. Arvutivõrgus: ec.europa.eu/internal_market/finservices-retail/docs/policy/irr_summary_en.pdf
 (27.03.2014)

41. Tarbijalt nõutavate sissenõudmiskulude piirangute väljatöötamise kavatsus. Toimiku nr 14-0393. Justiitsministeerium 25.03.2014. – Arvutivõrgus: <http://eelnoud.valitsus.ee/main#DZkITLD7> (28.04.2014).
42. Tarbijalt nõutavate sissenõudmiskulude piirangute väljatöötamise kavatsus. Eelnõu nr 14-0393. Justiitsministeerium 25.03.2014. – Arvutivõrgus: <http://eelnoud.valitsus.ee/main#7BvbXzNe> (17.04.2013).
43. Trstenjak, V. Procedural Aspects of European Consumer Protection Law and the Case Law of the CJEU from the Perspective of Insurance Law. – European Review of Private Law 2013/21.
44. Tsiviilkohtmenetluse seadustiku, võlaõigusseaduse ja tsiviilseadustiku üldosa seaduse muutmise seaduse eelnõu, 25.03.2014. Toimiku nr 14-0394. – Arvutivõrgus: <http://eelnoud.valitsus.ee/main#bhQig7Tp> (27.03.2014).
45. Tsiviilseadustiku üldosa seaduse ja võlaõigusseaduse muutmise seaduse eelnõu SE 366 seletuskiri. Arvutivõrgus: http://www.riigikogu.ee/?op=emsplain&page=pub_file&file_id=d92e1442-e748-9854-f088-bc69cbc330d2& (11.02.2014).
46. Ulst, I. Balancing the Rights of Consumers and Service Providers in Electronic Retail Lending in Estonia. Doktoritöö. Tartu: TÜ Õigusteaduskond 2012. – Arvutivõrgus: <http://dspace.utlib.ee/> (28.04.2014).
47. Varul, P. jt (koost). Võlaõigusseadus I. Komm vlj. Tallinn: Juura 2006.
48. Varul, P. jt (koost). Võlaõigusseadus II. Komm vlj. Tallinn: Juura 2007.
49. Varul, P. Tühine tehing. – Juridica 2011/I, lk 37.
50. Värvi, A. Intresse puudutavad piirangud Euroopa Liidu liikmesriikides. Riigikogu Kantselei õigus- ja analüüsiosakond, 12.03.2012. – Arvutivõrgus: www.riigikogu.ee/doc.php?172539 (27.03.2014).
51. Värvi, A. jt. Kiirlaenu alane regulatsioon välisriikides. Lühiaurimus. Riigikogu Kantselei õigus- ja analüüsiosakond 2012. – Arvutivõrgus: <http://www.riigikogu.ee/doc.php?172495> (14.04.2014).
52. Vergleichszinsberechnung bei langfristigem Ratenkredit aus Niedrigzinsphase = NJW 1991, 834.
53. Võlaõigusseaduse ja reklaamiseaduse muutmise seaduse eelnõu 347 SE II seletuskiri, 21.05.2013. – Arvutivõrgus: <http://www.riigikogu.ee/?op=ems&page=eelnou&eid=7df3d370-3b77-4c0b-be6b-c73fffd0242b&> (28.04.2014).
54. Võlaõigusseaduse ja tsiviilseadustiku üldosa seaduse muutmise seaduse eelnõu 451 SE seletuskiri. – Arvutivõrgus: <http://eelnoud.valitsus.ee/> (27.03.2014).

55. Võlaõigusseaduse muutmise seaduse eelnõu seletuskiri 30.09.2009. – Arvutivõrgus:
http://www.koda.ee/failid/Seletuskiri_VOS.rtf (19.04.2014)
56. Vollkommer, G. Zwangsvollstreckungsunterwerfung des Verbrauchers bei Immobiliendarlehensverträgen? = NJW 2004, 818. München 2004.
57. Vorwerk, V., Wolf, C. (Hrsg.). Beck'scher Online-Kommentar ZPO. 11. Aufl. München: C.H. Beck 2014.
58. Vorwurf von Emmerich. = JuS 1991, 705.
59. Vutt, M. Tehingu heade kommete vastasus TsÜS § 86 alusel. Tartu: Riigikohtu õigusteabe osakond 2012. – Arvutivõrgus: www.riigikohus.ee/vfs/1352/TehinguHeadeKommeteVastasus_MargitVutt.pdf (05.05.2014).
60. Vutt, M. Tagaseljaotsuste regulatsiooni kohaldamine kohtupraktikas. Tartu: Riigikohtu Õigusteabe osakond 2007. – Arvutivõrgus:
www.riigikohus.ee/vfs/654/TagaseljaotsusedAnalyys7.pdf (16.03.2014).
61. Weber, H. Kreditsicherungsrecht. Verlag C.H. Beck oHG 2006. Arvutivõrgus:
<http://books.google.ee/>.
62. Wendenburg, A. Verbraucherrecht: Prüfung missbräuchlicher Klauseln im Mahnverfahren und geltungserhaltende Reduktion = EuZW 2012, 754.

KASUTATUD ÕIGUSAKTID

1. Brottsbalk. – 1962:700 ... 2014-01-01. – Arvutivõrgus <https://lagen.nu/1962:700> (27.04.2014).
2. Bürgerliches Gesetzbuch. – 02.01.2002 (BGBI. I S. 42, ber. S. 2909, 2003 I S. 738) ... 07.05.2013 (BGBI. I S. 1122).
3. Eesti Vabariigi põhiseadus. – RT 1992, 26, 349 ... RT I, 27.04.2011, 2.
4. Euroopa Parlamendi ja nõukogu 12. detsember 2006 määrus (EÜ) nr 1896/2006, millega luuakse Euroopa maksekäsumenetlus. – ELT L 399, 30/12/2006, lk 1-32.
5. Euroopa Parlamendi ja nõukogu 21. mai 2013. aasta direktiiv 2013/11/EL tarbijavaidluste kohtuvälise lahendamise kohta. Direktiivi tuleb Eestis üle võtta hiljemalt 09.07.2015.
6. Euroopa Parlamendi ja nõukogu 23. aprilli 2008. aasta direktiiv 2008/48/EÜ, mis käsitleb tarbijakrediidilepinguid ja millega tunnistatakse kehtetuks nõukogu direktiiv 87/102/EMÜ – L 133/66-133/89.
7. Euroopa Parlamendi ja nõukogu 5. aprilli 1993. aasta direktiiv 93/13/EMÜ ebaõiglaste tingimuste kohta tarbijalepingutes. – L 095, 21.04.1993, lk 0029-0034.
8. Gesetz betreffend die Einführung der Zivilprozeßordnung. – 30.01.1877 (RGBI. I S. 244) ... 31.08.2013 (BGBI. I S. 3533). – Arvutivõrgus: http://www.gesetze-im-internet.de/zpoeg/___28.html (11.03.2014). Arvutivõrgus: www.gesetze-im-internet.de/bgb/___247.html (11.03.2014).
9. Gesetz über den Wertpapierhandel (Wertpapierhandelsgesetz). – FNA 4110-4 ... 28.8.2013.
10. Konsumentkreditlag. – 2010:1846 ... 2014-03-06. – Arvutivõrgus: <https://lagen.nu/2010:1846> (27.04.2014).
11. Korkolaki – 20.8.1982/633. – Arvutivõrgus: <http://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1982/19820633> (30.01.2014). – Arvutivõrgus:
12. Kuluttajansuojalaki. – 20.1.1978/38 ... 15.3.2013/207. – Arvutivõrgus: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1978/19780038#L7> (27.03.2014).
13. Ley de Enjuiciamiento Civil — “BOE” núm. 7, de 08/01/2000 ... 28/03/2014. – Arvutivõrgus: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2000-323> (23.04.14).
14. Rikoslaki. – 19.12.1889/39 ... SDK 281/2014 (julkaistu 3.4.2014). – Arvutivõrgus: <http://www.finlex.fi/fi/> (12.04.2014).

15. Rikoslaki. – 19.12.1889/39 ... 6.11.2009/845. – <http://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001> (31.01.2014).
16. Social Policy (Basic Aims and Standards) Convention, 1962 (No. 117). – Arvutivõrgus: www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:C117 (16.04.2014)
17. Strafgesetzbuch. – 13.11.1998 (BGBl. I S. 3322) ... 10.10.2013 (BGBl. I S. 3799). – Arvutivõrgus: www.gesetze-im-internet.de/stgb/ (21.03.2014).
18. Täitemenetluse seadustik. – RT I 2005, 27, 198 ... RT I, 13.03.2014, 105.
19. Tsiviilseadustiku üldosa seadus. – RT I 1994, 53, 89 ... RT I 1998, 59, 941.
20. Tsiviilseadustiku üldosa seadus. – RT I 2002, 35, 216 ... RT I, 13.03.2014, 103.
21. Tsiviilseadustiku üldosa seaduse ja võlaõigusseaduse muutmise seadus. – RT I 2009, 18, 108.
22. Võlaõigusseadus. – RT I 2001, 81, 487 ... RT I, 29.11.2013, 4.
23. Võlaõigusseaduse ja reklaamiseaduse muutmise seadus. – RT I, 11.06.2013, 3.

KASUTATUD KOHTUPRAKTIKA

EK lahendid

1. EKo 27.06.2000, C-240/98, *Océano Grupo*
2. EKo 26.10.2006, C-168/05, *Mostaza Claro*
3. EKo 04.06.2009, C-243/08, *Pannon GSM*
4. EKo 06.10.2009, C-40/08, *Asturcom Telecomunicaciones SL*
5. EK 14.02.2012, C-618/10, *Banco Español de Crédito*, kohtujuristi V. Trstenjak ettepanek
6. EKo 26.04.2012, C-472/10, *Invitel*
7. EKo 14.06.2012, *Banco Español de Crédito SA*
8. EK 08.11.2012, C-415/11, *Mohamed Aziz*, kohtujuristi J. Kokotti ettepanek
9. EKo 21.02.2013, C-472/11, *Banif Plus Bank Zrt*
10. EKo 14.03.2013, C-415/11, *Mohamed Aziz*
11. EIKo 09.07.2013, 14796/11, *Deguara Caruana*
12. EKo 14.11.2013, C-537/12 ja C-116/13, *Banco Popular Español*
13. EK 21.11.2013, C-482/12, *Macinsky*, kohtujuristi N. Wahl ettepanek

EIK lahendid

14. EIKo 09.06.2013, 2226/10, *Frendo Randon*
15. EIKo 16.06.2013, 23321/11, *Ferreira*

Saksamaa lahendid

16. BGH 12.03.1981, III ZR 92/79 = BGHZ 80, 153
17. BGH 24.09.1998, III ZR 133/97

Riigikohtu lahendid

18. RKTKo 3-2-1-116-97
19. RKTKo 3-2-1-76-01
20. RKTKo 3-2-1-80-02
21. RKTKo 3-2-1-108-02
22. RKTKo 3-2-1-96-03
23. RKTKo 3-2-1-29-04
24. RKTKo 3-2-1-101-04

- 25. RKTko 3-2-1-66-05
- 26. RKTko 3-2-1-155-05
- 27. RKTko 3-2-1-21-06
- 28. RKTko 3-2-1-32-06
- 29. RKTkm 3-2-1-126-06
- 30. RKTko 3-2-1-137-06
- 31. RKTko 3-2-1-134-07
- 32. RKTko 3-2-1-2-08
- 33. RKTko 3-2-1-56-08
- 34. RKTkm 3-2-1-64-09
- 35. RKTko 3-2-1-111-08
- 36. RKTko 3-2-1-120-08
- 37. RKTko 3-2-2-5-10
- 38. RKTkm 3-2-1-49-11
- 39. RKTko 3-2-1-162-12
- 40. RKTko 3-2-1-169-13
- 41. RKTko 3-2-1-170-13
- 42. RKTkm 3-2-1-186-13

Maa- ja ringkonnakohtute lahendid

- 43. HMKo 17.06.2006, 2-10-50703
- 44. TlnRnK 29.06.2007, 2-07-14594
- 45. HMKo 22.09.2008, 2-08-14287
- 46. HMKo 31.01.2008, 2-07-43706
- 47. HMKo 10.11.2008, 2-07-42398
- 48. HMKo 07.11.2008, 2-08-14255
- 49. TlnRK 2-08-15515
- 50. TMKo 31.05.2010, 2-09-61116
- 51. TRKo 02.11.11, 2-11-16839
- 52. TlnRko 07.12.2011, 2-10-2110
- 53. TMKo 28.03.2012, 2-11-17276
- 54. TlnRko 03.01.2012, 2-09-66986
- 55. TMKo 30.10.2012, 2-12-12882
- 56. TlnRko 16.05.2013, 2-11-42213
- 57. PMKkm 02.10.2013, 2-13-6281

- 58. PMKm 28.11.2013, 2-13-20994
- 59. TMKm 18.12.2013, 2-13-19108
- 60. TlnRKm 19.12.2013, 2-12-49944